

PLATÓNOVY SPISY
Svazek I

Překlad František Novotný

PLATÓN
Euthyfrón
Obrana Sókrata
Kritón, Faidón
Kratylos, Theaitétos
Sofistéš, Politikos

PRAHA
2003

OIKOYMENH
Hennerova 223
150 00 PRAHA 5
www.oikoymenh.cz

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Katedra společenských věd
Praha 5, Mladá Boleslav

K/03/2006

Translation © František Novotný, 1933, 1934, 1935
Copyright © OIKOYMENH, 2003
ISBN 80-7298-062-9

Obsah

Euthyfrón	7
Obrana Sókrata	31
Kritón	63
Faidón	81
Kratylos	161
Theaitétos	237
Sofisté	333
Politikos	411
<i>Poznámky</i>	<i>489</i>
<i>Seznam zkratk</i>	<i>551</i>
<i>Seznam literatury</i>	<i>555</i>
<i>Ediční poznámka</i>	<i>557</i>

Euthyfrón

Euthyfrón, Sókratés

Euthyfrón Co se stalo, Sókrate, že jsi opustil své schůzky v Ly- sv. I
keiu¹ a prodléváš nyní zde, u královské stoy²? Vždyť přece 2
snad nemáš i ty nějaké řízení u krále tak jako já?

Sókr. Jistě tomu Athéňané neříkají, Euthyfróne, řízení, nýbrž žaloba.

Euth. Co pravíš? Jak se podobá, někdo podal žalobu na tebe; b
neboť to si o tobě nebudu myslet, že ty na druhého.

Sókr. To také ne!

Euth. Tedy jiný na tebe?

Sókr. Ovšemže.

Euth. Kdo je to?

Sókr. Ani sám dobře neznám, Euthyfróne, toho muže; zdá se, že to je nějaký mladý člověk a neznámý; říkají mu, jak se domnívám, Melétos. Je z dému Pithu,³ jestliže ti je povědomý nějaký Melétos z Pithu, takový dlouhovlasý, s ne příliš obrostlou bradou a se zahnutým nosem.

Euth. Není mi povědomý, Sókrate; ale jakoupak žalobu na tebe podal? c

Sókr. Jakou? Ne obyčejnou, zdá se mi; vždyť to není nic malého, že mladý muž má porozumění pro tak velikou věc. On totiž, jak tvrdí, ví, jakým způsobem jsou mladí lidé kažení a kdo jsou jejich kazitelé. A skoro se zdá, že to je nějaký moudrý člověk; a spatřiv mou nevědomost, s níž kazím jeho vrstevníky, jde k obci na mne žalovat jakoby k matce. A v tom vidím, že on jediný správně začíná veřejnou činnost; neboť to d
je správný začátek, postarati se nejprve o mladé lidi, aby byli co nejlepší, právě tak jako se dobrý rolník přirozeně postará nejprve o mladé sazenice a potom i o ostatní. A tak tedy i Me- 3
létos asi nejprve chce očistit obec od nás, kteří, jak tvrdí, kazíme mladý dorost; potom se patrně postará o starší lidi, a tím

způsobí obci přemnoho největších dobrodiní, jak aspoň lze čekat u toho, který počal z takového začátku.

Euth. Přál bych si to, Sókrate, ale obávám se, aby se nestal pravý opak. Neboť se mi zdá, že přímo od krbu začíná poškozovat obec,⁴ když se pokouší o bezpráví proti tobě. A řekni mi, co vlastně podle jeho tvrzení děláš, že tím kazíš mladé lidi?

b *Sókr.* Podivné věci, můj milý, když to tak člověk poslouchá. Tvrdí totiž o mně, že jsem výrobce bohů, a protože prý dělám nové bohy a v staré nevěřím, proto na mne, jak praví, podal žalobu.

Euth. Rozumím, Sókrate; to je proto, že ty říkáš, že se ti druhdý ozývá to daimonion.⁵ Tedy podal na tebe tuto žalobu v tom domnění, že zavádíš novoty v náboženství, a jde před soud s úmyslem tě nařknout, věda, že nařknutí tohoto druhu snadno působí na množství. Vždyť také, kdykoli já mluvím ve sněmu něco o božských věcech, předpovídaje jim budoucnost, c vysmívají se mi, jako bych bláznil; a přece jsem ve svých předpovědích neřekl nic, co by nebylo pravda; ale přesto všem našincům závidí. Ale nesmíme se o ně nic starat, nýbrž musíme jít rovně svou cestou.

d *Sókr.* Milý Euthyfróne, ale stát se předmětem posměchu snad nic neznamena. Athéňanům totiž, jak se mi zdá, nezáleží příliš na někom, koho pokládají sice za zdatného v některém oboru, avšak ne za učitele toho umění; ale o komkoli se domnívají, že i jiné činí tak zdatnými, na toho se hněvají, ať už ze závidí, jak ty soudíš, nebo pro něco jiného.

Euth. Co se týče tohoto, netoužím příliš zkusiti, jak asi o mně smýšlejí.

Sókr. Ano, o tobě se snad zdá, že jen zřídka k sobě pouštíš a že nechceš vyučovat své moudrosti; ale já se bojím, aby se jim pro mou milovnost lidí nezdálo, že cokoli v sobě mám, plným proudem každému povídám, a to nejenom bez peněžité odměny, nýbrž tak, že bych i rád doplácel, kdyby mne někdo

e chtěl poslouchat. Kdyby tedy hodlali, jak jsem právě teď řekl, se mně posmívat, jako dělají podle tvých slov tobě, nebylo by nic nepříjemného pobýti na soudě v samém žertu a smíchu; pakli si však budou počínat vážně, to už nikomu není jasné, jak to dopadne, leda vám věstcům.

Euth. Ale snad to nic nebude, Sókrate, a ty provedeš podle své vůle tu při, myslím pak, že i já svou.

Sókr. A jakoupak ty máš při, Euthyfróne? Jsi žalován, či sám žaluješ?

Euth. Žaluji.

Sókr. Koho?

Euth. Toho, koho žalovat se zase u mne zdá šílenstvím. 4

Sókr. Což stíháš někoho, kdo lítá?

Euth. Ten má daleko do lítání, když je už hezky starý.

Sókr. Kdo je to?

Euth. Můj otec.

Sókr. Tvůj, příteli?

Euth. Ovšemže ano.

Sókr. Jakou máš proti němu stížnost a co je předmětem žaloby?

Euth. Zabití člověka, Sókrate.

Sókr. U Héraklea, obyčejní lidé, Euthyfróne, jistě nevědí, kde je asi právo; neboť správně to provéstí nedovede, myslím, kdokoli nahodilý, nýbrž jen ten, kdo už hodně daleko pokročil v moudrosti. b

Euth. Arciže daleko, bůh ví, Sókrate.

Sókr. Jest ten, který byl usmrcen od tvého otce, někdo z příbuzných? Nebo snad to je zřejmé: vždyť bys ho patrně kvůli cizímu člověku nestíhal pro zabití.

Euth. To je směšné, Sókrate, že se domníváš, že na tom něco záleží, je-li usmrcený člověk cizí či příbuzný, a nemyslíš, že se má hledět jediné na to, zdali ten, kdo ho usmrtil, učinil tak právem, či ne; a jestliže právem, že se to má nechat být, pakli však proti právu, že je třeba to stíhat, i kdyby byl pachatel s tebou

- c spojen společenstvím krbu a stolu. Vždyť vzniká stejná poskvrna, jestliže se s takovým člověkem stýkáš, věda o jeho činu, a neočistíš sebe i jeho soudním stíháním. Tedy ten usmrčený byl jeden z mých dělníků, a když jsme hospodařili na Naxu,⁶ sloužil tam u nás. Tu se jednou v opilosti rozzlobí na jednoho z našich sluhů a zabije ho. A tu ho otec sváže na nohou i na rukou, a vhodiv ho do jakési jámy, pošle sem do
- d Athén člověka zeptat se vykladače božského práva,⁷ co se má dělat. Zatím pak se o spoutaného nestaral a nechal ho bez péče mysle si, že to je vrah a že na tom nic nezáleží, i kdyby zemřel; a to se také stalo. On totiž od hladu, zimy a od pout zemřel, dříve než přišel ten posel od vykladače. Proto tedy mi mají za zlé i otec i ostatní příbuzní, že kvůli tomu vrahovi stíhám otce pro zabití, když přece ho ani nezabil, jak oni tvrdí, ani i kdyby ho vskutku byl zabil, není potřebí si dělat starosti kvůli takovému člověku, neboť tu o život přišel vrah; je prý totiž hříšné,
- e aby syn stíhal otce pro vraždu. Špatně znají, Sókrate, jak soudí božské právo o tom, co je zbožné a co hříšné.
- Sókr. Ty se tedy, u Dia, domníváš, Euthyfróne, že jsi tak důkladný znalec v otázkách božského práva a v oboru věci zbožných a hříšných, že se po těchto událostech, jak je líčíš, dáváš do soudu s otcem a nebojíš se, aby ses snad zase právě ty přitom nedopouštěl něčeho hříšného?
- Euth. To bych za nic nestál, Sókrate, a ničím by se Euthyfrón nelišil od obyčejných lidí, kdybych důkladně neznal všechny takovéto věci.
- Sókr. To tedy jistě by bylo pro mne nejlepší, podivuhodný Euthyfróne, abych se stal tvým žákem a vyzval Meléta k vyřízení právě těchto věcí ještě před projednáváním jeho žaloby.⁸ Řekl bych, že já jsem i v dřívějším čase kladl velikou váhu na znalost božského práva a nyní, když on o mně tvrdí, že se svou lehkovážností a svým novotářstvím proviňuji v božských věcech, stal jsem se dokonce tvým žákem. „A jestliže, Meléte,
- b uznáváš,“ – tak bych řekl – „že Euthyfrón je znalý takovýchto

věcí, měj za to, že také já o nich správně soudím, a nepoháněj mne před soud; pakli ne, podej žalobu dříve na něho, učitele, nežli na mne, že kazí starší lidi, mne a svého otce, mne svým vyučováním, onoho pak napomináním a káráním.“ A jestliže mne neposlechne a neupustí od žaloby nebo neobžaluje místo mne tebe, měl bych patrně právě toto, co jsem mu říkal ve své výzvě, mluvit před soudem.

Euth. Ví bůh, Sókrate, kdyby se pokusil mě žalovat, to tedy bych myslím našel, kde má slabou stránku, a mnohem dříve c by se v našem případě na soudě mluvilo o něm nežli o mně.

Sókr. A já, milý příteli, když tohle poznávám, toužím se stát tvým žákem, neboť vím, že ani tenhle Melétos a patrně ani nikdo jiný tebe, jak se zdá, ani nevidí, ale mne tak bystře a snadno prohlédl, že mě obžaloval z bezbožnosti. Nyní tedy mi probůh řekni, o čem jsi před chvílí tvrdil, že to jasně víš, co asi je podle tvého mínění zbožnost a bezbožnost, jak při zabití, tak při ostatních věcech. Vždyť patrně je ve veškerém jednání d zbožné samo se sebou totožné, kdežto hříšné je zase opakem zbožného v celém jeho rozsahu, ale samo se sebou je stejné, a všechno, cokoli má být hříšné, obsahuje, hledíc k hříšnosti, jakýsi jeden vid.⁹

Euth. To jistě, Sókrate.

Sókr. Řekni tedy, co je podle tvého mínění zbožné a co hříšné.

Euth. Nuže tedy říkám, že zbožné je právě to, co já nyní dělám, stíhati toho, kdo se provinil buď zločinem zabití člověka nebo vykradením svatyně nebo kdo se dopustí některého jiného z takovýchto přečinů, ať to je otec nebo matka nebo kdokoli jiný, ale nestíhati ho, že je hříšné. Neboť se podívej, Sókrate, jak vážný důkaz ti uvedu pro to, že to tak je s tou zásadou – řekl jsem to už také jiným, že je správné, jestliže se to tak děje – nenechávat toho, kdo porušuje zbožnost, ani kdyby to byl kdokoli. Vždyť lidé sami pokládají Dia za nejlepšího a nejspravedlivějšího z bohů, a přece o něm souhlasně vypra-

6 vují, že spoutal svého otce, protože proti právu pohlcoval své děti, a onen že zase pro jiné takovéto věci svého otce vyklesl.¹⁰ Avšak mně mají za zlé, že stíhám svého provinilého otce, a takto sami sobě odporují v posuzování bohů a v posuzování mne.

Sókr. Snad je, Euthyfróne, tohle příčina, proč jsem žalován, že totiž s velikou nevolí přijímám, kdykoli někdo mluví o bozích takovéto věci? Proto tedy, jak se podobá, leckdo o mně řekne, že se provinujuji! Nyní ovšem, jestliže máš tohle mínění i ty, který jsi dobrým znalcem v oboru takovýchto věcí, musím to, jak se podobá, i já připustit. Neboť co bych také řekl, když i sám uznávám, že o nich nic nevím? Ale řekni mi, při bohu přátelství,¹¹ ty doopravdy myslíš, že se tyto věci tak staly?

Euth. A ještě podivuhodnější nad tyto, Sókrate, věci, kterých obyčejní lidé neznají.

Sókr. Cožpak ty myslíš, že je vskutku mezi bohy válka jedněch proti druhým i že jsou mezi nimi hrozná nepřátelství a boje a mnohé jiné takové věci, o jakých vypravují básníci? Také naši milí malíři nám jimi vyzdobili chrámy a zvláště i o Velkých Panathénajích¹² se veze vzhůru na Akropoli říza plná takovýchto obrazů. Máme soudit, Euthyfróne, že jsou tyto věci pravdivé?

Euth. Nejenom tyto, Sókrate, nýbrž, jak jsem právě řekl, budu ti vypravovat, chceš-li, i mnoho jiných věcí týkajících se bohů, při jejichž poslouchání ty jistě užasneš.

Sókr. Nedivil bych se. Ale tohle mi budeš vypravovat až podruhé; nyní však se pokus mi jasněji povědět, nač jsem se tě právě otázel. Vždyť jsi mne, příteli, prve dostatečně nepoučil, když jsem se otázel, co je zbožnost, nýbrž řekl jsi mi, že právě toto je zbožné, co ty nyní děláš, stíhaje otce pro zabití.

Euth. A měl jsem pravdu, Sókrate.

Sókr. Snad. Avšak, Euthyfróne, jistě pokládáš i mnoho jiných věcí za zbožné.

Euth. Ano, však také jsou.

Sókr. Nuže, pamatuješ se, že jsem nechtěl od tebe tohle, abys mi vyložil jednu nebo dvě z mnoha zbožných věcí, nýbrž onen vid sám, kterým jsou všechny zbožné věci zbožné? Vždyť jsi tuším uznal, že jeden vid je příčinou, že věci hříšné jsou hříšné a zbožné zbožné; či se nepamatuješ?

Euth. Zajisté.

Sókr. Pouč mě tedy o tomto vidu samém, co asi jest, abych mohl, hledě na něj a užívaje ho za vzor, nazývat zbožným, cokoli by bylo v tvém jednání nebo v jednání někoho jiného takové, jako je on, a hříšným, co by nebylo takové.

Euth. Nuže, jestliže si takto přeješ to slyšet, Sókrate, i takto ti to řeknu.

Sókr. Ovšemže si přeji.

Euth. Tedy to, co je bohům milé, je zbožné, a co jim není milé, hříšné.

Sókr. Pře krásně, Euthyfróne; jakou odpověď jsem od tebe chtěl dostat, takovou jsi nyní dal. Arci zdali je správná, to ještě nevím, ale ty patrně mě ještě k tomu poučíš, že je pravda, co říkáš.

Euth. Ovšemže ano.

Sókr. Nuže tedy podívejme se, co tvrdíme. Bohumilá věc a bohumilý člověk je zbožný, ale bohu protivná věc a bohu protivný člověk je hříšný; dále pak zbožné není totéž jako hříšné, nýbrž pravý opak; není tomu tak?

Euth. Věru je tomu tak.

Sókr. A zdá se, že to bylo dobře řečeno?

Euth. Myslím, Sókrate.

Sókr. Zdalipak nebylo řečeno i to, Euthyfróne, že bozi povstávají proti sobě vespolek a že se sváří a že jest mezi nimi nepřátelství jedněch proti druhým?

Euth. Ano, bylo to řečeno.

Sókr. Kterých věcí se týká, můj milý, neshoda, jež způsobuje nepřátelství a hněvy? Uvažujme takto: kdybychom se neshodovali já a ty o počtu, co je více, zdalipak by nás neshoda

o tom dělala nepřáteli a způsobovala by, že bychom se na sebe vespolek hněvali, či bychom přistoupili k počítání a brzy se v takové věci srovnali?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Také kdybychom se neshodovali o tom, co je větší a co menší, zdalipak bychom nepřistoupili k měření a brzy neustali od rozepře?

Euth. Tak jest.

Sókr. A kdybychom přistoupili k vážení, rozsoudili bychom se, jak myslím, o tom, co je těžší a co lehčí.

Euth. Jak by ne?

Sókr. O čem bychom se to tedy neshodli a k jakému rozsouzení bychom nemohli přistoupiti, že bychom byli vespolek nepřáteli a na sebe se hněvali? Snad nemáš odpověď pohotově; nuže uvažuj při mé řeči, zdali to není to, co je spravedlivé a co nespravedlivé, krásné a ošklivé, dobré a zlé. Zdalipak to nebývají tyto věci, pro které se druhdy stáváme vespolek nepřáteli, já i ty i všichni ostatní lidé, protože se o nich neshodneme a nemůžeme přistoupit k dostatečnému jejich rozhodnutí?

Euth. Ano, jest to ta neshoda, Sókrate, a o těchto věcech.

Sókr. A co bohové, Euthyfróne? Jestliže se v něčem neshodují, nejsou snad příčinou jejich neshody tytéž věci?

Euth. Zcela nutně.

Sókr. Můj hodný Euthyfróne, tedy podle tvé řeči i z bohů pokládají jedni to, druzí něco jiného za spravedlivé i za krásné i za škodlivé i za dobré i za zlé; vždyť by patrně nebyli vespolek v rozepři, kdyby nebyla mezi nimi neshoda o těch věcech; že ano?

Euth. Mluvíš správně.

Sókr. Tu jistě které věci kteří pokládají za krásné a dobré a spravedlivé, ty také milují, kdežto věci proti těmto opačně nenávidí?

Euth. Ovšem.

Sókr. A věci, které jedni pokládají za spravedlivé, a druzí za

nespravedlivé, jsou podle tvých slov právě ty, o kterých se různí a pro které jsou mezi sebou v rozbroji a vespolek válčí; není tomu tak?

Euth. Tak jest.

Sókr. Tedy, jak se podobá, tytéž věci jsou od bohů nenáviděny i milovány a tytéž věci by byly bohu protivné i bohumilé.

Euth. Podobá se.

Sókr. Tedy také tytéž věci, Euthyfróne, by byly zbožné a hříšné, podle tohoto soudu.

Euth. Skoro se zdá.

Sókr. Tedy jsi neodpověděl, ty podivuhodný muži, nač jsem se tázal. Vždyť jsem se neptal na to, co je zároveň zbožné i hříšné; cokoli je bohumilé, je také bohu protivné, jak se podobá. Takže, Euthyfróne, pokud jde o to, co ty nyní děláš, když stíháš svého otce, nebylo by divu, kdyby toto tvé jednání bylo milé Diovi, ale Kronovi a Úranovi protivné, a Héfaistovi milé, ale Héře protivné, a stejně tak i jiným bohům, jestliže se mezi nimi jeden s druhým o tom neshoduje.

Euth. Ale myslím, Sókrate, že o tomhle není žádný z bohů s druhým v neshodě, že ten, kdo by někoho nespravedlivě zabil, má být potrestán.

Sókr. A co lidé, Euthyfróne? Už jsi slyšel někoho se přít o to, že by neměl být trestán, kdo nespravedlivě zabil nebo dělá nespravedlivě cokoli jiného?

Euth. Ba věru lidé se nepřestávají o tohle přít, i jinde a zvláště na soudech; neboť ačkoli jsou vinni všemi možnými přechyby, všechno dělají a mluví, jen aby unikli trestu.

Sókr. Což také uznávají, Euthyfróne, že jsou vinni, a přes toto uznání přece tvrdí, že nemají být trestáni?

Euth. To ne.

Sókr. Tedy není pravda, že všechno dělají a mluví; neboť to se myslím neodvažují říkat ani se o to přít, že by neměli být potrestáni, jestliže jsou vinni, nýbrž myslím tvrdí, že nejsou vinni; že ano?

Euth. Máš pravdu.

Sókr. Tedy se nepřou o to, že by viník neměl být trestán, nýbrž snad se přou o to, kdo se provinuje a kterým jednáním a kdy.

Euth. Máš pravdu.

Sókr. Nuže právě to se děje nepochybně i s bohy, ač jestliže jsou v rozporu o věcech spravedlivých a nespravedlivých, jak plyne z tvého výměru; jedni tvrdí, že jeden druhému křivdí, kdežto druzí to popírají, není-li pravda? Neboť onu věc, ty podivuhodný muži, se přece neodvažuje tvrdit žádný bůh ani e žádný člověk, že by ten, kdo činí bezpráví, neměl býti trestán.

Euth. Ano, to máš pravdu, Sókrate, aspoň v hlavní věci.

Sókr. Ale strany, které se přou, přou se, Euthyfróne, jak myslím o jednotlivou provedenou věc, i lidé i bozi, ač jestliže se bozi přou; neshodují se o některém činu a jedni tvrdí, že byl vykonán spravedlivě, a druzí, že nespravedlivě; není tomu tak?

Euth. Ovšemže.

9 *Sókr.* Nuže tedy, milý Euthyfróne, pouč i mne, abych se stal moudřejším, jaký máš pro to důkaz, že všichni bozi soudí, že byl nespravedlivě usmrčen onen dělník, který zabije člověka, je spoután od pána zabitého člověka a následkem vazby zahyne dřívě, než se ten, kdo ho dal do vazby, o něm od vykladačů doví, co se má dělat. Jaký máš pro to důkaz, že je správné, aby kvůli takovému člověku stíhal a poháněl pro zabití syn otce?

b Nuže pokus se mi o těchto věcech dokázat něco jasného, že nade vši pochybnost všichni bozi pokládají toto jednání za správné; a jestliže mi to náležitě dokážeš, nikdy tě nepřestanu velebit pro tvou moudrost.

Euth. Ale to asi není malá práce, Sókrate, i když bych ti to dovedl velmi jasně dokázat.

Sókr. Rozumím; zdám se ti méně chápavým, než jsou tvoji soudci, protože oněm patrně dokážeš, že to je nespravedlivé a že všem bohům jsou takové činy protivné.

Euth. Zcela jasně, Sókrate, jen když budou mou řeč poslouchat.

Sókr. Však budou poslouchat, bude-li se jim zdát, že mluvíš c dobře. Ale tohle mě napadlo při tvé řeči a teď o tom u sebe uvažuji: „I kdyby mi nakrásně Euthyfrón ukázal, že všichni bozi pokládají takovouto smrt za nespravedlivou, oč více jsem tím já od Euthyfróna poučen, co je zbožné a hříšné? Neboť tento čin je snad, jak se podobá, bohům protivný. Ale vždyť se právě objevilo, že tím není vymezen pojem zbožného a hříšného; neboť se objevilo, že co je bohům protivné, je také bohům milé.“ Proto tě z projednávání tohoto případu propouštím, Euthyfróne; chceš-li, ať jej všichni bozi pokládají za nespravedlivý a všem ať je protivný. Avšak zdali pak tato nynější oprava d našeho výměru – že totiž hříšné je, cokoli nenávidí všichni bozi, a cokoli milují, zbožné; co však jedni milují a druzí nenávidí, buď není ani to ani ono, nebo je obojí – zdalipak chceš, aby toto byl nyní náš výměr o zbožném a hříšném?

Euth. Ano, co tomu překáží, Sókrate?

Sókr. Mně nic, Euthyfróne, ale ty hled' na svůj úkol, zdali mě vycházejí od tohoto předpokladu nejsnáze poučíš o tom, co jsi slíbil.

Euth. Já bych tedy tvrdil, že zbožné je to, cokoli všichni bozi e milují, a opak, cokoli všichni bozi nenávidí, hříšné.

Sókr. Nuže neměli bychom snad, Euthyfróne, zkoumat zase tuto větu, zdali je dobrá? Či ji máme nechat a máme jen tak přijímat tvrzení svá vlastní i ostatních, a sotvaže někdo o něčem řekne, že tomu tak jest, připouštět, že tomu je opravdu tak? Či je potřebí zkoumat, jaká je hodnota jeho řeči?

Euth. Je potřebí zkoumat; já ovšem myslím, že tato věta je nyní dobrá.

Sókr. Brzy to, dobrý muži, zvíme lépe. Uvaž totiž tuhle věc: 10 zdalipak je zbožné proto milováno od bohů, že je zbožné, či proto je zbožné, že je milováno?

Euth. Nevím, co myslíš, Sókrate.

Sókr. Nuže já se pokusím povědět ti to jasněji. Užíváme výrazů nesené a nesoucí, vedené a vedoucí, viděné a vidoucí; a chápeš, že ve všech takovýchto případech se jeden výraz od druhého liší a čím se liší?

Euth. Já myslím, že chápu.

Sókr. Zdalipak nemá jistý význam i slovo „milované“ a rozdílný od toho význam slovo „milující“?

Euth. Jakkpak by ne!

b *Sókr.* Řekni mi tedy, zdali je nesené proto nesené, že se nese,¹³ či pro něco jiného?

Euth. Pro nic jiného, nýbrž pro toto.

Sókr. A tedy i vedené, protože se vede, a viděné, protože se vidí?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Nevidí se tedy proto, že jest viděné, nýbrž naopak, protože se vidí, proto je viděné; ani se nevede proto, že jest vedené, nýbrž protože se vede, proto je vedené; ani se nese, protože je nesené, nýbrž je nesené, protože se nese. Zdalipak ti je docela jasno, Euthyfróne, co chceš říci? Chceš říci to, že jestliže se něco děje nebo jestliže něco trpí, neděje se proto, že to je dění, nýbrž proto je to dění, že se děje; ani netrpí proto, že to je trpný stav, nýbrž proto je to trpný stav, že trpí. Či to tak neuznáváš?

Euth. Zajisté.

Sókr. Nuže, není-li pak i milované buď nějaké dění nebo nějaký trpný stav, něčím způsobovaný?

Euth. Ovšemže.

Sókr. A tedy se to má i s tímto případem právě tak jako s předešlými: něco není milováno od těch, od kterých je milováno proto, že jest milované, nýbrž proto je milované, že je milováno.

Euth. Nutně.

d *Sókr.* Co tedy soudíme o zbožném, Euthyfróne? Zdalipak není milováno ode všech bohů, jak praví tvůj výměr?

Euth. Ano.

Sókr. Zdalipak proto, že je zbožné, či pro něco jiného?

Euth. Ne, nýbrž pro toto.

Sókr. Tedy je proto milováno, že je zbožné, a není proto zbožné, že je milováno?

Euth. Podobá se.

Sókr. Avšak bohumilé je proto milované a bohumilé, že je milováno od bohů.

Euth. Ano, jak by ne?

Sókr. Není tedy bohumilé zbožné, Euthyfróne, ani zbožné bohumilé, jak ty tvrdíš, nýbrž jedno je od druhého rozdílné.

Euth. Jak to, Sókrate?

Sókr. Protože, jak souhlasně uznáváme, zbožné je milováno proto, že je zbožné, a není proto zbožné, že je milováno, že ano?

Euth. Ano.

Sókr. Ale co se týče bohumilého, protože je milováno od bohů, právě tímto milováním je bohumilé, a není milováno proto, že je bohumilé.

Euth. Máš pravdu.

Sókr. Avšak kdyby bylo, milý Euthyfróne, bohumilé a zbožné totéž, tu kdyby zbožné bylo milováno proto, že je zbožné, také bohumilé by bylo milováno proto, že je bohumilé, a kdyby bohumilé bylo proto bohumilé, že je milováno od bohů, bylo by také zbožné proto, že je milováno; avšak místo toho vidíš, že se to má s těmi dvěma pojmy naopak, jako by byly mezi sebou docela rozdílné. Neboť jedno má proto vlastnost milování, že jest milováno, kdežto druhé je proto milováno, že má vlastnost milování. A skoro se zdá, Euthyfróne, že jsa tázán, co je zbožné, nechceš mi objasnit jeho jsoucnost, nýbrž uvádíš o něm jakýsi trpný stav, v kterém jest toto zbožné, totiž že je milováno ode všech bohů; avšak co je to, co je milováno, to jsi ještě neřekl. Je-li ti tedy milo, neskrývej to přede mnou, nýbrž znova řekni od začátku, co asi je zbožné, jež je buď milováno od bohů nebo ať se s ním děje cokoli –

neboť o tomhle nebudeme v neshodě —, jenom řekni, prosím, co je zbožné a co je hříšné.

Euth. Ale já nevím, Sókrate, jak bych ti řekl, co mám na mysli; neboť každá naše myšlenka, kterou pronášíme, nám jaksi chodí kolem dokola a nechce trvat na tom místě, kam ji postavíme.

Sókr. Tvé výroky, Euthyfróne, jsou, jak se podobá, z dílny našeho předka Daidala.¹⁴ A kdybych je pronášel a tvrdil já, snad bys mě škádlil, že patrně i mně pro příbuznost s oním umělcem mé slovní výtvary utíkají a nechtějí trvat na místě, kam by je kdo položil; takto však to jsou přece tvá tvrzení. Tedy je na místě nějaké jiné škádlení; neboť tobě nechtějí trvat, jak se zdá i tobě samému.

Euth. Mně však se zdá, Sókrate, že asi řeči vůbec zasluhují téhož škádlení; neboť co se týče tohoto obcházení a že nechtějí trvat na témže místě, to nevkládám do nich já, nýbrž ty jsi, zdá se mi, ten Daidalos, neboť pokud záleží na mně, ani by se to nehnulo.

Sókr. To bych tedy byl, příteli, větší umělec než onen muž; neboť on činil pohyblivými jen své vlastní výtvary, já však, jak se podobá, kromě svých i cizí. A ovšem nejhezčí z toho umění je mi to, že jsem umělcem proti své vůli; vždyť bych chtěl, aby mi mé řeči trvaly v klidu a nehnutě byly usazeny, a raději bych to chtěl, než aby se mi k tomu Daidalovu umění dostalo bohatství Tantalova. A o tom dosti; protože však se mi zdá, že ty jsi pohodlný, sám budu spolu s tebou usilovat, abys mě poučil o zbožném. Jen ať hned napřed neochabneš! Hleď, nezdá-li se ti nutným, že všechno zbožné je spravedlivé.

Euth. Zajisté.

Sókr. Zdalipak je tedy i všechno spravedlivé zbožné? Či je tomu tak, že všechno zbožné je spravedlivé, ale spravedlivé není všechno zbožné, nýbrž něco z něho je zbožné a něco je jiné?

Euth. Nestačím sledovat, Sókrate, ty myšlenky.

Sókr. A přece jsi mladší než já právě o tolik, oč jsi moudřejší;

ale, jak jsem řekl, od bohatství své moudrosti jsi pohodlný. Nuže, můj drahý, napínej své síly; vždyť ani není těžké pochopiti, co říkám. Říkám totiž opak toho, co pravil básník, sklada-
tel veršů:

*Dia, jenž strůjcem je toho a od něhož všecko zde vzniklo,
kárati nechce, vždyť tam, kde je bázeň, tam také stud je.*¹⁵

Já se tedy neshoduji s tím básníkem. Mám ti říci v čem?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Nezdá se mi, že „tam, kde je bázeň, tam také stud je“. Neboť podle mého zdání mnozí lidé, kteří se bojí nemocí, chudoby a mnohých jiných takových věcí, mají sice bázeň, ale nic se nestydí těch věcí, kterých se bojí; nezdá se tak i tobě?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Ale myslím, že kde je stud, tam je i bázeň; neboť kdokoli má stud a ostych před nějakým činem, jistě má zároveň strach a bázeň před zlou pověstí.

Euth. To věru má.

Sókr. Není tedy správné říkati „vždyť tam, kde je bázeň, tam také stud je“, nýbrž kde je stud, tam je i bázeň. A jistě není pravda, že je všude stud, kde je bázeň, neboť bázeň má, myslím, širší rozsah než stud. Stud je totiž část bázně, právě tak jako liché je druh čísla, takže není pravda, že kdekoli je číslo, tam je i liché, nýbrž kde je liché, tam je i číslo. Nyní snad chápeš?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Nuže takovou věc jsem myslil i tam při oné otázce: zdalipak kde je spravedlivé, tam je i zbožné? Či kde je zbožné, tam je i spravedlivé, ale kde je spravedlivé, není všude zbožné? Je totiž zbožné část spravedlivého? Tak máme soudit, či se ti zdá jinak?

Euth. Ne, nýbrž takto. Je totiž vidět, že mluvíš správně.

Sókr. Viz tedy další věc. Jestliže je totiž zbožné částí spravedlivého, tu musíme, jak se podobá, nalézt, jaká asi část sprave-

vedlivého je zbožné. Tak kdybys ses mne ptal na něco z těchto věcí, například jaký druh čísla je sudé a co je sudé číslo, řekl bych, že to je takové, které není nerovné, nýbrž rovnoramenné;¹⁶ či se ti nezdá?

Euth. Zajisté.

e *Sókr.* Pokus se tedy i ty mne takto poučiti, jaká část spravedlivého je zbožné, abych i Melétovi řekl, ať mně už nekřivdí a nežaluje mne pro bezbožnost, protože jsem již od tebe dostatečně poučen o věcech zbožných i o těch, které nejsou takové.

Euth. Nuže, tedy mně se zdá, Sókrate, že zbožné je ta část spravedlivého, která se týká péče věnované bohům, kdežto část týkající se péče o lidi je zbývající část spravedlnosti.

13 *Sókr.* Dobře pravíš, Euthyfróne, jak se mi zdá, ale chybí mi ještě jakási maličkost; nerozumím totiž ještě, o jaké to mluvíš péči. Neboť patrně nemyslíš takovou péči o bohy, jako jsou způsoby péče též o ostatní věci – totiž tak o tom patrně mluvíme –, jako například o koně, jak známo, neumí pečovat každý, nýbrž koňář, že ano?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Neboť patrně koňarství je pečování o koně.

Euth. Ano.

Sókr. Ani o psy neumí pečovat každý, nýbrž psář.

Euth. Tak jest.

Sókr. Psářství je totiž patrně pečování o psy.

b *Euth.* Ano.

Sókr. A skotařství pečování o skot.

Euth. Ovšemže.

Sókr. A zbožnost je tedy pečování o bohy, Euthyfróne? Tak soudíš?

Euth. Zajisté.

Sókr. Nuže, zдалipak nemá všechno pečování tentýž účinek? Jako například toto: je k nějakému dobru a prospěchu toho, co je předmětem péče, jako přece vidíš, že koně, když o ně pečuje

koňarské umění, mají z toho prospěch a stávají se lepšími; či se ti nezdá?

Euth. Zajisté.

Sókr. Také psi, když o ně pečuje umění psářské, a skot, když o něj pečuje umění skotařské, a tak i všechno ostatní; či se domníváš, že je pečování ke škodě toho, co se pěstuje?

Euth. Při Diovi, to jistě ne.

Sókr. Ale ku prospěchu?

Euth. Jak by ne!

Sókr. Zdalipak tedy i zbožnost, když to je pečování o bohy, je prospěchem bohů a činí bohy lepšími? A ty bys to připustil, že kdykoli konáš něco zbožného, děláš některého z bohů lepším?

Euth. Při Diovi, to jistě ne.

Sókr. Ani já se nedomnívám, Euthyfróne, že bys to myslil – toho jsem dalek –, nýbrž právě proto jsem se také otázel, jaké asi myslíš pečování o bohy, maje za to, že takovéto nemyslíš.

Euth. A to správně, Sókrate; neboť takovéto nemyslím.

Sókr. Dobrá; ale jaké pečování o bohy by pak byla zbožnost?

Euth. To, Sókrate, kterým otroci pečují o své pány.

Sókr. Rozumím; byla by to jakási služba bohům.

Euth. Ovšemže ano.

Sókr. Nuže mohl bys říci, které je to dílo, k jehož provedení slouží služba lékařům? Nemyslíš, že k dosažení zdraví?

Euth. Zajisté.

Sókr. A co služba loďářům? Které je to dílo, k jehož provedení slouží?

Euth. Je patrné, Sókrate, že k vystavění lodí.

Sókr. A služba stavitelům patrně k vystavění domu?

Euth. Ano.

Sókr. Řekni tedy, výborný muži: a které je asi to dílo, k jehož provedení slouží služba bohům? Je totiž patrné, že ty to víš, když tvrdíš, že božské věci znáš nejdokonaleji ze všech lidí.

Euth. A mám pravdu, Sókrate.

Sókr. Řekni tedy probůh, které je to překrásné dílo, které provádějí bozi, užívající našich služeb?

Euth. Je to mnoho krásných věcí, Sókrate.

14 *Sókr.* Ovšem, takové dělají i vojevůdci, přáteli; ale přece bys snadno pověděl jejich hlavní výkon, že provádějí vítězství ve válce; či ne?

Euth. Jak by ne!

Sókr. Mnoho krásných věcí provádějí, myslím, i rolníci; ale přece hlavní předmět jejich činnosti je dobývání výživy ze země.

Euth. Ovšemže.

Sókr. Nuže, kterýpak je hlavní výkon z těch mnoha krásných věcí, které provádějí bozi?

b *Euth.* Již před malou chvílí jsem ti řekl, Sókrate, že vyžaduje velmi mnoho práce přesně pochopiti všechny tyto věci, jak se mají. Avšak jednoduše ti pravím toto, že dovede-li někdo mluvit a dělati věci bohům libé, když se modlí a přináší oběti, tyto úkony jsou zbožné a takové úkony udržují jak soukromé domy, tak společenství obce; avšak věci opačné proti libým jsou hříšné a ty všechno vyvracejí a ničí.

c *Sókr.* Věřu mnohem stručněji bys mi byl pověděl, Euthyfróne, kdybys chtěl, hlavní výkon z těch, na které jsem se tázal; ale neudělal jsi to, neboť nejsi ochoten mě poučiti – to je vidět. Vždyť nyní, když jsi byl u samé věci, tu ses obrátil;¹⁷ kdybys ji byl v odpovědi vyjádřil, byl bych již od tebe dostatečně poučen o zbožnosti. Avšak milující musí provázet milovaného,¹⁸ kamkoli by ho onen vedl; proto, co to zase pokládáš za zbožné a za zbožnost? Patrně nějakou znalost obětování a modliteb?

Euth. Zajisté.

Sókr. Obětovati je dávatí bohům, a modliti se je prositi bohy, pravda?

Euth. Ba věru, Sókrate.

Sókr. Z této věty by tedy vycházelo, že zbožnost je znalost d
prošení a dávatí bohům.

Euth. Velmi hezky jsi pochopil, Sókrate, co jsem řekl.

Sókr. Vždyť jsem, můj milý, žádostiv tvé moudrosti a mám k ní obrácenu svou mysl, takže nepadne na zem, cokoli řekneš. Ale řekni mi, co je tato služba bohům; pravíš, že prositi je a dávatí jim?

Euth. Zajisté.

Sókr. Zdalipak by tedy nebylo správným prošením prositi je za ty věci, kterých od nich potřebujeme?

Euth. A co jiného?

Sókr. A naopak správným dáváním, dávatí jim zase navzájem darem ty věci, kterých právě oni potřebují od nás? Vždyť by patrně nebylo řádné darovací umění dávat někomu ty věci, kterých nepotřebuje.

Euth. Máš pravdu, Sókrate.

Sókr. Zbožnost by tedy byla, Euthyfróne, jakési obchodnické umění navzájem mezi bohy a lidmi.

Euth. Ano, obchodnické, je-li ti po chuti tak to nazývat.

Sókr. Mně není nic po chuti, jestliže to není pravda. Pověz mi tedy, jaký mají bohové prospěch z darů, které od nás dostávají? Neboť jaké dary dávají, je každému patrné; vždyť nemáme žádného dobra, kterého by oni nedali. Avšak jaký prospěch mají z těch věcí, které dostávají od nás? Či máme při tom obchodování o tolik větší zisk nežli oni, že my od nich dostáváme všechna dobra, a oni od nás nic? 15

Euth. Ty se domníváš, Sókrate, že bozi mají prospěch z těch věcí, které od nás dostávají?

Sókr. Ale co tedy jsou, Euthyfróne, ty dary, kterých se od nás dostává bohům?

Euth. Co si myslíš jiného nežli čest, pocty, a jak jsem právě řekl, libost?

Sókr. Tedy zbožné je bohům libé, Euthyfróne, ale ne prospěšné ani milé? b

Euth. Já myslím, že ze všeho nejvíce milé.

Sókr. Tedy zase je zbožné, jak se podobá, to, co je bohům milé.

Euth. Dozajista.

Sókr. A pak se budeš divit, jestliže se ti při tomto způsobu mluvení bude zdát, že ti řeči nesetrvávají na témž místě, nýbrž chodí, a budeš obviňovat mne, že jako ten Daidalos dělám, aby chodily¹⁹ – když ty sám jsi mnohem větší umělec než Daidalos a tvoříš věci, které obcházejí v celém kruhu? Či nepozoruješ, že nám řeč obešla kolem dokola a zase přišla na totéž místo? Vždyť se asi pamatuješ, že se nám v předešlé úvaze ukázalo, že c zbožné a bohumilé není totéž, nýbrž že to jsou věci vespolek různé; či se nepamatuješ?

Euth. Zajisté.

Sókr. Nuže nyní nepozoruješ, že tvrdíš, že to, co je bohům milé, je zbožné? Co je bohům milé, není přece nic jiného než bohumilé, či ne?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Tedy buď jsme dříve spolu nedobře soudili, nebo jestliže tehdy dobře, nyní tvrdíme něco nesprávně.

Euth. Podobá se.

Sókr. Musíme tedy opět od začátku zkoumat, co je zbožné, neboť já se dříve dobrovolně nedám na útěk, dokud se nepoučím. Nuže neodmítej mne pohrdavě, nýbrž vším způsobem obrať k tomu svou mysl a řekni mi konečně aspoň nyní pravdu. Neboť ji víš, ač ví-li ji vůbec někdo z lidí, a člověk tě nesmí pustit, jako Prótea,²⁰ dokud ji neřekneš. Vždyť kdybys jasně nevěděl, co je zbožné a co je hříšné, nijak by ses byl nikdy neodvážil kvůli dělníku stíhat starého otce pro vraždu, nýbrž jednak by ses byl bál bohů a rozmyslil si vydávat se v nebezpečí, že to tvé jednání nebude správné, jednak by ses byl také zastyděl lidí; takto však se jistě domníváš, že jasně víš, co je e zbožné a co ne. Pověz tedy, předobry Euthyfróne, a neskrývej, co o tom soudíš.

Euth. Až zase jindy, Sókrate; nyní totiž kamsi spěchám a už mám čas odejítí.

Sókr. Co to děláš, příteli! Odcházíš, když jsi mi zbořil naději, kterou jsem měl, že se od tebe poučím o věcech zbožných i hříšných a pak také i uniknu Melétově žalobě – neboť dokáži Melétovi, že jsem se působením Euthyfrónovým již stal znalcem ve věcech božských a že již o nich z neznalosti lehkovážně nemluví ani v nich nehledám novot –, a také ostatek života že budu lépe žítí.²¹

Obrana Sókrata

Obrana Sókrata

Jaký dojem učinili moji žalobci na vás, občané athénští,¹ sv. I
nevím; ale já jsem se po jejich řečech stěží vzpamatoval, tak 17
přesvědčivě mluvili. A přece neřekli takřka ani slova pravdy.
Nejvíce však jsem se podivil jedné z jejich četných nepravd, té,
když říkali, že se musíte mít na pozoru, abyste se nedali ode
mne oklamat, ježto prý jsem silný řečník. To, že se nezastyděli, b
že budou hned ode mne skutkem usvědčeni z nepravdy, až se
ukáže, že nejsem ani dost málo silný řečník, to se mi věru
zdálo od nich největší nestoudností, ač jestliže snad nenazývají
silným řečníkem toho, kdo mluví pravdu; neboť jestliže myslí
toto, souhlasil bych, že já jsem řečník, ovšem ne takový jako
oni. Oni tedy, jak já tvrdím, neřekli nic, nebo skoro nic pravdi-
vého, ale ode mne vy uslyšíte pouhou pravdu – a bůh ví, obča-
né athénští, nikoli řeči vykrášené výrazy i slovy a vyzdobené, c
jako byly řeči jejich, nýbrž uslyšíte nepřipravenou řeč, slože-
nou z nahodilých slov – neboť věřím, že je spravedlivé, co mlu-
vím – a nikdo z vás ať nečeká nic jiného; vždyť by přece ani
neslušelo, občané, tomuto mému věku, abych před vás předstu-
poval a jako mladíček uměle vytvářel věty. Ale ovšem velice
vás prosím a žádám, občané athénští, o toto: jestliže mě budete
slyšet, jak se hájím tímž způsobem řeči, kterým jsem zvyklý
mluviti i na náměstí u směnárnických stolů, kde mě mnozí
z vás slyšeli, i jinde, nebudte překvapeni ani pro to nehlučte!
Má se to totiž takto. Já stojím před soudem nyní poprvé a je mi d
sedmdesát let; proto mi je docela cizí zdejší způsob mluvení.
Tedy jako byste mi jistě odpustili, kdybych byl vskutku cizinec
a mluvil tím jazykem a tím způsobem, v kterém jsem byl
vychován, tak i nyní vás žádám o tu, jak se mi zdá, spravedli- 18
vou věc, abyste způsob mluvení nechali být – snad bude horší,
snad lepší –, ale dívali se jen na to a k tomu obraceli svou

mysl, zdali mluvím věci spravedlivé, či ne; to je povinnost soudcova, řečníkova však mluvit pravdu.

b Nejprve tedy je spravedlivě, občané athénští, abych se hájil proti prvním nepravdivým žalobám, které byly na mne vznášeny, a proti prvním žalobcům, potom proti pozdějším žalobám a pozdějším žalobcům. Proti mně totiž vystoupili u vás mnozí žalobci, kteří k vám dávno mluví již mnoho let, a to ani slova pravdy, a kterých se já bojím více než Anyta² a jeho druhů, ačkoli i ti jsou nebezpeční. Ale tamti jsou nebezpečnější, občané; ti vyhledávali mnohé z vás již od dětských let a namlouvali vám o mně a žalovali na mne zcela proti pravdě, že jest jakýsi Sókratés, mudrc, který hloubá o zjevech nebeských a který má prozkoumáno všechno pod zemí a který slabší důvody činí silnějšími.³ Tito, občané athénští, kteří rozšířili tuto pověst, jsou ti nebezpeční moji žalobci; neboť jejich posluchači soudí, že zkoumatelé těchto věcí ani nevěří v bohy. Dále jest těchto žalobců mnoho a žalují už dlouhý čas, mimo to také mluvili k vám v tom věku, v kterém byste byli nejspíše uvěřili, když totiž někteří z vás byli ještě chlapani a jinochy; žalovali docela volně, protože se nikdo nehájil. Co však je ze všeho nejtrapnější, že ani není možno znáti a pověděti jejich jména, leda je-li některý náhodou skladatelem komedií.⁴ Všichni pak, kteří závistí a pomluvou vás zpracovávali – a jiní, kteří sami jsouce přemluveni přemlouvali druhé –, s těmi všemi je největší potíže; neboť ani přivést sem není možno nikoho z nich, ani usvědčiti z nepravdy, nýbrž je nutno při hájení bojovat docela jako se stíny a usvědčovat, ač nikdo neodpovídá. Uznejte tedy i vy, v souhlase s mým tvrzením, že stojí proti mně dvojí žalobci, jedni, kteří právě nyní podali žalobu, a druhí, ti dávní, o kterých mluvím, a usudte, že se musím nejprve hájit proti těm dřívějším; vždyť jste také vy slyšeli jejich žaloby dřív a mnohem častěji nežli těchto pozdějších.

19 Tedy ano, musím se hájit, občané athénští, a pokusit se vyjmouti z vás to špatné mínění, kterého jste o mně za tak dlouhý čas nabyli, a to v tak krátkém čase. Přál bych si věru,

aby se to podařilo, je-li to k něčemu dobrému i pro vás i pro mne, a abych svým hájením něco pořídil; avšak myslím, že to je těžké, a docela mi není tajno, jaké to jest. Ale ať to dopadne, jak je bohu mílo, zákona je třeba poslechnout a hájit se.

Vezměme tedy od začátku, jaké je to obvinění, z kterého vzniklo špatné mínění o mně, jemuž pak věřil i Meléto**s** a podal na mne tuto žalobu. Tedy co říkali ti pomlouvači, když mě pomlouvali? Jako by to byli skuteční žalobci, je třeba přečísti znění jejich žaloby: „Sókratés je vinen a dopouští se přečinnů tím, že zkoumá věci pod zemí i nebeské, že slabší důvody činí silnějšími a že témuž učí i jiné.“ Taková asi jest; vždyť jste tyto věci viděli i sami v oné Aristofanově komedii,⁵ jak tam dokola tahali jakéhosi Sókrata a ten říkal, že pluje ve vzduchu, a tlachal mnoho jiných tlachů o věcech, kterým já ani dost málo nerozumím. A neříkám to, jako bych chtěl zlehčovati takovéto vědění, jestliže je někdo moudrý v takovýchto věcech – nepřeji si, abych byl snad od Meléto**s**a žalován ještě pro takové viny –, ale opravdu, občané athénští, já nemám s těmito věcmi nic společného. A zase si vedu za svědky většinu z vás a žádám vás, abyste se vespolek poučovali a povídali si, kteří jste kdy slyšeli mé rozmluvy – a takových je mezi vámi mnoho –, nuže, povězte si vespolek, zdali mě kdo z vás kdy slyšel třeba dost málo rozmlouvat o takovýchto věcech, a z toho poznáte, že takové jsou i ostatní věci, které o mně lidé mluví.

Ne, jistě ani z tohoto nic není pravda, ani jestliže jste od někoho slyšeli, že se já zabývám vzděláváním lidí a že si tím vydělávám peníze,⁶ ani to není pravda. Ačkoli i toto by bylo podle mého zdání krásné, jestliže by byl někdo schopen vzdělávat lidi jako Gorgias z Leontin a Prodikos z Keu a Hippias z Élidy.⁷ Z těchto totiž každý, občané, dovede chodit od města k městu a všude přemlouvají mladé lidi – kterým je možno zadarmo poslouchat vlastní spoluobčany, kteréhokoli by chtěli –, aby opustíce styky s oněmi poslouchali je samy, dávali jim peníze, a ještě jim za to byli vděční. Ostatně je zde i jiný moudrý

muž z Paru,⁸ o němž jsem se dověděl, že tu pobývá. Přišel jsem totiž náhodou k muži, který zaplatil učitelům moudrosti více peněz nežli všichni ostatní dohromady, ke Kalliovi Hipponikovu.⁹ Tohoto jsem se tedy otázel – má totiž dva syny – „Kallio, kdyby tvoji synové byli hříbata nebo telata, dovedli bychom jim vzít a za plat najmout dozorce, který by je učinil dokonalými v příslušné zdatnosti – byl by to někdo, kdo se vyzná buď v chovu koní, nebo v zemědělství; takto však, když to jsou lidé, koho máš v úmyslu jim vzít za dozorce? Kdo je znalý takovéto zdatnosti, lidské a občanské? Myslím totiž, že sis to promyslel, když máš syny. Jest někdo takový, či ne?“ „Ovšemže,“ odpověděl. „Kdo,“ řekl jsem, „a odkud a zač vyučuje?“ Odpověděl: „Euénos, Sókrate, z Paru, za pět min.“ A já jsem blahoslavil toho Euéna, jestliže opravdu zná toto umění a tak slušně vyučuje. Já sám bych se věru pyšnil a chlubil, kdybych to uměl; ale nechlubím se, neboť to neumím, občané athénští.

Tu by snad někdo z vás namítl: „Ale, Sókrate, co tedy vlastně děláš? Odkud vznikly tyto pomluvy proti tobě? Vždyť přece ne proto, že ses nezabýval ničím zvláštním proti ostatním lidem, proto nevznikly o tobě takové pověsti a řeči, jestliže jsi nedělal něco jiného než obyčejní lidé. Pověz nám tedy, co to je, abychom my o tobě nesoudili jen tak.“ Tato řeč se mi zdá oprávněnou a já se pokusím vám ukázat, co asi je to, co mi způsobilo i to jméno i tu pomluvu. Tedy slyšte. A snad se bude některým z vás zdát, že žertuji; avšak dobře vězte, budu vám mluvit pouhou pravdu. Já jsem totiž, občané athénští, nedostal toto jméno pro nic jiného než pro jakousi moudrost. A pro jakou to moudrost? Pro to, co je snad pravá lidská moudrost; takovou moudrostí jsem totiž asi vskutku moudrý, avšak ti, o kterých jsem právě mluvil, jsou moudří bezpochyby nějakou vyšší moudrostí než lidskou, jinak nevím, co bych řekl; té já věru neznám, a kdo tvrdí, že ano, lže a říká to k mé pomluvě. A nehlučte mi, občané athénští, ani bude-li se vám zdát, že

mluvím něco přílišného; neboť to nebude má řeč, co budu mluvit, nýbrž odvodím ji od původce, který je pro vás hodnověrný. Za svědka své moudrosti, je-li nějaká a jaká, si totiž pro vás povedu boha v Delfách. Chairefóna jste bezpochyby znali.¹⁰ Ten byl od mládí mým druhem a také byl přívržencem vaší lidové strany, spolu odešel do toho vyhnanství a s vámi se vrátil domů.¹¹ A víte, jaký byl Chairefón, jak prudký, do čehokoli se dal. A tak kdysi zašel i do Delf a osmělil se dáti bohu tuto otázku – a opakují, nehlučte, občané –, otázel se tedy, zdali je někdo moudřejší než já. Tu Pythia odpověděla, že nikdo není moudřejší. A to vám dosvědčí tuhle jeho bratr, protože on sám již zemřel.

Nuže uvažte, proč to říkám. Chci vám totiž ukázat, odkud vznikly ty pomluvy proti mně. Když jsem totiž uslyšel ta slova, přemýšlel jsem takto: „Co tím asi bůh míní a co asi naznačuje? Vždyť já jsem si vědom, že nejsem ani dost málo moudrý; co tedy asi míní, když praví, že já jsem nejmoudřejší? Vždyť přece nemluví nepravdu, neboť to mu není možno.“ A dlouhý čas jsem byl v nejistotě, co asi míní; posléze s velikým přemáháním jsem se to jal hledat, a to asi tímto způsobem. Zašel jsem ke kterémusi z mužů podle zdání moudrých, abych buď tam anebo nikde usvědčil věštírnu z nepravdy a ukázal její odpovědi: „Tento muž je nade mne moudřejší, a ty jsi tvrdila, že já jsem moudřejší.“ A tu, když jsem ho prozkoumával – nepotřebuji ho totiž uvádět jménem, ale byl to jeden z politiků, u kterého se mi něco takového stalo, občané athénští, když jsem ho zkoumal a rozmlouval s ním –, nabyl jsem mínění, že se tento muž zdá moudrým, jak mnoha jiným lidem, tak obzvláště sám sobě, ale že moudrý není; a potom jsem se pokoušel mu ukazovat, že se domnívá, že je moudrý, ale že není. Tu jsem si tím zneprátelil i jeho i mnohé z přítomných; avšak odcházejí uvažoval jsem sám u sebe, že proti tomuto člověku jsem já opravdu moudřejší; bezpochyby totiž ani jeden ani druhý z nás neví nic dokonalého, ale tento se při svém nevědění domnívá, že

něco ví, kdežto já ani nevím, ani se nedomnívám, že vím; podobá se tedy, že jsem nad něho moudřejší aspoň o něco málo, právě o to, že co nevím, ani se nedomnívám, že vím. Potom jsem šel k jinému z těch, o kterých se zdálo, že jsou ještě moudřejší než tam ten, a nabyt jsem právě téhož mínění; a tu jsem si zneprátelil i jeho i mnoho jiných.

Potom jsem tedy šel již po řadě dále; pozoroval jsem sice s lítostí a bázní, že si dělám nepřátele, přece však se zdálo nutným nade všechno stavěti věc boha; že tedy musím jíti ke všem, o kterých se zdá, že něco vědí, a zkoumat, co míní ta věštba. A při psu,¹² občané athénští – musím vám totiž mluvit pravdu –, nabyt jsem asi takovéhoho dojmu. Jak jsem tak podle božího výroku hledal, zdálo se mi, že lidé nejvíce proslulí mají bezmála největší nedostatky, kdežto jiní, zdánlivě horší, jsou v moudrosti zdatnější. Musím pak vám vylíčiti své cesty a jak jsem podstupoval jakoby nějaké těžké práce, aby mi ta věštba nabyla nezvratné pravdivosti. Po politicích jsem šel k básníkům, jak tragédií, tak dithyrambů i k ostatním, abych se tam takřka při činu dopadl, že jsem méně znalý než oni. Probíraje tedy jejich básně, o kterých se mi zdálo, že jsou od nich nejlépe vypracovány, vyptával jsem se jich, co jimi myslí, abych se zároveň také něčemu od nich naučil. Tu se vám stydím povědět, občané, pravdu; avšak přece se to musí říci. Neboť, abych tak řekl, bezmála všichni, kteří při tom byli, dovedli o nich lépe mluvit než básníci sami o svých vlastních výtvorech. Poznal jsem tedy zanedlouho zase i o básnících, že netvoří svá díla moudrostí, nýbrž jakýmsi přirozeným nadáním a nadchnutí bohem, právě tak jako boží hadači a věštcí; neboť i tito mluví mnoho krásných věcí, ale nemají vědění o ničem z toho, co mluví. V takovém asi stavu jsou, jak se mi ukázalo, i básníci, a zároveň jsem u nich zpozoroval, že se domnívají, jako by byli pro své básnické tvoření i v ostatních věcech ze všech lidí nejmoudřejší, to však nebyli. Odcházel jsem tedy i odtamtud s míněním, že nad ně vynikám touž věcí, kterou i nad politiky.

Nakonec jsem tedy šel k řemeslníkům. O sobě jsem si byl totiž vědom, že neumím, abych tak řekl, nic, ale o těch jsem věděl, že u nich naleznou mnoho krásných znalostí. A v tom jsem se nezklamal, uměli, co jsem já neuměl, a po této stránce byli nade mne moudřejší. Ale, občané athénští, nabyt jsem mínění, že i ti dobří řemeslníci mají tutéž chybu jako básníci – pro dobré provádění svého umění si každý myslel, že je i v ostatních největších věcech nejmoudřejší – a že tato jejich zvrácenost zakrývá onu moudrost. Proto jsem se v zájmu věštby tázal sám sebe, zdali bych si raději zvolil být tak, jak jsem, totiž nebýt ani moudrý jejich moudrostí ani neznalý jejich neznalostí, či míti obě, co oni mají. Tu jsem odpověděl sám sobě i věštbě, že mi prospívá býti tak, jak jsem.

Tedy z tohoto zkoumání, občané athénští, mi vznikla mnohá nepřítelství, a to velmi zlá a těžká, takže z nich vzešlo mnoho pomluv i že jsem nazýván tímto jménem „moudrý“; domnívají se totiž pokaždé o mně lidé přítomní, že jsem sám znalý těch věcí, v kterých jiného usvědčím z neznalosti. Avšak podle všeho, občané, vskutku moudrý je bůh a tímto výrokem věštby myslí to, že lidská moudrost má jen malou cenu, ba žádnou. A ukazuje se, že to mluví ne o Sókratovi samém,¹³ nýbrž že jen tak užívá mého jména, dáváje mě za příklad, jako kdyby řekl: „Ten z vás, lidé, je nejmoudřejší, kdo jako Sókratés poznal, že jeho moudrost nemá opravdu žádné ceny.“ Toto hledání a pátrání konám pak já podle božího výroku ještě i nyní, obcházeje mezi obyvateli města i cizinci, kdykoli si o někom myslím, že je moudrý; a když se mi zdá, že není, pomáhaje bohu dokazuji, že není moudrý. A při tomto zaměstnání jsem pro nedostatek času nemohl vykonat něco, co by stálo za řeč, ani ve věcech obecních ani ve svých soukromých, nýbrž žiji pro to sloužení bohu v nesmírné chudobě.

Kromě toho mladí lidé, kteří mě sami od sebe provázejí – jsou to ti, kteří mají nejvíce volného času, synové nejbohatších občanů –, rádi poslouchají, jak jsou lidé zkoušeni, sami mě často napodobují a tak se pokoušejí zkoušeti jiné osoby; tu

pak, myslím, nalézají velikou hojnost lidí, kteří se domnívají, že něco vědí, ale ve skutečnosti nevědí nic nebo skoro nic. Proto se pak ti, kteří jsou od nich zkoušeni, hněvají, a to na mne, ne samí na sebe, a říkají, že je jistý praničemný Sókratés a ten že kazí mládež. A když se jich někdo ptá, co dělá a čemu učí, že ji kazí, nedovedou nic říci a nevědí to, avšak aby se nezdálo, že jsou na rozpacích, říkají ty známé věci, které jsou po ruce proti všem, kdo se zabývají filosofií, totiž „zkoumá věci nebeské i podzemní“ a „nevěří v bohy“ a „slabší důvody činí silnějšími“. Neboť pravdu by se jim, myslím, nechtělo říci, že si, jak vychází najevo, osobují vědění, ale že nevědí nic. Protože pak jsou, myslím, ctižádostiví a prudcí a je jich mnoho, a protože o mně mluví usilovně a přesvědčivě, naplnili vám uši svými starými a silnými pomluvami. Z té příčiny mě napadl i Melétos a Anytos a Lykón, Melétos horše se na mne ve jménu básníků, Anytos za řemeslníky a politiky, Lykón za řečníky; proto bych se, jak jsem řekl na začátku, divil, kdybych dovedl v tak krátkém čase vyjmouti z vás toto špatné mínění o mně, které už tolik narostlo. Tu máte, občané athénští, tu pravdu; říkám vám ji tak, že jsem před vámi ani dost málo nezakryl ani nezatajil. A přece snad vím, že si právě těmito věcmi zjednávám nepřízeň; to také je důkazem, že mluvím pravdu a to že je to špatné mínění o mně šířené a to že jsou jeho příčiny. A až to budete zkoumat, buď nyní nebo někdy jindy, naleznete, že jest tomu tak.

Nuže pokud jde o žaloby mých prvních žalobců, pokládám tuto obranu vůči vám za dostatečnou; dále se pokusím obhájit se proti tomu dobrému a vlasteneckému, jak sám říká, Melétovi a proti pozdějším žalobcům. Protože pak to jsou jiní žalobci, vezměme zase znění jejich žaloby. Je asi takovéto: „Sókratés je vinen tím, že kazí mládež a že nevěří v bohy,¹⁴ v které věří obec, nýbrž v jiná nová daimonia.“¹⁵ Takové je tedy to obvinění. Prozkoumejme z tohoto obvinění každou jednotlivou část.

Žalobce tedy tvrdí, že jsem vinen tím, že kazím mládež. Já však, občané athénští, tvrdím, že je vinen Melétos, a to tím, že

si zahrává s vážnou věcí, když lehkomyšlně přivádí lidi před soud a předstírá vážný zájem a péči o věci, o které se až dosud nikdy pranic nestaral. A že tomu tak je, pokusím se i vám dokázat. Pojď sem, Meléte, a řekni mi: Nekladeš snad největší váhu na to, aby byla naše mládež co nejlepší?

Zajisté.

Nuže tedy řekni těmto zde, kdo ji činí lepší? Vždyť je patrné, že to víš, neboť se o to staráš. Kdo ji kazí, toho jsi vypátral, totiž mne, a přivádíš před tyto zde a žaluješ; nuže řekni jim a udej, kdo je ten, kdo ji činí lepší. – Vidíš, Meléte, že mlčíš a nedovedeš to říci? A nezdá se ti, že to je ošklivé a že to je dostatečný důkaz pro mé tvrzení, že ses o to pranic nestaral? Tak jen řekni, dobrý muži, kdo ji činí lepší?

Zákony.

Ale na to se tě netáži, výtečný muži, nýbrž který člověk, takový, který ovšem nejprve zná i tuto věc, zákony.

Tito zde, Sókrate, soudcové.

Co říkáš, Meléte? Tito zde jsou schopni vychovávat mládež a činí ji lepší?

Zajisté.

Zdalipak všichni, či jedni z nich ano, a druzí ne?

Všichni.

To říkáš, při Héře, hezkou věc a ukazuješ velkou hojnost těch, kteří prospívají! A což posluchači, ti ji činí lepší, či ne?

I ti.

A co členové rady?

I členové rady.

Což snad tedy, Meléte, ti, kdo se scházejí na sněm, sněmovníci,¹⁶ mládež kazí? Či i oni všichni ji činí lepší?

I oni.

Tedy všichni Athéňané, jak se podobá, ji dobře vychovávají, jen já ne, a já jediný ji kazím. Tak soudíš?

Zcela rozhodně tak soudím.

To jsi mi přisoudil veliké neštěstí. A odpověz mi: Zdá se ti,

b že je tomu tak i s koňmi? Že jejich zdokonaliteli jsou všichni lidé, a jen jediný člověk je kazí? Či právě naopak, že jen jediný člověk je schopen je činiti lepšími, nebo zcela málo lidí, totiž koňari, kdežto většina lidí koně kazí, kdykoli s nimi zacházejí a jich užívají? Není tomu takto, Meléte, i s koňmi i se všemi ostatními živými tvory? Jistěže ano, aťsi ty a Anytos nesouhlasíte nebo souhlasíte; neboť by to bylo veliké štěstí pro mládež, jestliže jeden jediný člověk ji kazí, a ostatní jí prospívají. Ale c ty, Meléte, dostatečně ukazuješ, že sis ještě nikdy nevšiml mládeže, a zřejmě odhaluješ svou nepečlivost, že se naprosto nestaráš o ty věci, pro které mě poháníš před soud.

Ještě nám, při Diovi, řekni, Meléte, zdali je lépe bydliti mezi dobrými občany či špatnými? Odpověz, příteli, vždyť se tě neptám na nic těžkého. Špatní dělají lidem ve svém nejbližším okolí něco zlého, kdežto dobří něco dobrého, že ano?

Ovšemže.

d Tedy je snad někdo, kdo by chtěl míti od těch, s kterými se stýká, raději škodu než prospěch? Odpovídej, můj milý, vždyť i zákon káže odpovídati. Je někdo, kdo chce, aby se mu škodilo?

To přece ne.

Nuže, zdalipak mě sem poháníš, že kazím mládež a dělám ji horší úmyslně či neúmyslně?

Zajisté že úmyslně.

e Co to, Meléte? Ty, tak mladý, jsi patrně o mnoho moudřejší než já, takový stařec. Neboť ty víš, že zlí působí svému nejbližšímu okolí vždy něco zlého, dobří však něco dobrého, ale já jsem tedy došel tak daleko v nevědomosti, že nevím ani to, že učiním-li někoho z těch, s kterými se stýkám, špatným, budu v nebezpečí, že od něho utrpím něco zlého, a proto činím toto tak veliké zlo, jak ty tvrdíš, úmyslně. Já ti tohle, Meléte, 26 nevěřím, a myslím, že ti to nevěří ani nikdo jiný na světě; ale buď nekazím, nebo jestliže kazím, dělám to neúmyslně, takže ty v obou případech mluvíš nepravdu. Jestliže pak kazím

neúmyslně, tu není zvykem, abych byl pro takovéto neúmyslné přečiny¹⁷ poháněn sem před soud, nýbrž je třeba mě vzítí stranou, poučovatí a napomínatí; neboť je zřejmo, že budu-li poučen, přestanu dělat, co dělám neúmyslně. Avšak ty ses vyhnul tomu, aby ses dal se mnou do řeči a poučil mě, a nechtěl jsi to udělat, ale poháníš mě sem, kam mají být podle zákona poháněni ti, kteří potřebují trestu, a ne poučení.

Jistě už je jasno, občané athénští, co jsem tvrdil, že se Melé- b to o tyto věci nikdy ani dost málo nestaral. Přece však nám pověz, Meléte, jakým způsobem já podle tvého mínění kazím mládež? Či je jasno, že podle žaloby, kterou jsi na mne podal, to dělám tím, že učím nevěřit v bohy, v které věří obec, nýbrž v jiná nová daimonia? Netvrdíš, že kazím mládež tímto učení- m?

Zcela rozhodně to tvrdím.

Nuže tedy, Meléte, při těchto bozích samých, o kterých je nyní řeč, řekni to ještě jasněji i mně i zde těmto mužům. Já c totiž nemohu vyrozuměti, zdali míníš, že sice učím věřit v jsoucnost jistých bohů – a tedy sám věřím, že bozi jsou, a nejsem úplně neznaboh a po této stránce se neproviňuji –, avšak ne v jsoucnost těch, v které věří obec, nýbrž jiných, a to je to, co mi vytýkáš, že jiných –, či tvrdíš, že ani já sám nevěřím vůbec v žádné bohy a že také jiné tomu učím.

Tvrdím toto, že vůbec nevěříš v bohy.

Podivný Meléte, co chceš dokázat tímto tvrzením? Tedy ne- d věřím ani, že Slunce a Měsíc jsou bozi, jako věří ostatní lidé?

Při Diovi, soudcové,¹⁸ nevěří, neboť říká, že Slunce je kámen a Měsíc země.

Myslíš, že žaluješ Anaxagoru,¹⁹ milý Meléte? A tak velice podceňuješ tyto zde a domníváš se, že jsou tak málo sčtělí, že nevědí, že knihy Anaxagory z Klazomen jsou plny těchto výro- ků? A mladí lidé se tedy u mne učí tomu, co si mohou někdy nejvýše za drachmu koupit v orchestře²⁰ a pak se Sókratovi e vysmívat, jestliže by to vydával za své, zvláště když jsou ty

věci tak podivné? Nuže, u Dia, takové máš o mně mínění? Nevěřím v žádného boha?

Jistě nevěříš, při Diovi, ani dost málo.

Nejsi přesvědčivý, Meléte, a jak se mi zdá, nevěříš ani sám sobě. Mně se vskutku zdá, občané athénští, že tenhle člověk je velmi zpupný a nevázaný a že podal tuto žalobu přímo z jakési zpupnosti a nevázanosti a mladické bujnosti. Podobá se, jako
27 by skládal chytačku, chtěje mě zkoušet: „Zdalipak pozná ten moudrý Sókratés, že si tropím žerty a sám sobě odporuji, či oklamu jeho i ostatní posluchače?“ Podle mého mínění si totiž žalobce ve své žalobě zjevně odporuje, jako kdyby tvrdil: „Sókratés je vinen, že nevěří v bohy, nýbrž věří v bohy.“ Ale tak přece mluví jen ten, kdo žertuje.

Uvažte spolu se mnou, občané, v čem vidím tento smysl jeho slov; a ty nám odpověz, Meléte. Vy pak pamatujte, oč
b jsem vás hned na začátku požádal, abyste nehlučeli, jestliže budu mluvit svým obvyklým způsobem.

Je možné, Meléte, aby někdo věřil v lidské výkony, ale v lidi nevěřil? Ať odpovídá, občané, a ať nehučí to a ono! Je možné, aby někdo nevěřil v koně, ale v koňské výkony ano? Nebo aby nevěřil, že jsou pištci, ale v pištecké výkony ano? Není to možné, výborný muži; nechceš-li ty odpovídat, pravím to já tobě i těmto zde ostatním. Než odpověz na další otázku: Je možné, aby někdo věřil v daimonská díla, ale v daimony nevěřil?

c Není to možné.

Jak jsi mi prospěl, že jsi odpověděl, třeba stěží a dává se od těchto zde nutit! Nuže tedy v daimonia tvrdíš, že věřím a že jim učím – ať už nová nebo stará, ale v daimonia tedy podle tvé řeči věřím –, a to jsi také při své žalobě odpřisáhl. Jestliže pak věřím v daimonia, musím přece zcela nutně věřit i v daimony; není tomu tak? Ano, je tomu tak; mám totiž za to, že souhlasíš, když neodpovídáš. Avšak zdalipak nepokládáme daimóny buď
d za bohy nebo za syny bohů? Ano, či ne?

Ovšemže.

Tedy jestliže věřím v daimony, jak ty pravíš, a jestliže jsou daimóni jacísi bozi, to by byly tvé chytačky a žerty, jak já to nazývám, totiž tvrdit o mně, že nevěřím v bohy, ale zase že v bohy věřím, když věřím v daimony. Pakli však jsou daimoni nějakí levobočci bohů, narození buď z nymf nebo z některých jiných matek, jak se o tom vypravuje, kdo na světě by mohl věřit, že synové bohů jsou, ale v bohy samé nevěřit? Bylo by to jistě stejně podivné, jako kdyby někdo uznával mezky, zplozence koní a oslů, ale v jsoucnost koní a oslů samých nevěřil. Ale není jinak možno, Meléte, nežli že jsi nás chtěl zkoušet, když jsi tohle uvedl ve své žalobě, anebo že jsi byl na rozpácích, které opravdové provinění bys mi vytýkal; avšak jak bys ty přesvědčil někoho, kdo má jen trochu rozumu, že týž člověk může uznávat daimonské a božské věci²¹, a přitom zase nevěřit ani v daimony ani v bohy ani v héróy, to není nikterak možné.
e 28

Nuže, občané athénští, že nejsem vinen podle Melétovy žaloby, k tomu není potřeba, jak se mi zdá, dlouhé obhajoby, nýbrž stačí i toto; co však jsem říkal již napřed ve své řeči, že mi totiž vzniklo velké nepřátelství a u mnoha lidí, dobře vezte, že to je pravda. A to je to, co způsobí mé odsouzení, jestliže k tomu dojde, a nikoli Melétos ani Anytos, nýbrž to špatné mínění a nenávisť mnohých lidí. Tyto věci zahubily již mnoho jiných dobrých mužů a myslím, že ještě zahubí; neboť není třeba se obávat, že se u mne zastaví.
b

Snad by tedy někdo řekl: „A tu se nestydíš, Sókrate, že ses oddal takovému zaměstnání, pro které ti nyní hrozí nebezpečnoství smrti?“ Já však bych mu odpověděl spravedlivou řečí takto: „To nemáš dobře, člověče, jestliže se domníváš, že muž, který jen trochu za něco stojí, má uvažovat o nebezpečnoství života a smrti, a nemyslíš, že má hledět při svém jednání jediné na to, zdali jedná spravedlivě, či nespravedlivě a zdali si počíná jako muž dobrý, či zlý. Podle tvé řeči by věru byli pošetilci všichni ti polobozi, kteří padli před Trójou, a zvláště také syn
c

Thetidín,²² který raději naprosto pohrdl nebezpečím, než aby byl podstoupil něco hanebného. Když totiž dychtil zabít Hektora, promluvila k němu matka, bohyně, tuším asi takto: „Synu, pomstíš-li usmrčení svého druha Patrokla a zabiješ Hektora, zemřeš sám, *hned totiž po Hektorovi jest určen ti život a konec.*“ Avšak on uslyšev to nedbal smrti i nebezpečí, ale mnohem více se ulekl toho, že by žil jako zbabělec a nemstil svých přátel, a řekl: „*Na místě at' jsem mrtev vykonaje pomstu na škůdci, abych tu neseděl na posměch u lodí zahnutých jsa břemenem země.*“ Domníváš se, že se ten staral o smrt a nebezpečí?“

Ano, tak tomu opravdu jest, občané athénští: na které místo se kdo postaví, pokládá je za nejlepší, nebo kam jest postaven od vládce, tam má podle mého mínění trvati a podstupovati nebezpečí, nic neuvažuje ani o smrti ani o ničem jiném kromě hanby. Když mě velitelé, které jste vy zvolili k velení nad mnou, stavěli do šiku u Poteidaie, u Amfipole, u Délia,²³ tehdy jsem vytrvával tam, kam mě oni stavěli, stejně jako kdokoli jiný, a podstupoval jsem nebezpečnosti smrti: když mi však ustanovoval místo bůh, jak jsem se domníval a jak jsem usoudil, že totiž mám věnovat svůj život filosofii a zkoumání sebe sama i ostatních, tu bych se byl, občané athénští, dopustil hrozného činu, kdybych byl to své místo opustil, zaleknuv se buď smrti nebo některé jiné věci. To by bylo věru hrozné, a právě tehdy by mě mohl někdo po právu pohnat před soud, že nevěřím v bohy, když neposlouchám věšty a bojím se smrti a domnívám se, že jsem moudrý, ač nejsem.

Neboť báti se smrti, občané, není nic jiného než domněni moudrosti bez moudrosti skutečné; je to totiž domnělé vědění o věcech, kterých člověk neví. Neboť nikdo neví o smrti ani to, zdali snad není pro člověka ze všeho největší dobro, a lidé se jí bojí, jako by dobře věděli, že to je největší zlo. A přece, jak by nebylo právě tohle hanebná nevědomost, domnívat se, že víme, co nevíme? Já se, občané, právě tím a po té stránce snad liším

od většiny lidí, a jestliže jsem snad o něco moudřejší než někdo jiný, je to podle mého soudu tím, že když dobře nevím o posmrtných věcech, také si myslím, že nevím; že však křivdit a neposlouchat lepšího, i boha i člověka, je zlé a ošklivé, to vím. Tedy těch zlých věcí, o kterých vím, že jsou zlé, se budu vždycky více bát a stríci nežli těch, o kterých nevím, zdali snad nejsou dobré.

Toto pravím i pro ten případ, kdybyste mě nyní chtěli osvobodit a neuvěřili Anytovi, který řekl, že jsem buď vůbec neměl sem přijít, nebo když už jsem přišel, že není možno mě neusmrtit; budu-li totiž osvobozen – tak vám vykládal –, budou všichni vaši synové docela zkaženi a budou provádět ty věci, kterým Sókratés učí. Na to byste mi snad řekli: „Sókrate, my nyní Anyta neposlechneme, nýbrž tě osvobodíme, avšak pod tou podmínkou, že se už nebudeš zabývat tímto zkoumáním ani filosofovat; pakli však budeš přistižen, že to ještě děláš, zemřeš.“ Kdybyste mě tedy, opakují, chtěli za těchto podmínek osvobodit, řekl bych vám: „Děkuji vám, občané athénští, a jste hodní, ale budu poslouchat více boha nežli vás, a pokud budu dýchat i budu schopen, buďte jisti, že nepřestanu filosofovat a domlouvat vám a vykládat každému, s kýmkoli z vás se kdy potkám, po svém obvyklém způsobu: „Ty, výborný muži, jsi Athéňan, občan obce, která je největší a nejproslulejší svou moudrostí a mocí, a ty se nestydíš starat se o peníze, abys jich měl co nejvíce, i o pověst a čest, avšak o rozum a pravdu a o duši, aby byla co nejlepší, o to se nestaráš ani nepečuješ?“ A jestliže to někdo z vás popře a bude tvrdit, že se stará, nepustím ho hned a neodejdu, nýbrž budu se ho dotazovat a budu ho zkoušet i usvědčovat, a jestliže se mi bude zdát, že nedosáhl dokonalosti, ale říká, že ano, budu ho kárat, že si nejcennějších věcí váží nejméně, a malichernějších více. To udělám na setkání i mladému i starému, i cizinci i domácimu, avšak více vám domácím, protože jste mi rodem blíže. Neboť to přikazuje bůh, rozumějte, a já se domnívám, že se vám ještě nedostalo

v obci žádného většího dobra, nežli je to mé sloužení bohu. Já totiž obcházím a nedělám nic jiného, nežli že přemlouvám mladé i staré z vás, aby se ani o těla ani o peníze nestarali spíše a tak horlivě jako o duši, aby byla co nejlepší, a hlásám: ‚Nevzniká z peněz ctnost, nýbrž z ctnosti vznikají peníze i všechny ostatní pro lidi dobré věci, i v soukromí i v obci.‘ Jestliže tedy hlásáním těchto zásad kazím mládež, byly by tyto zásady škodlivé; pakli však někdo o mně tvrdí, že hlásám něco jiného než toto, mluví nepravdu. Hledíce k tomu – řekl bych –, občané athénští, buď věřte Anytovi, nebo nevěřte a buď mě osvobodte, nebo neosvobodte, ale buďte jisti, že bych nezměnil svého jednání, ani mám-li stokrát zemřítí.“

Nehlučte, občané athénští, nýbrž setrvejte mi v tom, oč jsem vás požádal, abyste nehlučeli při mých řečech, nýbrž poslouchali; vždyť z toho budete mít, jak se domnívám, prospěch, když budete poslouchat. Hodlám vám totiž říci i některé jiné věci, při kterých snad budete křičeti, ale nedělejte to, prosím. Neboť dobře vězte, že jestliže mě usmrtíte takového, jaký jsem podle toho, co o sobě říkám, neuškodíte více mně nežli sobě samým. Mně by věru nic neuškodil ani Melétos ani Anytos – vždyť by ani nemohli –, neboť božský řád, jak se domnívám, nedopouští, aby lepší muž trpěl škodu od horšího. Žalobce by ovšem mohl způsobit, že bych byl usmrcen nebo vyhnán z obce nebo potrestán ztrátou občanských práv; o těchto věcech se snad ten člověk, a patrně i leckdo jiný, domnívá, že to jsou veliká zla, ale já ne, nýbrž mnohem více pokládám za zlo dělat, co tento zde nyní dělá, usilovat o nespravedlivé usmrcení člověka. Nyní tedy, občané athénští, jsem toho dalek, abych se hájil ve svém vlastním zájmu, jak by se někdo domníval, nýbrž dělám to ve vašem zájmu, abyste se mým odsouzením nějak neprohřešili na daru od boha vám daném. Neboť jestliže mě usmrtíte, nesnadno naleznete jiného takového, který by z božího příkazu na obci takřka seděl – i když to je snad trochu směšný výraz – jako na koni sice velikém a ušlechtilém, který je však pro svou

velikost poněkud nehybný a potřebuje, aby byl pobízen od nějakého střecha.²⁴ Něčím takovým učinil, zdá se, bůh mne a posadil mě na vaši obec; proto bez přestání celý den všude přisedávám a pobízím vás a jednoho každého přemlouvám i kárám. Nuže, jiného takového se vám tak snadno nedostane, občané, avšak jestliže se dáte ode mne přesvědčit, ušetříte mne. Ale možná, že byste mi snad v rozmrzelosti, jako lidé, kterým se chce spát a kteří jsou buzeni, dali ránu a bez rozmýšlení mě usmrtili, věřice Anytovi; pak byste asi ostatek života prospali, kdyby vám bůh ve své péči o vás neposlal někoho jiného. Že pak jsem já vskutku člověk daný obci od boha, mohli byste poznat z této věci: vždyť se nepodobá způsobu ostatních lidí, že já už po tolik let zanedbávám všechny své soukromé věci a snáším následky jejich zanedbávání, ale neustále pracuji pro vás, chodím ke každému zvláště jako otec nebo starší bratr a snažím se každého pohnouti, aby se staral o své zdokonalení. A kdybych z toho měl nějaký zisk a kdybych udílel tyto domluvy za hmotnou odměnu, mělo by mé jednání nějaký důvod; takto však vidíte i sami, že moji žalobci, kteří si ve všem ostatním počínali při žalobě tak nestoudně, nebyli schopni dovršit svou nestoudnost uvedením svědka, že jsem si já někdy buď vydělal nějakou odměnu, nebo o ni požádal. Já myslím, že uvádím postačujícího svědka o pravdě své řeči: svou chudobu.

Snad by se tedy zdálo podivným, že já v soukromí takto obcházím, radím a pracuji, ale veřejně se neodvažuji předstoupati před váš shromážděný lid a raditi obci. Příčinou toho jest to, co jste vy ode mne často a na mnoha místech slyšeli, že se totiž ve mně projevuje cosi božského a daimonského,²⁵ což také s posměšnou narážkou uvedl ve své žalobě Melétos. Jest to ve mně již počínajíc od dětství jakýsi hlas, který kdykoli se ozve, pokaždé mě odvrací, abych nedělal to, co právě hodlám dělat, avšak nikdy mě k ničemu nepobízí. Toto jest, co mi zabraňuje zabývat se politikou, a jak se mi zdá, je velmi dobře,

že zabraňuje; neboť dobře vězte, občané athénští, že kdybych se byl dávno oddal politické činnosti, byl bych již dávno zahynul a ani vám bych nebyl nic prospěl, ani sám sobě. A nehoršete se na mne, když mluvím pravdu: není možno, aby vyvázl bez pohromy, kdo by se poctivě stavěl na odpor buď vám nebo některému jinému množství a zabraňoval, aby se v obci nedělo mnoho věcí nespravedlivých a protizákonných, ale kdo vskutku bojuje za právo a chce být jen na krátký čas zůstatí bez pohromy, nezbytně musí žít v soukromí, a ne být člověkem veřejně činným.

Uvedu vám závažná svědectví těchto věcí, a to ne slova, nýbrž to, co vy ceníte, skutky. Poslyšte tedy, co se mi přihodilo, abyste věděli, že bych nikomu neustoupil proti právu ze strachu před smrtí, a v té neústupnosti bych třeba i zahynul. Povím vám věci sice nemilé a připomínající řeči na soudech, ale pravdivé. Já jsem, občané athénští, nikdy nezastával v obci žádného jiného úřadu, ale byl jsem členem rady. Naše byla Antiochis právě úřadovala,²⁶ když jste se vy usnesli hromadně souditi těch deset vojevůdců, kteří nedali sebrat oběti z oné námořní bitvy²⁷ – usnesení protizákonné, jak jste v pozdějším čase vy všichni uznali. Tehdy jsem se já jediný z prytnů vám postavil na odpor, aby se nedělalo nic proti zákonům, a hlasoval jsem proti. A ačkoli byli řečníci hotovi mě zažalovat a zatknout a ačkoli vy jste je k tomu pobízeli a křičeli, domníval jsem se, že raději musím na straně zákona a práva podstoupit všechna nebezpečí nežli se ze strachu před vězením nebo smrtí přidat k vám, když se usnásíte o věcech nespravedlivých. A toto bylo v době, kdy obec měla ještě demokratickou ústavu. Když pak nastala oligarchie,²⁸ tu zase si mne ještě se čtyřmi jinými obeslala vláda třiceti do tholu²⁹ a rozkázali nám přivéstí ze Salaminy salaminského Leonta,³⁰ aby byl popraven; takových rozkazů dávali oni mnoho i mnoha jiným, chtějíce zaplésti do viny co nejvíce občanů. Tehdy jsem já věru zase ukázal, ne slovem, nýbrž činem, že mi na smrti nezáleží – není-li to příliš

hrubý výraz – ani dost málo, ale na tom, abych nedělal nic nespravedlivého ani bezbožného, na tom že mi všechno záleží. Mne totiž ona vláda, tak mocná, nedovedla hrůzou přimět k tomu, abych udělal něco nespravedlivého, nýbrž když jsme vyšli z tholu, ti čtyři se odebrali na Salaminu a přivedli Leonta, ale já jsem odešel pryč domů. A snad bych byl býval za to potrestán smrtí, kdyby ta vláda vbrzku nebyla padla. Také toto vám dosvědčí mnoho svědků.

Cožpak si myslíte, že bych se byl dožil tolika let, kdybych byl činný ve veřejném životě, kdybych způsobem hodným dobrého muže pomáhal spravedlivým věcem a jak je potřebí, na to kladl největší váhu? Naprosto ne, občané athénští, ani já ani nikdo jiný na světě. Avšak já jsem byl, jak se ukáže, po celý svůj život takový, i na veřejnosti, jestliže jsem byl někde nějak činný, a právě takový i v soukromí, že jsem nikdy nikomu v ničem nepovolil proti právu, zejména ani žádnému z těch, které moji pomlouvači nazývají mými žáky. Já však jsem ještě nikdy nebyl nikomu učitelem; ale jestliže si někdo přál mě slyšet, jak mluvím a konám své dílo, ať to byl mladý nebo starý, ještě nikdy jsem to nikomu neodepřel. Nedělám to tak, že bych za peníze rozmlouval, a zadarmo ne, nýbrž dávám možnost stejně bohatému jako chudému, aby se mne tázal i aby mne poslouchal, jestliže někdo chce odpovídat a slyšet, co já říkám. A jestliže se někdo z těch stává řádným nebo naopak, za to by nebylo spravedlivé svalovat odpovědnost na mne, když jsem nikomu z nich nikdy neslibil žádného učení, ani jsem nikdy neučil; pakli však někdo tvrdí, že se někdy něčemu ode mne naučil nebo něco ode mne slyšel soukromě, co neslyšeli také všichni ostatní, dobře vězte, že nemluví pravdu.

Ale proč tedy někteří lidé rádi pobývají tak dlouhý čas v mé společnosti? Slyšeli jste to, občané athénští, já jsem vám řekl pouhou pravdu: protože rádi poslouchají, jak jsou ode mne zkoušeni lidé, kteří si o sobě myslí, že jsou moudří, ale nejsou. To jistě není nezábavné. Mně však je, jak pravím, uloženo od

boha, abych to dělal, a to i věštbami i sny a vším způsobem, jakým kdy i některé jiné boží usouzení uloží člověku něco dělat. Toto je, občané athénští, pravda a snadno to lze dokázat.

d Neboť jestliže já opravdu jedny z mladých lidí kazím a druhý jsem již zkazil, poznali by přece někteří z nich v dospělejším věku, že jsem jim já, když byli mladí, někdy radil něco špatného, a tu by nyní sami vystupovali proti mně, žalovali a žádali mé potrestání; pakli by sami nechtěli, jistě by mi to nyní nezapomněli někteří z jejich blízkých, otcové, bratři a jiní příbuzní, jestliže se opravdu jejich blízkým stalo od mne něco zlého. Vskutku mnozí z nich jsou zde přítomni – já je vidím –

e nejprve tuhle Kritón,³¹ můj vrstevník, z téhož dému³² jako já, otec tuhle Kritobúla, pak Lysanias ze Sfétu, otec tohoto zde Aischina,³³ a ještě tuhle Antifón z Kéfisie, otec Epigenův,³⁴ a dále tu zase jiní, jejichž bratři se účastnili těchto schůzek se mnou, Nikostratos, syn Theozotidův a bratr Theodotův – a Theodotos již zemřel, takže by ho nemohl uprosit –, a zde Paralos, syn Démodikův, jehož bratrem byl Theagés;³⁵ a tuhle Adeimantos,³⁶ syn Aristónův, jehož bratr je tuhle Platón, a Aiantodóros, jehož bratr je tento zde Apollodóros.³⁷ A mohu vám vyjmenovat ještě mnoho jiných; z těch měl někoho Melétos uvést za svědka, nejraději hned ve své řeči; pakli však tehdy na to zapomněl, ať ho uvede teď – já mu to povoluji – a ať mluví, jestliže může říci něco takového. Nikoli, nýbrž naleznete pravý opak toho, občané, že všichni jsou hotovi pomáhati mně, tomu, který kazí jejich příbuzné, který je jejich škůdcem, jak tvrdí Melétos a Anytos. Ti zkažení sami by totiž snad měli důvod mně pomáhat; ale ti nezkažení, již staří muži, jejich příbuzní, který jiný důvod mají, aby mi pomáhali, nežli ten správný a spravedlivý, že vědí, že Melétos lže a já že mluvím pravdu?

Nuže dosti, občané; toto jsou asi věci, které bych mohl uvést na svou obranu, a snad ještě jiné takové. A tu by se možná

c leckdo z vás cítil pohoršen, vzpomenuv si sám ze svého života,

jak se snad sám někdy hájil na soudě i v menší věci, nežli je tato má, a tu s hojnými slzami prosil a pokorně žádal své soudce, a přivedl před ně i své děti, aby vzbudil co nejvíce lítosti, i mnoho jiných ze svých příbuzných a přátel, kdežto já tedy neudělám nic z těchto věcí, a to i když mi hrozí, jak by se zdálo, svrchované nebezpečí. Možná tedy, že by se někdo po této vzpomínce choval ke mně s tím větší zaujatostí, a rozhněvaje se právě z této příčiny, s hněvem by položil do osudí svůj hlas. Jestliže vskutku je někdo z vás takový – já to ovšem

d nechci tvrdit, ale jestliže přece –, zdá se mi, že bych mu případně řekl toto: „Já mám, výborný muži, tuším, také jakési příbuzné; vždyť ani já jsem se nenarodil, jak se praví u Homéra,³⁸ z dubu ani ze skály, nýbrž z lidí, takže mám i příbuzné a také, občané athénští, tři syny, jeden je už odrostlý, dva ještě děti; ale přece žádného z nich sem před vás nepřivedu a nebudu vás prosit, abyste mě osvobodili.“ A proč tedy neudělám nic takového? Ne z domýšlivosti, občané athénští, ani že bych vámi

e pohrdal. Zdali se já dívám na smrt směle, či ne, to je jiná věc, ale pokud jde o dobrou pověst, jistě by nebylo čestné, jak se mi zdá, pro mne i pro vás i pro celou obec, abych já dělal něco takového, když jsem tak stár a mám toto jméno, ať už to je pravda nebo nepravda, ale jistě je uznáno, že se Sókratés něčím

35 liší od obyčejných lidí. Budou-li si takto počínat ti z vás, kteří navenek vynikají buď moudrostí nebo statečností nebo jakoukoli jinou zdatností, bylo by to ošklivé. Takové jsem já mnohokrát viděl, muže podle obecného mínění něco znamenající, že když byli souzeni, dělali podivné věci; patrně se domnívali, že se jim stane něco hrozného, jestliže zemřou, jako by měli být nesmrtelní, jestliže vy jich neusmrtíte. Ti podle mého mínění dělají obci hanbu, takže by si i leckdo z cizinců mohl po-

b myslet, že mužové, kteří vynikají mezi Athéňany zdatností a které sami Athéňané vybírají na přední místa jak v úřadech, tak v ostatních počtách, že se ti mužové ničím neliší od žen. To nesmíte dělat ani vy, občané athénští, o kterých je mínění, že

po té nebo oné stránce něco znamenáte, ani to nesmíte dovolovat nám, jestliže to my budeme dělat, nýbrž musíte dávat najevo, že mnohem spíše odsoudíte toho, kdo zde hraje taková žalostivá divadla a uvádí obec v posměch, nežli toho, kdo si počíná klidně.

c Ale necháme-li stranou dobrou pověst, občané, nezdá se mi ani spravedlivým prositi soudce a prosbami docházeti osvobození, nýbrž spravedlivé je poučovati ho a přesvědčovati. Vždyť soudce nesedí na soudě proto, aby dělal právo předmětem milostí, nýbrž aby je rozsuzoval; a je pod přísahou, že nebude projevovat přízeň podle svého osobního zdání, nýbrž že bude soudit podle zákonů. Proto ani my nesmíme navykát vás, abyste křivě přísahali, ani vy si tomu nesmíte zvykat; neboť ani jedni ani druzí z nás by nejednali zbožně. Nežádejte tedy ode mne, občané athénští, abych dělal před vámi takové věci, které d nepokládám ani za krásné ani za spravedlivé ani za zbožné, zvláště když jsem, u Dia, docela žalován od tohoto zde Meléta z bezbožnosti. Vždyť kdybych vás přemlouval a prosbami vás znásilňoval, vás, kteří jste pod přísahou, tu bych vás zřejmě učil nevěřit v jsoucnost bohů a svým hájením bych přímo na sebe žaloval, že v bohy nevěřím. Ale tomu není ani zdaleka tak; věřím, občané athénští, jako žádný z mých žalobců, a vám i bohu ponechávám rozhodnout o mně tak, jak má být nejlépe i pro mne i pro vás.

*

e 36 Že se nehorším, občané athénští,³⁹ nad tím, co se právě teď stalo, že jste mě odsoudili, k tomu přispívá kromě mnoha jiných věcí i to, že se tato událost nestala proti mému očekávání, naopak mnohem více se dívím počtu obojích hlasů. Neboť jsem nemyslel, že rozdíl mezi nimi bude tak malý, nýbrž že bude veliký; ve skutečnosti však, jak se podobá, kdyby bylo toliko třicet hlasů připadlo na druhou stranu,⁴⁰ byl bych býval osvobozen. Pokud jde o Melétovu žalobu, jak se mi zdá, jsem

i takto osvobozen, a nejenom jsem osvobozen, nýbrž každému je zřejmé, že kdyby byl nevystoupil Anytos a Lykón s žalobou proti mně, byl by musel Melétos docela zaplatiti tisíc drachem,⁴¹ protože by byl nedostal pátý díl hlasů.

b On mi tedy navrhuje trest smrti. Dobrá, ale jaký návrh mám proti tomu vám o sobě učinit já, občané athénští? Či je zřejmé, že podle zásluhy? Nuže co? Co zasluhuji, aby se se mnou stalo nebo abych zaplatil za to, že jsem si usmyslel neodávat se ve svém životě klidu? Nestaral jsem se o to, oč se starají lidé, o vydělávání peněz, hospodaření, o vojevůdcovské hodnosti, řečnění k lidu a vůbec o úřady a politické strany a zápasy, jaké se v obci vyskytují, neboť jsem o sobě uznal, že jsem vskutku c příliš svědomitý, abych zůstal bez pohromy, kdybych šel do těchto činností. Proto jsem nešel tam, kde jsem mohl čekat, že bych nebyl ani vám ani sám sobě k žádnému prospěchu, nýbrž tam, abych ve své činnosti prokazoval soukromě každému zvlášť největší dobrodiní, jak já soudím; tam jsem šel, pokoušeje se působit na každého z vás, aby se nestaral dříve o žádnou ze svých věcí, dokud se nepostará sám o sebe, aby byl co nejlepší a nejrozumnější, ani o věci obecní, dokud se nepostará o samu obec, a také o ostatní věci aby se staral takto a tímž d způsobem. Co tedy zasluhuji, aby se se mnou stalo, když jsem takový? Něco dobrého, občané athénští, jestliže má být návrh učiněn opravdu podle zásluhy; a to něco tak dobrého, aby se to pro mne hodilo. Co se tedy hodí pro muže chudého, dobrodince obce, který potřebuje míti volný čas k vašemu napomínání? Nic není, občané athénští, co by se lépe hodilo nežli to, aby byl takový muž živen v prytaneiu,⁴² zasluhuje to jistě mnohem spíše, nežli když někdo z vás zvítězil na závodním koni nebo na voze s dvojspřežím nebo se čtyřspřežím v olympijských hrách; onen totiž nás dělá jen zdánlivě šťastnými, avšak já skutečně, a onen nic nepotřebuje, aby byl živen, já však potřebuji. e Jestliže si tedy mám podle spravedlnosti navrhopat, co bych zasluhoval, navrhuji si toto, stravování v prytaneiu. 37

Snad se vám zdá, že i toto mluvím podobně jako dříve o nářku a prosení, z domýšlivosti; avšak není tomu tak, občané athénští, nýbrž spíše takto. Já jsem přesvědčen, že jsem úmyslně proti žádnému člověku nejednal nespravedlivě, ale vás o tom nemohu přesvědčit; vždyť jsme spolu rozmlouvali jen krátký čas. Neboť kdybyste měli zákon, jako mají jinde, aby se o smrti nerozhodovalo toliko za jeden den, nýbrž aby se o tom jednalo mnoho dní, dali byste se, jak myslím, přesvědčiti; takto však není snadné odvrátit od sebe veliké pomluvy v krátkém čase. Jsa tedy přesvědčen, že jsem proti nikomu nejednal nespravedlivě, jsem dalek toho, abych jednal nespravedlivě sám proti sobě a abych sám o sobě řekl, že zasluhuji něco zlého, a sám si navrhl něco takového. Jaký strach by mě k tomu mohl pohnouti? Snad aby mě nestihlo to, co mi navrhuje Melétos a o čem, jak pravím, nevím, ani zdali je to dobré, ani zdali zlé? Místo toho si tedy mám zvolit něco z toho, o čem vím, že to je zlé, a to si mám navrhnout? Snad vězení? A proč bych měl žít ve vězení a být nevolníkem úřadu pokaždé dosaženého, sboru jedenácti?⁴³ Či snad peněžitou pokutu a zůstat ve vazbě, až bych ji zaplatil? Ale to je pro mne totéž jako to, o čem jsem právě teď mluvil; vždyť nemám peněz, z kterých bych ji zaplatil. Nebo si mám tedy navrhnout vyhnanství? Možná totiž, že byste mi určili tento trest. To bych byl věru stížen velkou láskou k životu, občané athénští, kdybych byl tak málo soudný, že bych nedovedl usoudit, co by se stalo. Vy, moji spoluobčané, jste nedovedli snést mé rozmluvy a řeči, nýbrž byly vám příliš obtížné a pohoršlivé, takže se nyní hledíte jich zbavit: a tu je budou jiní snášet lehce? Ani zdaleka ne, občané athénští. To bych tedy měl krásný život, kdybych já, tak starý člověk, odešel do ciziny a žil tak, že bych chodil od města k městu a odevšad byl vyháněn! Neboť dobře vím, že ať přijdu kamkoli, budou mladí lidé poslouchat mé řeči právě tak jako zde; a jestliže je budu odhánět, oni sami mě vyženou, působíce na starší; pakli však jich nebudu odhánět, vyženou mě kvůli nim jejich otcové a příbuzní.

Snad by tedy někdo řekl: „Sókrate, což nedovedeš odejít od nás a žít v tichu a pokoji?“ To je právě to, o čem je velmi nesnadno některé z vás přesvědčit. Neboť jestliže řeknu, že by to znamenalo neposlouchat boha, a proto že mi není možno žít v nečinnosti, neuvěříte mi a budete si myslit, že mluvím záluďně. Jestliže zase řeknu, že toto je dokonce největší dobro pro člověka, každý den vésti hovory o ctnosti a o ostatních věcech, o kterých vy mě slyšíte rozmlouvat a sebe samého i jiné zkoušet, a že život bez zkoušení není člověku hoden žití, těmto mým slovům uvěříte ještě méně. Avšak je tomu tak, jak já pravím, občané, ale není snadné o tom přesvědčiti. A zároveň s tím já nejsem zvyklý pokládati se za hodna něčeho zlého. Kdybych měl peníze, navrhl bych si tak vysokou pokutu, jakou bych mohl zaplatit, neboť tím bych neutrpěl žádnou škodu; takto však – vždyť nemám, leda snad že mi chcete určit za pokutu tolik, kolik bych já mohl zaplatit. Snad bych vám mohl zaplatit asi minu⁴⁴ stříbra; tolik si tedy navrhuji.

Avšak tuhle Platón, občané athénští, a Kritón a Kritobúlos a Apollodóros mě vybízejí, abych si navrhl třicet min, a sami že za tu částku ručí; navrhuji si tedy tolik a oni vám budou platnými ručiteli za ty peníze.

*

Nedlouhá to je doba, občané athénští,⁴⁵ pro kterou budete stíženi zlou pověstí a obviňováni od těch, kdo budou chtít hanět naši obec, že jste usmrtili Sókrata, muže moudrého – jistě totiž budou o mně říkat, že jsem byl moudrý, i když nejsem, kdo budou chtít vám dělat výčitky. Vždyť kdybyste byli počkali jen krátký čas, bylo by vám to přišlo samo od sebe; vidíte přece, jak pokročilý je můj věk na dráze života a jak je blízek smrti. Říkám to ne vám všem, nýbrž těm, kteří mě odsoudili k smrti. A týmž říkám ještě i toto. Snad si o mně myslíte, občané athénští, že jsem odsouzen pro nedostatek takových slov, kte-

- rými bych vás byl přemluvil, kdybych byl pokládal za potřebné dělat a mluvit všechno možné, jen abych unikl odsouzení. Ani zdaleka ne. Jsem sice odsouzen pro nedostatek, ale ne slov, nýbrž smělosti a nestoudnosti a pro nedostatek ochoty mluvit k vám takové věci, které by byly bývaly nejpříjemnější vašemu sluchu, totiž kdybych byl nařikal a hořekoval a dělal i mluvil mnoho jiných věcí, které jsou, podle mého soudu, mne nedůstojné, které však vy jste zvyklí od ostatních slýchat. Ale ani dříve jsem se nedomníval, že se smí pro nebezpečení udělat něco nečestného, ani teď nelituji, že jsem se takto hájil, nýbrž mnohem raději si volím po takové obraně zemřít nežli po oné žítí. Neboť ani před soudem ani ve válce nesmím já a nesmí ani nikdo jiný pracovat k tomu, aby stůj co stůj unikl smrti. Vždyť se v bitvách často ukazuje, že by člověk unikl smrti, kdyby zahodil zbraň a dal se do prošení pronásledovatelů; je i mnoho jiných prostředků k uniknutí smrti v jednotlivých družích nebezpečení, jestliže se člověk odhodlá všechno dělat i mluvit. Ale hleďte, občané, že snad toto není neskutčné, uniknout smrti, avšak mnohem neskutčnější že je uniknout špatnosti; neboť ta běží rychleji než smrt. A tak já, protože jsem pomalý a starý, byl jsem dostižen od toho, co je pomalejší, kdežto moji žalobci, protože jsou silní a hbití, od věci rychlejší, od špatnosti. A nyní já odejdu, byv od vás uznán za hodna trestu smrti, tito však odejdou, jsouce od pravdy uznáni vinnými špatností a nespravedlností. Já přijímám svůj rozsudek a oni také. Snad tomu tak i mělo být a myslím, že to je v pořádku.
- c Co bude dále, o tom se mi chce dáti vám věštbu, vám, kteří jste mě odsoudili; vždyť jsem již v tom stavu, v kterém lidé nejvíce věští, totiž když mají zemřít. Pravím tedy vám, mužové, kteří jste mi vzali život, že na vás přijde trest hned po mé smrti, a to mnohem těžší, u Dia, než je ten, kterým jste mi vzali život. Vy jste to totiž udělali v domnění, že se zbavíte nutnosti podrobovat zkoušce svůj život, ale dopadne vám to, jak já sou-

dím, právě naopak. Ještě více bude těch, kteří vás budou zkoušet – já jsem je nyní zdržoval a vy jste to nepozorovali –, a budou tím obtížnější, čím jsou mladší, a vy se budete tím více horšiti. Neboť jestliže se domníváte, že zabíjením lidí zabráníte, aby vám někdo nevyčítal, že nesprávně žijete, neuvažujete dobře. Tento způsob zbavovati se soudců není totiž ani dobře možný ani krásný, ale onen je i nejkrásnější i nejsnazší, neumličovat jiných, nýbrž zařizovati sám sebe, aby byl člověk co nejlepší. S touto tedy věštbou odcházím od vás, kteří jste mě odsoudili.

e S těmi však, kteří hlasovali pro mé osvobození, rád bych si promluvil o téhle věci, která se právě udála, zatímco jsou úředníci zaměstnáni a já ještě neodcházím tam,⁴⁶ kde mám zemřít. Nuže, občané, počkejte zde se mnou ještě tu chvíli; vždyť nic nebrání, abychom si vespolek pohovořili, dokud to je možno. Chci totiž vám, jakožto svým přátelům, ukázat, jaký asi má smysl, co se mi nyní přihodilo. Mně se totiž, soudcové – neboť vás mohu právem nazývat soudci –, stalo cosi podivného. Po všechno dřívější čas se mi totiž velmi často ozýval ten můj obvyklý věštecký hlas daimonia⁴⁷ a stavěl se mi na odpor i při docela malých věcech, kdykoli jsem hodlal něco dělat nesprávně. Nyní pak se mi přihodily věci, jež vidíte i vy sami, takové, které by leckdo pokládal a které jsou obecně uznávány za svrchovaná zla. Avšak tu se mi nepostavilo na odpor to boží znamení, ani když jsem ráno vycházel z domu, ani když jsem vstupoval sem před soud, ani nikde v řeči, když jsem hodlal něco pronést. A přece, když jsem jindy mluvil, často mě uprostřed řeči zdrželo; avšak nyní v celém tomto jednání se mi nikde nepostavilo na odpor, při žádném činu a při žádném slově. Nuže, co pokládám za příčinu toho? Já vám to povím: skoro se zdá, že tato příhoda, která se mi stala, je pro mne něco dobrého, a my jistě nesoudíme správně, pokud se domníváme, že zemřít je něco zlého. Nyní mám pro to závažný důkaz: není možno, že by se mi to ob-

vyklé znamení nebylo postavilo na odpor, kdybych nebyl měl před sebou něco dobrého.

Uvažme však i takto, že je velká naděje, že to je něco dobrého. Smrt je totiž jedno z dvojího; buď je to totiž jako nebytí a mrtvý nemá o ničem žádného pocitu, nebo to je podle toho, co se vypravuje, pro duši jakýsi přechod a přestěhování z tohoto místa na jiné místo. A jestliže tedy není žádného vnímání, nýbrž je to jako spánek, když spící člověk nemá ani žádného snu, byla by smrt podivuhodný zisk. Já si totiž myslím tak: kdyby měl někdo vybrat tu noc, v které tak tvrdě spal, že se mu ani nezdál žádný sen, a kdyby měl s touto nocí srovnat ostatní noci a dny svého života a pak po úvaze říci, kolik dní a nocí prožil ve svém životě lépe a příjemněji než tuto noc, tu by podle mého mínění i veliký král,⁴⁸ neřku-li obyčejný člověk, shledal, že jich je poměrně velmi málo proti ostatním dnům a nocím. Jestliže je tedy smrt něco takového, pokládám ji já za zisk; vždyť takto se veškeren čas nejeví ničím více než jako jediná noc. Pakli však je smrt naopak jako přestěhování odsud na jiné místo a je-li pravda, co se vypravuje, že totiž tam jsou všichni, kdo zemřeli, jaké by bylo větší dobro nad toto, soudcové? Neboť jestliže někdo přijde do říše Hádovy, zbaviv se těchto lidí, kteří si dávají jméno soudců, a nalezne opravdové soudce, kteří prý tam soudí, Minós, Rhadamanthys, Aiakos, Triptolemos a všichni jiní polobozi,⁴⁹ kteří se osvědčili spravedlivými ve svém životě, bylo by to snad špatné odcestování? Nebo zase přijít do styku s Orfeem, Músaiem, Hésiodem a Homérem⁵⁰ – co by za to dal kdokoli z vás? Já aspoň jsem ochoten mnohokrát zemřít, jestliže je toto pravda. Neboť právě pro mne by to tam bylo podivuhodné přebývání, když bych se setkal s Palamédem a s Aiantem Telamónovým,⁵¹ a jestliže někdo jiný ze starověkých mužů byl nespravedlivým rozsudkem zbaven života, a když bych srovnával svůj osud s osudem jejich – to by nebylo, jak myslím, nezajímavé. A co je hlavní, že by tam člověk po celý čas zkoušel a zkoumal oby-

vatele onoho světa, jako to dělal se zdejšími lidmi, kdo z nich je moudrý, a kdo si to sice myslí, ale není. Co by za to někdo dal, soudcové, prozkoumat toho, který přivedl k Tróji to veliké vojsko,⁵² nebo Odyssea nebo Sisyfa⁵³ nebo nesčíslné množství jiných mužů a žen, jež by bylo možno vyjmenovati? Rozmlouvat tam s nimi, být s nimi ve styku a zkoušet je – jak nevy-slovné by to bylo štěstí! Tam přece jistě za to neusmrcují, vždyť kromě jiných věcí, kterými jsou ti, kdo tam žijí, šťastnější než lidé na tomto světě, jsou také již pro všechen ostatní čas nesmrtelní, ač jestliže je pravda, co se vypravuje.

Ale také vy, soudcové, musíte se chovat ke smrti s dobrou nadějí a rozvažovat tuto jedinou pravdivou myšlenku, že pro dobrého muže není žádného zla ani zaživa ani po smrti a že bohové nejsou lhostejní k jeho věcem. Ani má věc se nyní nestala nahodile, nýbrž je mi zřejmo, že pro mne by bylo již lépe umřít a být zbaven trudů života. Proto také mne ono znamení od ničeho neodvrátilo a já se docela nic nehněvám na ty, kteří mě odsoudili, a na své žalobce. Ovšem oni neměli toto na mysli, když mě odsuzovali a žalovali, nýbrž domnívali se, že mi škodí; za to zasluhují pokárání. Avšak o to je prosím: až dospějí moji synové, pomstěte se na nich, občané, tím, že je budete trápit týmiž věcmi, kterými jsem trápil já vás, bude-li se vám zdát, že se starají buď o peníze nebo o něco jiného spíše než o ctnost, a jestliže si budou o sobě myslit, že něco jsou, ač nebudou nic; kárejte je právě tak, jako jsem káral já vás, že se nestarají, oč je potřebí, a domnívají se, že něco jsou, ačkoli nestojí za nic. A budete-li to dělat, stane se od vás po právu i mně samému i mým synům.

Ale už je čas, abychom odešli, já na smrt, vy k životu; kdo z nás jde k lepší věci, není známo nikomu, leda bohu.

Kritón

Sókratés, Kritón

Sókratés Proč jsi přišel v tuto dobu, Kritóne? Což není ještě
časné ráno? sv. I
43

Krit. Ovšemže ano.

Sókr. Která vlastně doba?

Krit. Šerý úsvit.

Sókr. Divím se, jak to, že byl strážce vězení ochoten ti otevřít.

Krit. Už se spolu známe, Sókrate, protože sem často chodím,
a také ode mne něco dostal.

Sókr. Přišel jsi právě teď, či jsi tu již dlouho?

Krit. Hezky dlouho.

Sókr. Tak proč jsi mě hned nevzbudil, nýbrž mlčky tu sedíš
vedle mne? b

Krit. Chraň bůh, Sókrate, ani sám bych nechtěl být tak dlou-
ho bez spánku a v trápení; také se tobě už dlouho obdivuji po-
zoruje, jak dobře spíš; a schválně jsem tě nebudil, aby ti ušel
čas co nejpříjemněji. A věru již dříve v celém tvém životě
jsem obdivoval tvou šťastnou povahu, ale daleko nejvíce se ti
obdivuji v neštěstí, které tě nyní stihlo, jak lehce a klidně je
snášíš.

Sókr. Vždyť by bylo, Kritóne, zpozdilé, abych se v tako-
vémto věku horšil, že už musím zemřít.

Krit. Také jiní, Sókrate, tak staří bývají stíženi takovým ne-
štěstím, ale jejich věk jim nic nepomáhá, aby se nehoršili nad
svým osudem. c

Sókr. To je pravda. Ale proč jsi tedy přišel tak časně?

Krit. Přináším zlou zprávu, Sókrate, zlou a tíživou, ne pro
tebe, jak vidím, nýbrž pro mne a pro všechny tvé přátele, která
na mne, zdá se mi, dolehla nejtíže.

Sókr. Jakou to? Snad už přišla loď z Délu,¹ po jejímž pří-
jezdu mám zemřít? d

Krit. Ne, ještě nepřišla, ale jak se mi zdá, přijde dnes, podle toho, co oznamují někteří příchozí od Sůnia,² kteří ji tam opustili. Z těchto zpráv³ je tedy zřejmé, že přijde dnes, a tak nazítří ti nastane, Sókrate, nutnost rozloučit se se životem.

Sókr. Nuže, Kritóne, dobré pořizení,⁴ a je-li tak bohům milé, ať se tak stane; avšak já nemyslím, že přijde ještě dnes.

44 *Krit.* Z čeho tak soudíš?

Sókr. Povím ti to. Mám zemřít patrně druhý den potom, co přijde ta loď.

Krit. Ano, tak aspoň říkají ti, kteří o tom rozhodují.⁵

Sókr. Proto tedy myslím, že neprijde ještě dnes, nýbrž až zítra. Soudím pak to z jistého snu, který jsem měl tuto noc před malou chvílí; a skoro se zdá, že to bylo jaksi v pravý čas, že jsi mne nebudil.

Krit. A jaký to byl sen?

b *Sókr.* Zdálo se mi, že ke mně přišla krásná a ztepilá žena, oblečená v bílý šat, že mě oslovila jménem a řekla: „Ó Sókrate, do Fthie, hrudnaté země, již pozítří mohl bys připlout.“⁶

Krit. Podivný sen, Sókrate.

Sókr. Spíše jasný, jak se mi zdá, Kritóne.

c *Krit.* Až příliš, jak se podobá. Ale, drahý Sókrate, aspoň ještě nyní mne poslechni a zachraň se! Neboť jestliže ty zemřeš, není to pro mne jedno neštěstí, nýbrž kromě toho, že budu zbaven takového přítele, jakého jistě nikdy žádného nenaleznu, ještě k tomu se bude mnohým zdát, kteří mne a tebe d dobře neznají, že jsem tě mohl zachránit, kdybych byl chtěl vynaložit peníze, ale že jsem se o to nepostaral. Avšak jaká by mohla být ještě větší hanba, nežli aby se zdálo, že člověk cení víc peníze nežli přátele? Vždyť lidé neuvěří, že jsi ty sám nechtěl odsud odejít, zatímco my jsme o to usilovali.

Sókr. Ale co nám tak záleží, milý Kritóne, na mínění množství? Vždyť nejlepší lidé, kteří zasluhují více ohledu, budou soudit, že se ty věci staly tak, jak se opravdu stanou.

d *Krit.* Ale přece vidíš, Sókrate, že je potřebí se starat také

o mínění množství. Vždyť na těchto nynějších událostech samých je jasné vidět, že lidé jsou schopni dělat ne malá, nýbrž přímo největší zla, jestliže je někdo u nich pomluven.

Sókr. Kéž by byli, Kritóne, lidé schopni dělat největší zla, aby tak byli schopni dělat i největší dobra; pak by bylo dobře. Avšak ve skutečnosti nejsou schopni ani toho ani onoho, neboť nemohou nikoho udělat ani rozumným ani nerozumným, nýbrž dělají to, cokoli se nahodí.

Krit. Dejme tomu, že to tak je. Ale řekni mi, Sókrate, tohle e Snad přece nemáš starost o mne a o ostatní přátele, že by nám udavač⁷ dělali nepříjemnosti, jestliže ty odsud vyvázneš, obviňující nás, že jsme tě odsud potají dostali, a že bychom byli násilně připraveni buď o celé své jmění nebo aspoň o mnoho peněz, nebo že bychom museli kromě toho vytrpět ještě něco jiného? Jestliže se bojíš něčeho takového, pusť to z mysli; 45 neboť my jsme snad přece povinni podstoupiti toto nebezpečení, abychom tě zachránili, a bude-li třeba, i ještě větší. Než poslechni mne a udělej, co říkám.

Sókr. I to mi působí starosti, Kritóne, i mnoho jiných věcí.

Krit. Toho se tedy neboj, vždyť ani to nejsou velké peníze, za které jsou jistí lidé ochotni ti pomoci a vyvésti tě odsud. A dále, pokud jde o ty udavače, což nevidíš, jak jsou laciní a že by na ně naprosto nebylo potřebí mnoha peněz? Ty však máš b k volnému použití mé peníze, a ty, jak myslím, stačí; dále i jestliže si snad z nějakého ohledu na mne myslíš, že nelze vynakládat mé peníze, jsou zde oni známí z ciziny, hotovi hradit ten náklad. Jeden z nich dokonce již přinesl právě k tomu účelu dostatečnou částku, Simmias z Théb, a hotov je příspěv i Kebés a velmi mnoho jiných.⁸ Proto, opakují, neboj se toho a nevezdej se proto myšlenky na záchranu, ani si nepřipouštěj tu nesnáz, o které jsi mluvil na soudě, že bys po odchodu z vlasti nevěděl, c co si počítí. Vždyť všude, kamkoli přijdeš, tě rádi uvítají, a zejména budeš-li chtít jíti do Thessalie, mám tam přátele, kteří si

tě budou velice vážit a zjednájí ti bezpečnost, takže tě tam v Thessalii nikdo nebude obtěžovat.

- Mimo to, Sókrate, podle mého mínění to ani není spravedlivá věc, kterou podnikáš, když chceš sám sebe zradit, ačkoli se můžeš zachránit; usiluješ, aby se s tebou stalo to, oč by usilovali a oč také skutečně usilovali tvoji nepřátelé, kteří tě chtěli zničit. Kromě toho zrazuješ, zdá se mi, i své syny, které zanecháš a odejdeš, ačkoli jsi je mohl i vychovat i vzdělat, a kterým se tvou vinou dostane jen takové budoucnosti, jakou jim dá náhoda; a dostane se jim, jak lze čekati, takového osudu, jaký bývá údělem sirotků v sirobě. Ano, buďto člověk nemá plodit děti, nebo má s účastí snášet útrapy při jejich vychovávání a vzdělávání, ale ty, jak se mi zdá, volíš nejpohodlnější stránku. Třeba však volit to, co by si zvolil muž dobrý a statečný, zvláště ovšem to má dělat ten, kdo tvrdí, že se po celý svůj život staral o ctnost. Já se stydím za tebe i za nás, tvé přátele, aby nevzniklo mínění, že celá ta věc s tebou byla způsobena jakousi naší nestatečností, i že přišla ta žaloba před soud, ačkoli bylo možno, aby nepřišla, i jak dopadl sám soud, a zvláště tento poslední děj, jakoby výsměch našemu jednání; o tom závěru se bude zdát, že nám pro jakousi naši zbabělost a nestatečnost vyklouzl z rukou, když jsme tě nezachránili, a ty sám sebe také ne, ačkoli to bylo lze i možno, kdybychom byli bývali jen trochu k něčemu. Pokud tedy jde o tyto věci, dej pozor, Sókrate, aby nebyly kromě zla také ještě k hanbě tobě i nám. Nuže rozhodni se – spíše však už ani není čas se rozhodovati, nýbrž být rozhodnut – a rozhodnutí je jediné; neboť příští noci musí být tyto všechny věci provedeny, jestliže však ještě počkáme, bude to nemožné a už nebude lze. Nuže tedy, Sókrate, jen mne poslechni a udělej, jak ti říkám!
- Sókr.* Milý Kritóne, tvé usilování by bylo velmi cenné, kdyby bylo provázeno správností; pakli však není, čím je větší, tím je obtížnější. Musíme tedy zkoumat, zdali to máme udělat, či ne; já jsem totiž takový, a to ne teprve nyní, nýbrž vždycky, že

z toho, co je mé, já neposlouchám ničeho jiného než rozumové myšlenky, která se mi při úvaze jeví nejlepší. Ty myšlenky pak, které jsem vyslovoval v dřívějším čase, nemohu nyní odhodit, když se mi stala tato příhoda, nýbrž jeví se mi docela stejnými a mám ve vážnosti i v úctě tytéž, které dříve. Jestliže nebudeme moci v přítomné době postavití proti nim něco lepšího, buď jist, že ti neustoupím, ani kdyby nás moc lidí strašila jako děti ještě větším množstvím strašáků nežli nyní a pouštěla na nás žaláře, smrti a zabavování jmění. Nuže jak bychom to zkoumali co nejhodněji? Snad tak, kdybychom nejprve probrali tuto myšlenku o lidských míněních, kterou ty vyslovuješ, a uvážili, zdali byla, či nebyla správná ta zásada, pokaždé pronášená, že některých mínění je třeba dbáti, a jiných zase ne. Nebo snad dříve než mi nastala nutnost zemřítí, byla správná, ale nyní se tedy ukázalo, že byla vyslovována jen tak, aby se mluvilo, ale ve skutečnosti to byla hra se slovy a plané mluvení? Já bych se rád podíval spolu s tebou, Kritóne, zdali se mi ta zásada ukáže jinačí, když jsem v tomto stavu, či toutéž, a zdali ji necháme stranou, či se jí budeme řídit. Mluvili totiž mužové pokládající svá slova za něco vážného pokaždé, myslím, asi v tom smyslu, jako jsem mluvil právě teď já, že co se týče mínění, která mají lidé, je třeba jedněm přikládat velkou váhu, a druhým ne. Řekni, pro bohy, Kritóne, nezdá se ti, že tu je vyslovována dobrá zásada? Neboť ty nejsi v tom stavu, že bys měl zítra zemřít – aspoň pokud je možno mluvit takto o lidských věcech –, a proto tvůj zrak není zkalen přítomným osudem. Tedy pozoruj: Nezdá se ti správným tvrzení, že nemáme cenit všechna mínění lidská, nýbrž jedna ano, druhá ne, ani mínění všech lidí, nýbrž jedněch ano, druhých ne? Co myslíš? Není to tvrzení správné?

Krit. Správné.

Sókr. Není-li tedy třeba cenit řádná mínění, a vadných si nevšímát?

Krit. Ano.

Sókr. Řádná jsou patrně mínění rozumných, a vadná nerozumných?

Krit. Jak by ne!

- b *Sókr.* Nuže jak byly myšleny takové věci? Například muž, který cvičí své tělo a tím se zabývá, zdalipak dbá chvály a hany a mínění každého člověka, či jen jediného, toho, který je lékařem nebo učitelem tělocviku?

Krit. Jen jediného.

Sókr. Tedy jistě je třeba se bát hany a přijímat pochvalu jen toho jednoho, ale ne lidí vůbec.

Krit. To je zřejmé.

Sókr. Musí tedy všechno dělat, i cvičit se, i jíst a pít podle dobrého zdání toho jednoho, představeného a odborníka, spíše než podle zdání všech ostatních dohromady.

Krit. Tak jest.

- c *Sókr.* Dobře. Avšak když neposlechne toho jednoho a pohrdne jeho míněním i chválami, a naopak si bude vážit úsudků⁹ množství, lidí ničemu nerozumějících, zdalipak se mu nestane něco zlého?

Krit. Jak by ne!

Sókr. Kterépak je to zlo a k čemu se vztahuje a ke které složce neposlouchající osoby?

Krit. Zřejmě, že k tělu, neboť toto hubí.

Sókr. Máš pravdu. A není-li pak tomu, Kritóne, tak i s ostatními věcmi, abychom neprobírali všechny? Tedy také když jde o věci spravedlivé a nespravedlivé, ošklivé a krásné, dobré a zlé, jež jsou nyní předmětem naší úvahy, máme snad následovat mínění lidí vůbec a jeho se bát, či mínění toho jednoho odborníka, je-li tu jaký, jehož pak je třeba se ostýchat a bát více než všech ostatních dohromady? A jestliže za ním nepůjdeme, zničíme patrně a zkažíme to, co se podle našich dřívějších řečí spravedlností stává lepším, nespravedlností však hyne. Či není nic takového?

Krit. Já myslím, že je, Sókrate.

Sókr. Nuže tedy, jestliže poslouchající mínění neoborníků zkažíme tu věc, která se tím, co je zdravé, stává lepší, a tím, co způsobuje nemoc, hyne, byl by to pro nás po zkáze té věci nějaký život? Ta věc je patrně tělo, či ne?

Krit. Ano.

Sókr. Zdalipak tedy je to pro nás nějaký život, žít s bídným a zkaženým tělem?

Krit. Nikoli.

Sókr. Ale to by tedy byl nějaký život, žít a mít zkaženo to, čemu škodí nespravedlnost a prospívá spravedlnost?¹⁰ Či pokládáme tu složku našeho já – ať je to cokoli –, které se týká nespravedlnost i spravedlnost, za něco méně cenného, nežli je tělo?

Krit. Nikoli.

Sókr. Naopak za něco cennějšího?

Krit. O mnoho.

Sókr. Nemáme se tedy, předobří přáteli, tak mnoho starat o to, co o nás řekne množství, nýbrž co řekne odborník ve věcech spravedlivých a nespravedlivých, ten jeden, a sama pravda. Proto hned napřed není tvé doporučení po této stránce správné, že máme dbát mínění lidí o věcech spravedlivých, krásných a dobrých, i o věcech opačných. Tu by snad někdo řekl: „Ale lidé mají přece moc nás usmrtit.“

Krit. Také to je zřejmé; řekl by to, Sókrate, máš pravdu.

Sókr. Ale, vzácný příteli, tato myšlenka, kterou jsme probrali, zdá se mi stále ještě podobnou jako dříve; a tak zase zkoumej tuto druhou, zdali nám ještě trvá v platnosti, či ne, že totiž nemá být pokládáno za nejcennější věc žítí, nýbrž dobře žítí.

Krit. Ano, trvá.

Sókr. A že dobře a krásně a spravedlivě je totéž, to trvá, či netrvá?

Krit. Trvá.

Sókr. Tedy podle zásad, na kterých jsme se shodli, je potřeba zkoumat, zdali je spravedlivé, abych se já pokoušel odsud vyjí-

ti bez svolení Athéňanů, či nespravedlivé; a jestliže se to bude jevit spravedlivé, zkusme to, pakli ne, nechme toho. Ale co se týče těch úvah, které ty uvádíš, o peněžitých výlohách, o pověsti a o výchově dětí, dej pozor, Kritóne, aby to vpravdě nebyly zřetele těch, kteří lehkomyšlně usmrcují a zase by oživovali, kdyby byli s to, beze všeho rozumu, totiž zřetele toho velkého množství. My však, když tak chce rozum, nesmíme asi hledět na nic jiného než na to, o čem jsme právě teď mluvili, zdali budeme jednat spravedlivě, když budeme platit d penězi a díky těm, kteří mě mají odsud vyvésti, a již tím, když sami budeme z vězení vyvádět i dávat se vyvádět, či se vpravdě dopustíme všemi těmito skutky nespravedlnosti. A jestliže se ukáže, že bychom dělali věci nespravedlivé, nesmíme asi myslit ani na smrt ani na jakékoli jiné utrpení, jež bychom museli podstoupit, kdybychom zůstali a nic nepodnikali, více než na nespravedlnost jednání.

Krit. Zdá se mi, že máš pravdu, Sókrate, avšak hled', co máme dělat.

Sókr. Zkoumejme to, dobrý muži, společně, a jestliže máš e nějaké námitky proti mým myšlenkám, vyslov je, a já tě poslechnu; pakli však ne, přestaň už, vážený příteli, opakovati mi stále touž řeč, že mám proti vůli Athéňanů odsud odejít. Neboť mně na tom velmi záleží, abych v této věci jednal s tvým souhlasem, a ne proti tvé vůli. Pozoruj tedy východiště 49 našeho zkoumání, zdali je uznáš za správné, a pokoušej se odpovídat na mé otázky, jak bys nejspíše myslil.

Krit. Ano, pokusím se.

Sókr. Soudíme, že se nemá žádným způsobem úmyslně páchat bezpráví, či nějakým způsobem ano, a jiným ne? Nebo že nespravedlivé jednání není naprosto nijak ani dobré ani krásné, jak jsme již v dřívější době mnohokrát souhlasně uznali? To bylo také před chvílí řečeno.¹¹ Či se nám všechny ony dříve uznané zásady v těchto několika málo dnech rozplynuly b a ani jsme si neuvědomili, Kritóne, že my, tak staří muži, kteří

tak vážně spolu rozmlouváme, se tedy už dávno ničím nelišíme od malých dětí? Nebo snad je tomu nejspíše tak, jak jsme pravili tehdy: ať říkají lidé, co chtějí, a ať na nás čeká něco ještě horšího, nežli je toto, nebo něco mírnějšího, přece je nespravedlivé jednání pro toho, kdo se ho dopouští, všim způsobem i zlé i ošklivé. Soudíme tak, či ne?

Krit. Soudíme.

Sókr. Tedy se naprosto nijak nesmí jednati nespravedlivě.

Krit. Jistě ne.

Sókr. Tedy ani za bezpráví spláceti bezprávím, jak se lidé domnívají, když se naprosto nijak nesmí jednati nespravedlivě.

Krit. Ukazuje se, že ne.

Sókr. A což činiti zlé, máme, Kritóne, či ne?

Krit. Jistě ne, Sókrate.

Sókr. A co spláceti zlé zlým, je to, jak říkají lidé, spravedlivé, či nespravedlivé?

Krit. Nikoli, to není spravedlivé.

Sókr. Ano, vždyť činiti lidem zlé se patrně ničím neliší od nespravedlivého jednání.

Krit. Máš pravdu.

Sókr. Nemá se tedy ani spláceti bezpráví bezprávím, ani se nemá nikomu činiti zlé, a to ani kdyby člověk cokoli zkoušel od lidí. A přijímáš-li se souhlasem tyto myšlenky, dej pozor, Kritóne, abys s nimi nesouhlasil proti svému mínění; neboť d vím, že jen málo lidí je uznává a bude uznávat. Ti pak, kteří mají toto přesvědčení, a ti, kteří ho nemají, nemohou mít společnou radu, nýbrž ti sebou vespolek nutně pohrdají, když navzájem porovnávají své zásady. Zkoumej tedy velmi dobře i ty, zdali sdílíš tu myšlenku a máš o ní stejné mínění a zdali máme při svém rozvažování vycházeti z toho stanoviska, že není nikdy správné ani nespravedlivě jednati ani spláceti bezpráví bezprávím ani se brániti proti zlému odvetným činům zla, či jsi od toho odstoupil a nesdílíš tě základní myšlenky? Co se totiž mne týče, já mám už dávno toto mínění e

a také ještě i nyní, ale jestliže jsi ty nabyl nějakého jiného mínění, řekni to a poučuj. Pakli trváš na dřívějších zásadách, poslouchej, co následuje.

Krit. Ano, trvám a mám totéž mínění; nuže mluv.

Sókr. Pokračuji tedy ve své řeči, spíše však se táži. Když někdo ve shodě s někým uzná spravedlnost něčeho, zdalipak to má dělat, či opustit?

Krit. Dělat.

50 *Sókr.* Podle toho se tedy dívej dále. Jestliže my odsud odejdeme bez souhlasu obce, zdalipak činíme někomu zlé, a to těm, kterým se to nejméně má dělat, či ne? A setrváváme na tom, co jsme uznali za spravedlivé, či ne?

Krit. Na tvou otázku, Sókrate, nemohu odpovědět, neboť jí nerozumím.

b *Sókr.* Nuže uvažuj takto. Představme si, že jak tak chceme odsud utéci – nebo jaké jiné jméno se tomu má dát –, že by k nám přišly zákony a obec, postavily se vedle nás a otázaly se: „Řekni, Sókrate, co to máš v úmyslu dělat? Nezamýšlíš snad tím skutkem, o který se pokoušíš, i nás, zákony, i veškerou obec, pokud je v tvé moci, zničit? Či se domníváš, že je možno, aby ta obec ještě trvala a nebyla vyvrácena, v které vynesené rozsudky nemají žádná moci, nýbrž působením soukromých jednotlivců se stávají neplatnými a jsou rušeny?“ Co odpovíme, Kritóne, na tyto a jiné takové otázky? Věřu mnoho by mohl leckdo promluvit, zvláště odborný řečník, na obranu tohoto rušeného zákona,¹² jenž přikazuje, aby vynesené rozsudky měly platnost. Odpovíme jim snad: „Obec jednala proti nám nespravedlivě a vynesla nesprávný rozsudek?“ Od-
c povíme toto, či co?

Krit. Ví bůh, že toto, Sókrate.

Sókr. A co jestliže řeknou zákony: „Sókrate, cožpak jsme měly s tebou ujednáno i toto, či spíše že budeš trvat při rozsudcích, kterékoli obec vynese?“ Kdybychom se tu divili jejich řeči, snad by řekly takto: „Sókrate, nediv se našim slo-

vům, nýbrž odpovídej, když jsi přece zvyklý užívat otázek d a odpovědí. Nuže, co vytýkáš nám a obci, že se pokoušíš nás ničit? Není snad pravda, že jsme tě my nejprve přivedly na svět a skrze nás si vzal tvůj otec tvou matku a tebe zplodil?¹³ Pověz tedy, vytýkáš těmto z nás, zákonům o sňatcích, že nejsou dobré?“ „Nevytýkám,“ řekl bych. „Ale snad zákonům o vychovávání a vzdělávání dětí, jehož se i tobě dostalo? Což nebylo dobře, že zákony, které jsou z nás k tomu ustanoveny, přikazovaly tvému otci vzdělávat tě v músece a gymnastice?“¹⁴ „Dobře,“ řekl bych. „Dobrá. A když ses takto narodil a byl jsi e vychován a vzdělán, mohl bys říci, že jsi nebyl náš, náš syn i otrok, ty sám i tvoji předkové? A dále, jestliže tomu tak jest, myslíš, že máš stejné právo jako my, a cokoli my chceme dělat tobě, myslíš, že i ty máš právo dělat to zase nám? Ke svému otci a ke svému pánu, jestliže jsi jakého měl,¹⁵ jsi jistě neměl stejného práva, abys mu byl mohl oplácet, co on dělal tobě, za zlé slovo nadávkou, za ránu ranou a mnoho jiných takových 51 věcí: ale k vlasti a k zákonům ti to patrně bude dovoleno, takže jestliže my budeme chtít tě zahubiti, pokládajice to za spravedlivé, i ty se budeš pokoušet, pokud můžeš, hubit zase nás, zákony a svou vlast, a budeš tvrdit, že když to děláš, jednáš spravedlivě, ty, který se vpravdě staráš o ctnost. Či jsi tak moudrý, že nepozoruješ, že nad matku i otce i nade všechny ostatní předky je ctihodnější a velebnější i světější věcí vlast a na přednějším místě u bohů i u rozumných lidí? Vlast je b třeba ctít, a hněvá-li se, máme jí ustupovat a chlácholiti jí více nežli otce a buď působit na změnu jejího mínění,¹⁶ nebo dělat, cokoli poroučí, klidně trpět, jestliže přikazuje něco vytrpět, ať to jsou rány nebo vazba, nebo když vede do boje, kde má člověk být raněn nebo padnout – musí se to udělat a tak je spravedlivě, a nesmíme se vyhýbat ani ustupovat ani opouštět své místo, nýbrž i v boji i před soudem i všude musíme dělat, c-
cokoli poroučí obec a vlast, anebo působit na změnu jejího mínění tak, jak je spravedlivě; ale užívati násilí není dovoleno ani

proti matce ani proti otci, a tím méně proti vlasti.“ Co na to řekneme, Kritóne? Že zákony mají pravdu, či ne?

Krit. Mně se zdá, že mají.

Sókr. „Tedy hled, Sókrate,“ řekly by snad zákony, „zdali máme pravdu, když tvrdíme, že se tím, co nyní podnikáš, pokoušíš jednat proti nám nespravedlivě. My, které jsme tě přivedly na svět, vychovaly, vzdělaly, které jsme tebe i všechny ostatní občany učinily účastnými všech dobrých věcí, pokud jsme mohly, přece dáváme volnost každému z Athéňanů, kdo si přeje, a prohlašujeme, že když je přijat mezi dospělé občany¹⁷ a uvidí veřejný život obce i nás, zákony, že může vzít své věci a odejít, kamkoli chce, jestliže bychom se mu nelíbily. A žádný z nás, zákonů, nestojí v cestě a nezakazuje, jestliže někdo z vás chce jít do některé zahraniční osady, když bychom se mu my a obec nelíbily, nebo chce-li jít někam do ciziny a tam žít jako metoik,¹⁸ i tam může jít, kamkoli chce, a to i se svými věcmi. Ale kdo z vás zde zůstane, máje možnost viděti, jakým způsobem my soudíme a vůbec spravujeme obec, ten se s námi již, jak tvrdíme, skutkem dohodl, že bude dělat to, cokoliv bychom přikazovaly, a kdo neposlouchá, o tom soudíme, že se trojnásobně provinuje, a to že neposlouchá nás, svých rodičů, že neposlouchá nás, vychovatelů, a ačkoli se s námi dohodl, že nás bude poslouchat, že nás ani neposlouchá, ani se nepokouší změnit naše přesvědčení, jestliže bychom něco nedělaly dobře; a přece my jen navrhuje, a ne abychom krutě poroučely dělat, co přikazujeme, a ačkoli připouštíme jedno z dvojího, buď aby se snažil změnit naše přesvědčení, nebo aby to plnil, nedělá ani to, ani ono. Těmito vinami budeš zatížen podle našeho soudu i ty, Sókrate, jestliže uděláš, co zamýšlíš, a to ne nejméně z Athéňanů, nýbrž právě ty nejvíce.“ Kdybych se tu já otázel: „Proč to?“, snad by mě právem káraly říkouce, že právě já ze všech Athéňanů nejvíce jsem se jim zavázal touto dohodou.

b Řekly by totiž: „Sókrate, máme závažné důkazy pro to, že jsme se ti líbily, i my i obec. Vždyť bys v ní byl nezůstal s tak vynikající-

cí stálostí více než všichni ostatní Athéňané, kdyby se ti nebyla zvláštním způsobem líbila; ani na žádnou slavnost jsi nikdy nevyšel z obce, leda jednou na Isthmos,¹⁹ ani nikam jinam, leda někam na válečnou výpravu, ani jsi nikdy nevykonal žádnou jinou cestu, jako dělají jiní lidé, ani tě nepojala touha poznat jinou obec a jiné zákony, nýbrž stačily jsme ti my a naše obec. Tak velice jsi nám dával přednost a souhlasil jsi, že budeš podle nás žít svůj občanský život; kromě jiných projevů toho souhlasu i děti jsi zplodil v naší obci, dosvědčuje tím, že se ti v ní líbí. Vždyť ještě při samém soudním jednání ti věru bylo možno navrhnouti si vyhnanství,²⁰ kdybys byl chtěl, a co nyní podnikáš proti vůli obce, tehdy jsi mohl udělat s jejím souhlasem. Ale ty ses tehdy stavěl, jako by sis nic nedělal z toho, jestliže máš zemřít, a dával jsi přednost, jak jsi tvrdil, smrti před vyhnanstvím. Avšak nyní se před oněmi slovy nestydíš, ani nedbáš nás, zákonů, když se pokoušíš nás zničit a děláš, co by udělal nejničemnější otrok, když se pokoušíš utéci, a to proti smlouvám a dohodám, které jsi s námi ujednal, abys podle nich jako občan žil. Nejprve tedy nám odpověz právě na toto, zdali máme pravdu, či ne, když tvrdíme, že ses skutkem, ne slovem, s námi dohodl, že budeš podle nás řídit svůj občanský život.“ Co máme na to říci, Kritóne? Nemusíme to snad uznat?

Krit. Nutně, Sókrate.

Sókr. „Co jiného tedy děláš,“ řekly by, „nežli že přestupuješ smlouvy s námi učiněné a dohody, ačkoli jsi je neujednal pod nějakým nátlakem, ani jsi při nich nebyl oklamán, ani jsi nebyl donucen rozhodnouti se v krátkém čase, nýbrž měl jsi na to sedmdesát let a v té době ti bylo volno odejít, jestliže jsme se ti my nelíbily a jestliže se ti ty dohody nezdály spravedlivé. Avšak ty jsi nedával přednost ani Lakedaimonu ani Krétě,²¹ o kterýchž státech při každé příležitosti tvrdíš, že mají dobré zřízení, ani žádné jiné z hellénských nebo z barbarských obcí, nýbrž vzdaloval ses odsud ještě méně nežli chromí a slepí a jiní mrzáci. Tak se ti zvláštním způsobem více než ostatním

Athéňanům líbila naše obec a patrně i my, zákony; vždyť komu by se líbila obec bez zákonů? A nyní tedy nesetrváš při té dohodě? „Setrváš, Sókrate, jestliže nás poslechněš, a nebudeš předmětem posměchu pro svůj odchod z vlasti.“

- b „Podívej se: co dobrého uděláš sám sobě nebo svým blízkým, jestliže tyto úmluvy přestoupíš a proti něčemu z nich se proviníš? Neboť že se tvoji blízcí octnou v nebezpečí, že i sami budou posláni do vyhnanství a budou zbaveni občanských práv nebo pozбудou svého jmění, to je skoro zřejmé. A co se týče tebe samého, jestliže přijdeš do některé z nejbližších obcí, buď do Théb nebo do Megar – obě totiž mají dobré zřízení –, přijdeš tam, Sókrate, jako nepřítel jejich ústavy a všichni, kdo tam mají zájem o svou obec, budou se na tebe dívat s podezřením, pokládajíce tě za rušitele zákonů, a svým soudcům upevníš mínění, že správně vynesli ten rozsudek: neboť kdo je kazitelem zákonů, o tom by se asi dozajista mohlo myslet, že je také kazitelem mladých a nerozumných lidí. Zdalipak se tedy budeš vyhýbat obcím, které mají dobré zřízení, a lidem s nejlepšími mravy? A když to budeš dělat, bude ti stát za to žítí? Či se s nimi budeš stýkat a beze všeho studu s nimi budeš mluvit – jaké řeči, Sókrate? Snad tytéž, které jsi mluvil zde, že největší cenu pro lidi má ctnost a spravedlnost, zákonitost a zákony? A nemyslíš, že se to jednání Sókratovo ukáže neslušným? Musí se to myslet. Ale snad se z těchto míst odebereš pryč a přijdeš do Thessalie ke Kritónovým přátelům? Tam je přece totiž největší nezřízenost a nevázanost a snad by tě s chutí poslouchali, jak směšně jsi utíkal z vězení, nějak přestrojen, buď v kožichu nebo v něčem jiném, do čeho se přestrojují utíkající, a změniv svou podobu. Avšak že jsi měl odvahu ty, takový stařec, jemuž pravděpodobně zbývá na tomto světě už jen krátký čas, tak silně lpět na životě, a proto že jsi přestoupil největší zákony, o tom nebude nikdo mluvit? Snad, jestliže nebudeš nikoho obtěžovat; pakli ano, bude se o tobě, Sókrate, vypravovat mnoho věcí tebe nehodných. Tvůj
- c
- d
- e

život bude tedy takový, že budeš podlízat všem lidem a otročit – co jiného budeš dělat než hodovat v Thessalii, jako bys byl odcestoval do Thessalie na hostinu? A ony řeči o spravedlnosti a o ostatních ctnostech, kam se nám podějí? Ale ovšem, chceš snad žít kvůli dětem, abys je vychoval a dal jim vzdělání? Jak to? Vezmeš je do Thessalie a tam je budeš vychovávat a vzdělávat, uděláš je cizinci, aby i toho od tebe zažily? Nebo snad to neučiniš, nýbrž budou vychovávány zde a jejich vychování i vzdělání bude lepší, když ty budeš živ, i když nebudeš s nimi?²² Ano, postarají se o ně tvoji přátelé. Ale což si myslíš, že když odejdeš do Thessalie, že se o ně budou starat, pakli však odejdeš do Hádu, že se nebudou starat? Nikoli, ale jestliže jsou jen trochu k čemu ti, kdo se vydávají za tvé přátele, je třeba si myslet, že ano.

Nuže, Sókrate, poslouchej nás, svých vychovatelů, a nedávej ani dětem ani životu ani čemu jinému přednost před spravedlivostí, abys, až přijdeš do Hádu, mohl obhájit všechny tyto věci před těmi, kdo tam vládnu. Neboť toto jednání, jež zřejmě není ani zde nic dobrého ani spravedlivého ani zbožného, ani pro tebe samého ani pro nikoho jiného z tvých blízkých, nebude pro tebe k žádnému dobru ani na onom světě, až tam přijdeš. Ale jestliže nyní odejdeš ze života, odejdeš zakušiv bezpráví, ale ne od nás zákonů, nýbrž od lidí; jestliže však odsud unikneš tím způsobem, že tak hanebně oplatíš bezpráví bezprávím a zlé zlým, že přestoupíš své dohody a smlouvy s námi učiněné a že ublížíš těm, komu bys nejméně měl ubližovat, sám sobě, svým přátelům, vlasti a nám, tu i my se na tebe budeme horšit, dokud budeš živ, i na onom světě naši bratři, zákonové v Hádu, nepřijmou tě laskavě, vědouce, že ses pokusil, pokud bylo na tobě, nás zničit. Nuže, ať tě nepřemluví Kritón, abys udělal, co navrhuje, a spíše poslechni nás!“

Toto jako bych slyšel, milý příteli Kritóne, dobře to věz, jako se zasvěcencům do korybantských mystérií zdá,²³ že slyší

píšťaly, a ozvěna těch řečí ve mně zvučí a působí, že jiných neslyším. Nuže věz, že, jak aspoň nyní myslím, marná bude tvá řeč, budeš-li mluvit proti tomu. Přece však, myslíš-li, že něco pořídíš, mluv.

Krit. Ne, Sókrate, nemám, co bych řekl.

Sókr. Nech to tedy, Kritóne, být a dělejme tak, jak pravím, protože to je cesta, po které vede bůh.

Faidón

Echekratés, Faidón

Echekratés. Sám jsi byl, Faidóne, u Sókrata onen den, kdy vypil ve vězení jed, či jsi to slyšel od někoho jiného? sv. I 57

Faidón. Sám, Echekrate.

Ech. Nuže, co tedy mluvil ten muž před svou smrtí? A jak umíral? Rád bych to slyšel. Neboť z Fliúntanů¹ skoro vůbec nikdo teď nechodí do Athén, ani odtamtud k nám už dlouhý čas nikdo nepřišel, kdo by nám byl mohl podati nějakou určitou zprávu o té věci, kromě toho, že byl usmrcen jedem; ale o ostatním nedovedl nikdo povědět nic.

Faid. Tedy jste se nedověděli ani o tom soudě, jakým způsobem byl proveden? 58

Ech. Ano, to nám kdosi vypravoval, a divili jsme se, že soud byl proveden už dávno a Sókratés, jak známo, byl popraven o mnoho později. Pročpak to bylo, Faidóne?

Faid. Stala se mu, Echekrate, zvláštní náhoda; byla totiž právě den před tím soudem ověncena zád' lodí, kterou posílají Athéňané na Délos.²

Ech. A tahle loď, co to je?

Faid. To je loď, jak vypravují Athéňané, na které kdysi Théseus odvážel na Krétu těch dvakrát sedm jinochů a dívek, a zachránil je a také sám sebe zachránil.³ Tu prý tehdy učinili Apollónovi slib, že budou-li zachráněni, každý rok budou vypravovat na Délos sváteční poselství; a to od té doby až dosud opravdu stále rok co rok tomu bohu posílají. Nuže, kdykoli se počnou zabývat tou poutí, tu mají zvláštní zákon, že obec musí být čista a nikdo nesmí být z moci obce usmrcen, dokud ta loď nepřijde na Délos a zase sem nazpět; to trvá někdy velmi dlouho, když se stane a zadrží je větry. Počátek té pouti jest, když Apollónův kněz ověncí zád' té lodí; a to bylo, jak jsem řekl, právě den před tím soudem. b c

Proto se tak prodloužil Sókratův pobyt ve vězení mezi odsouzením a smrtí.

Ech. Ale jak to bylo s tou smrtí samou, Faidóne? Co se mluvilo a dělalo a kdo z jeho druhů byli u něho? Či úřady nedovolily, aby někdo byl přítomen, a skonalo o samotě bez přátel?

d *Faid.* Nikoli, byli někteří přítomni, a to dosti mnoho.

Ech. Nuže vynasnaž se nám tohle všechno co nejdůkladněji vypověděti, ač jestliže nemáš zrovna něco na práci.

Faid. Ne, mám volno a pokusím se vám to vylíčit; vždyť vzpomínati si na Sókrata, i když sám o něm mluvím, i když poslouchám o něm jiného, je pro mne vždy ze všeho nejmilejší.

Ech. A zrovna takové máš, Faidóne, jistě i posluchače; nuže pokoušej se všechno vyložit, jak můžeš nejpodrobněji.

e *Faid.* Jistě to byly zvláštní dojmy, které jsem při tom měl. Ani mne totiž nejmála lítost, že jsem přítomen smrti svého druhá; vždyť se mi jevil ten muž tak šťastným, Echekrate, i svým chováním i svými řečmi, jak nebojácně a důstojně umíral, že mi napadlo, že on, ani když jde do sídla Hádova, nejde tam bez božího řízení, nýbrž že i tam se jemu dobře povede, jako snad nikomu jinému. Proto tedy mne nejmála žádná lítost, jak by se zdálo přirozené u člověka přítomného při smutné věci, ale zase ani pocit libosti, že jsme ve filosofii, jak jsme byli zvyklí – neboť takového obsahu byly ty řeči –, nýbrž cítil jsem něco naprosto podivného a jakousi nezvyklou směs libosti a zároveň i zármutku, když jsem uvažoval, že on má za chvíli zemřít. A všichni, co jsme tam byli, byli jsme asi v tomto stavu, hned jsme se smáli a hned zase plakali, a jeden z nás větší měrou než ostatní, Apollodóros⁴ – však ho asi znáš i jeho povahu.

Ech. Jak by ne!

Faid. Ten tedy byl docela zachvácen tou náladou a také i já sám jsem byl vzrušen i ti ostatní.

Ech. A kdo tam byli, Faidóne, přítomni?

Faid. Ze zdejších tam byl tento Apollodóros a Kritobúlos⁵

a jeho otec a ještě Hermogenés⁶ a Epigenés⁷ a Aischinés⁸ a Antisthenés⁹; pak tam byl i Ktésippos z Paianie¹⁰ a Menexenos¹¹ a ještě někteří jiní ze zdejších lidí. Platón, myslím, byl nemocen.¹²

Ech. A byli přítomni někteří cizinci?

Faid. Ano, Simmias z Théb a Kebés¹³ a Faidondés¹⁴ a z Megar Eukleidés a Terpsión¹⁵.

Ech. A což Aristippos¹⁶ a Kleombrotos¹⁷, ti tam byli?

Faid. Ne, ti prý byli na Aigině.

Ech. Byl přítomen ještě někdo jiný?

Faid. Myslím, že tam byli asi jen tihle.

Ech. A co dále, jaké že to byly řeči?

Faid. Já se ti pokusím všechno od začátku vypovědět. Chodívali jsme totiž i v dřívějších dnech stále k Sókratovi, i já d i ostatní, a scházeli jsme se ráno v soudní místnosti, v které se konal také jeho soud; byla totiž blízko vězení. Tu jsme po každé čekali, až bude vězení otevřeno, rozmlouvající mezi sebou, neboť to se tak časně neotvíralo; když pak bylo otevřeno, chodili jsme k Sókratovi a většinou jsme s ním strávili celý den. A tak i tehdy jsme se sešli velmi časně, neboť den před tím, když jsme večer vyšli z vězení, jsme se dověděli, že ta loď z Délu již přišla. Řekli jsme si tedy vespolek, že musíme přijít e co nejčasněji na obvyklé místo. A přišli jsme a vrátný, který nám vždycky otvíral, vyšel ven a pravil, abychom počkali a dříve tam nechodili, dokud nám sám neřekne. „Snímají totiž,“ pravil, „úředníci sboru jedenácti¹⁸ Sókratovi pouta a dávají příkazy, že tento den má zemřít.“ A za nedlouhou chvíli přišel a vyběhl nás, abychom vešli. Když jsme tedy vešli, zastihli jsme Sókrata právě zbaveného pout a Xanthippu¹⁹ – 60 znáš ji –, jak drží jeho dítě a sedí vedle něho. A tu jakmile nás Xanthippé spatřila, zabědovala a zvolala takto nějak, jak to dělávají ženy: „Ó, Sókrate, tak už naposledy s tebou budou mluvit tví přátelé a ty s nimi!“ A Sókratés, pohlédnuv na Kritóna, řekl: „Kritóne, ať ji někdo odvede domů!“

b Některí z lidí Kritónových ji odváděli a ona naříkala a tloukla se do prsou; ale Sókratés si sedl na lůžko, skrčil nohu, poťrel si ji rukou a přitom řekl: Jak divné je, mužové, podle všeho to, co lidé nazývají příjemným; jak podivný je poměr toho pocitu k jeho zdánlivému opaku, nelibému! To dvojí se nechce současně vyskytnout u člověka, ale kdykoli se někdo honí za jedním a dostihne toho, skoro vždycky je nucen brát i to druhé, jako by to byla srostlá dvojčata o jedné hlavě. A zdá se mi, že kdyby se byl nad těmi dvěma věcmi zamyslel Aisópos,²⁰ byl by složil báji, jak bůh chtěl usmířiti ty dva pocity vespolek bojující, a když nemohl, spojil jim v jedno jejich hlavy, a proto ke komu přistoupí jeden, přidružuje se později i druhý. Tak se to tedy zdá i mně samému; dříve jsem cítil od pouta na noze bolest, teď za ní zřejmě přichází pocit příjemný.

c Tu mu vpadl do řeči Kebés a řekl: Při Diovi, Sókrate, děkuji ti, že jsi mi něco připomněl. Týká se to básní, které jsi složil, kde jsi zveršoval bajky Aisópovy a složil zpěv na Apollóna; již jiní lidé se mne ptali a zejména také především Euénos,²¹ co tě to napadlo, že jsi to složil, když jsi sem přišel, kdežto jsi přece dříve nic neskládal. Jestliže ti tedy na tom záleží, abych mohl Euénovi dát odpověď, až se mne bude znova ptát – dobře vím, že se zeptá –, pověz, co mám říci.

e Nuže pověz mu, Kebéte, řekl Sókratés, pravdu, že jsem to nesložil proto, že bych snad chtěl závodit s ním a s jeho básněmi – vždyť jsem věděl, že to není snadné –, nýbrž vykládal jsem si jisté sny, co znamenají, chtěje mítí čisté svědomí, jestliže snad mi přikazují tuto músicickou činnost. Bylo to s tím totiž asi tak. Často ke mně chodil za doby mého života tentýž sen; ukazoval se pokaždé v jiné podobě, ale mluvil totéž: „Sókrate, dělej músicické dílo a to budiž tvá práce!“ A já jsem si dříve myslel, že mi dává rozkaz a pobídku k tomu, co jsem právě dělal, jako ti, kdo pobízejí běžce; že takto i mně ten sen pobízí k tomu, co jsem právě dělal, totiž dělati músicické dílo, neboť filosofie jest, myslel jsem si, největší músicické umění, a já to

dělám. Ale nyní, když byl proveden ten soud a slavnost boha byla překážkou mé popravy, napadlo mě, že snad ten sen mi poroučí dělati toto músicické dílo v obyčejném smyslu, a pomyslel jsem si, že je-li tomu tak, nesmím ho neposlechnouti a musím to dělat; že je totiž jistější neodejítí, dokud bych nepokojil své svědomí složením básní, poslechna toho snu. A tak tedy jsem nejprve složil zpěv na toho boha, jehož byl v tu dobu svátek;²² a po uctění boha jsem si pomyslel, že básník má, chce-li být básníkem, skládati vypravování vymyšlená, a ne vzata ze skutečnosti, a protože jsem sám nedovedl vymýšleti vypravování, proto jsem se dal do bájí Aisópových, které jsem měl v paměti a znal, a z těch jsem zbásnil ty, na které jsem nejprve přišel. Nuže tohle pověz, Kebéte, Euénovi a že ho vzkazuji pozdravovat, a bude-li mít rozum, aby pospíšil co nejdříve za mnou. Já odejdu, jak se podobá, ještě dnes, neboť tak poroučejí Athéňané.

c A Simmias řekl: Jakou to věc vzkazuješ, Sókrate, Euénovi! Já jsem se už často setkal s tím mužem a podle toho, co jsem vypořezoval, nebude mít asi ani dost málo chuti tě poslechnout.

Jak to? Což není Euénos filosof?

Zdá se mi, že ano, pravil Simmias.

d Tedy bude ochoten i Euénos i každý, kdo je hodným způsobem účasten této věci. Ovšem nedopustí se snad na sobě násilí, neboť to prý není dovoleno. – A co toto mluvil, spustil nohy na zem a pak už pokračoval v hovoru sedě.

Tu se ho otázal Kebés: Jak to myslíš, Sókrate, že není dovoleno činiti si násilí, ale že filosof by byl ochoten jíti za tím, kdo umírá?

Což jste, Kebéte, neslyšeli ty a Simmias o těchhle věcech, vy, kteří jste poslouchali Filolaa?²³

Aspoň nic určitého, Sókrate.

Však i já o tom mluvím jen z doslechu; co jsem tedy slyšel, rád povím. Vždyť také snad nejlépe sluší tomu, kdo se chystá na cestu

e na onen svět, zkoumat a vypravovat o té cestě, co si o ní myslíme, jaká asi je; co také dělat jiného až do západu slunce?

Z kteréhopak asi důvodu říkají, že není dovoleno sebe sama zabíjeti, Sókrate? Já jsem slyšel již i od Filolaa – na to ses mne právě tázal –, když u nás pobýval, i od některých jiných, že se to nesmí dělat; ale určitého jsem o tom od nikoho nikdy nic neslyšel.

62 Nuže dejme se do toho; snad to uslyšíš. Jistě se ti asi bude zdát divné, že by tahle věc jediná ze všech byla naprostá a že by člověku, rozdílně od ostatních věcí, nikdy nebylo lépe zemřít nežli žít, aspoň někdy a některým lidem; a pokud jde o ty, kterým jest lépe nežít, zdá se ti asi divné, že těm není dovoleno, aby sami sobě činili dobře, nýbrž musí čekat na jiného dobrodince.

A Kebés, tiše se zasmáv, řekl svým nářečím:²⁴ Bůh ví, svatá pravda.

b Ano, pravil Sókratés, zdálo by se, že to tak je nesmyslné; ale ne, snad to má přece nějaký rozumný smysl. Co se o tom mluví v tajných řečech zasvěcenců,²⁵ že my lidé jsme v jakémsi vězení²⁶ a že se člověk z něho nesmí vyprošťovati ani utíkati, ta věc je pro mne příliš vysoká a nesnadno pochopitelná; avšak tohle se mi zdá, Kebéte, dobré, že bozi nás mají na péči a my lidé že jsme bohům částí jejich majetku. Či tobě se tak nezdá?

Ano, praví Kebés.

c Nuže, řekl Sókratés, také ty, kdyby se usmrtil někdo z tvé čeledi, aniž bys byl projevil, že chceš jeho smrti, také ty by ses jistě na něj horšil, a kdybys měl nějaký trest, trestal bys ho.

Ovšem.

Tedy asi takto není bezdůvodné, že člověk nesmí sebe dříve usmrtiti, dokud mu bůh nepošle nějakou nutnost, jako je ta, která nyní doléhá na mne.

Ano, řekl Kebés, to se zdá podobné pravdě. Avšak co jsi před chvílí řekl, že by filosofové rádi chtěli umírat, to se zdá, Sókrate, divné, ač je-li odůvodněno, co jsme právě teď řekli, že

bůh nás má na péči a my že jsme jeho čeled'. Neboť že by to nemrzelo ty nejrozumnější, když by odcházeli z této služby, v které jsou jejich pány bozi, nejlepší páni na světě, to se přiči rozumu; vždyť přece si takový nemyslí, že sám o sebe bude lépe pečovati, až se stane svobodným. Naopak nerozumný člověk by si tohle snad mohl mysliti, že musí utéci od pána, a neuvažoval by o tom, že od dobrého pána se nemá utíkat, nýbrž co nejvíce u něho vytrvávat, a proto by nerozvázně utíkal; ale ten, kdo má rozum, jistě by se snažil stále býti u toho, kdo je lepší než on sám. A tak se, Sókrate, podobá, že je pravda opak, než co se před chvílí říkalo; rozumným totiž sluší, aby se mrzeli, když umírají, nerozumným, aby se radovali.

Když to uslyšel Sókratés, zdálo se mi, že měl radost z Kebétovy horlivosti, a pohlédnuv na nás pravil: Ten Kebés pořád slídí po nějakých výkladech a naprosto nechce přímo věřiti tomu, co kdo řekne.

A Simmias řekl: Však tentokrát, Sókrate, zdá se i mně samému, že na tom něco je, co říká Kebés; neboť za jakým účelem by mužové opravdu moudří utíkali pánům lepším, než jsou sami, a tak lehce by se od nich vzdalovali? A zdá se mi, že Kebés tou myšlenkou míří na tebe, že tak lehce neseš, když opouštíš i nás i bohy, dobré, jak sám uznáváš, pány.

Spravedlivě mluvíte; rozumím totiž vaší řeči tak, že se mám proti tomu hájiti jako před soudem.

Ovšemže, řekl Simmias.

Nuže, pravil Sókratés, chci se pokusit přesvědčivěji se před vámi obhájeti, nežli jsem udělal před svými soudci. Věru, Simmio a Kebéte, kdybych se nedomníval, že přijdu předně k jiným bohům, moudrým a dobrým, a pak k zesnulým lidem lepším, než jsou ti zde, jednal bych nespravedlivě, kdybych se nemrzal na smrt; takto však, dobře vězte, doufám, že přijdu k dobrým mužům – ovšem tohle bych tak zcela jistě netvrdil –, ale to, že přijdu k bohům, pánům naprosto dobrým, to je, dobře vězte, něco, co bych jistě tvrdil, jestliže bych vůbec tvrdil něco

z takovýchto věcí. Proto z tohoto důvodu se již tak nemrzím, nýbrž mám dobrou naději, že jest něco pro ty, kdo skončí tento život, a že to je, jak se také již odedávna vypravuje, mnohem lepší pro lidi dobré nežli pro zlé.

d Jak to, Sókrate? řekl Simmias. Chceš si podržeti tuto myšlenku sám pro sebe, když máš v úmyslu odejít, či by ses o ni podělil i s námi? Vždyť i nám, jak se mi zdá, náleží společenství v tomto dobru a zároveň to bude ta tvá obrana, jestliže nás přesvědčíš o tom, co pravíš.

Nuže, pokusím se, pravil Sókratés. Ale nejprve se podívejme, co tuhle Kritón, jak se mi zdá, už chvíli chce říci.

Nic jiného, Sókrate, řekl Kritón, než co už chvíli mi říká zřízenec, který ti má dát jed, že totiž je potřeba ti povědět, abys co nejméně mluvil. Tvrdí totiž, že ti, kteří mluví, se příliš zahřívají, že však se nemá nic takového přidávat k požití jedu; jinak že e ti, kteří něco takového dělají, jsou někdy nuceni i dvakrát i třikrát pít.

A Sókratés na to: Nech to být, jen ať si připraví svou věc, aby ji mohl dát i dvakrát, a bude-li třeba, i třikrát.

To jsem čekal, pravil Kritón, ale on mě už chvíli trápí.

64 Nech ho, řekl Sókratés. Nuže, teď už chci vydati počet vám soudcům, že muž, který vskutku strávil svůj život ve filosofii, podle mého zdání vším právem se nebojí, když má zemřít, a je pln dobré naděje, že se mu až zemře, dostane na onom světě největšího dobra. A jak tomu může tak být, Simmio a Kebéte, pokusím se povědět.

Podobá se totiž – co ostatním lidem zůstává skryto –, že ti, kteří se správně chápou filosofie, nezabývají se sami ničím jiným než umíráním a smrtí. Jestliže tedy je to pravda, bylo by přece podivné po celý život se nestarat o nic jiného než o to, ale když vskutku přijde, oč se odedávna starali a čím se zabývali, aby se pro to mrzeli.

b A Simmias zasmáv se řekl: Při Diovi, Sókrate, ačkoli mi právě teď naprosto není do smíchu, přece jsi mě rozesmál.

Myslím totiž, že kdyby tohle slyšeli lidé, zdálo by se jim, že to je velmi dobře řečeno o filosofech – a naši krajané by s nimi naprosto souhlasili –, že totiž ti, kdo se zabývají filosofií, jsou ztraceni pro život, a jak jim je zcela patrné, zasluhují, aby se jim dostalo smrti.

A měli by pravdu, Simmio, až na to, že jim to je zcela patrné. Neboť není jim patrné, v jakém smyslu jsou opravdoví filosofové ztraceni pro život a v jakém smyslu zasluhují smrti a jaké smrti. Řekněme si to sami mezi sebou a nechme ty lidi c být. Myslíme něco slovem „smrt“?

Ovšemže, odpověděl hned Simmias.

Snad něco jiného než odloučení duše od těla? A býti mrtev že znamená to, že tělo, odloučeno od duše, se dostane zvlášť samo o sobě, a zvlášť jest sama o sobě duše, odloučena od těla? Jest snad smrt něco jiného než toto?

Ne, právě toto.

Pohleď tedy, příteli, zdali se i tobě bude zdát totéž co mně; d z toho totiž, myslím, se více dovíme o tom, o čem zkoumáme. Vidíš snad, že by bylo věcí filosofovou míti vážný zájem o takové tak řečené rozkoše, jako jest jídlo a pití?

Nikoli, Sókrate, řekl Simmias.

A co o rozkoše lásky?

Nikterak.

A co o ostatní starosti o tělo? Zdá se ti, že jim takový člověk přikládá nějakou cenu? Jako je například pořizování nějakého zvláštního oděvu nebo obuvi a jako jsou ostatní prostředky k okrašlování těla, zdá se ti, že to má pro něj cenu, či nemá, pokud není nevyhnutelně nucen něco takového mít?

Zdá se mi, že to pro něho nemá ceny, aspoň pro opravdového e ho filosofa.

Nezdá se ti tedy vůbec, že se zájem takového muže netýká těla, nýbrž od toho že je co možná oddálen a je obrácen k duši?

Ano.

Tedy patrně nejprve ve věcech tohoto druhu je vidět, jak fi-

65 filosof co nejvíce oprošťuje duši od společenství těla, více než ostatní lidé.

To je jasné.

A obyčejným lidem, Simmio, se zdá, že člověku, kterému nic z takovýchto věcí není příjemného a který se jich neúčastní, ani nestojí za to žít, nýbrž že chodí jako mrtev, kdo se nic nestará o rozkoše, které přináší tělo.

Mluvíš zcela správně.

b A jak to je se samým nabýváním moudrosti? Zdalipak je tělo překážkou, či ne, když je někdo vezme s sebou za společníka při tom hledání? Myslím například tohle: zdalipak má pro lidi nějakou pravdu zrak a sluch, či je tomu tak, jak nám i básníci stále mluví,²⁷ že nic přesně ani neslyšíme ani nevidíme? A přece jestliže tyto z tělesných smyslů nejsou přesné a určité, sotva jsou takové ostatní, neboť všechny jsou asi těchto horší. Či se ti nezdá?

Ovšemže, pravil.

Nuže, kdypak duše dosahuje pravdy? Neboť kdykoli se snaží něco zkoumati spolu s tělem, je patrné, že tehdy jest od něho klamána.

Máš pravdu.

c Zdalipak to tedy není v rozumové činnosti, ač je-li to vůbec někde, že se jí jasně objevuje něco ze skutečných jsoucen?

Ano.

Rozumově pak myslí asi nejlépe tehdy, když jí přitom nic z těchhle věcí neobtěžuje, ani sluch ani zrak ani žádná bolest ani libost, nýbrž když je co nejvíce sama se sebou, nechávajíc tělo být, a pokud možná bez jeho účasti a bez styku s ním se snaží dosáhnout jsoucna.

Tak jest.

Tedy bezpochyby právě tu duše filosofova nejméně si cení tělo a ubíhá od něho a hledí být sama se sebou?

d To je jasné.

Ale jak to je s tímhle, Simmio: myslíme si něco pod slovy „spravedливо samo o sobě“²⁸, či ne?

Arciže myslíme, při Diovi.

A dále pod slovy „krásno“ a „dobro“?

Jak by ne?

Nuže a viděl jsi už někdy očima něco z takovýchto věcí?

Nikoli, odpověděl.

Ale snad jsi je pojal některým jiným z tělesných smyslů? Myslím pak tu pravou jsoucnost všech věcí, jako je velikost, zdraví, síla a zkrátka všechny ostatní věci, totiž co každá jednotlivá jest. Jest snad možno pohlížeti na to, co jest v nich nejpravdivějšího, prostřednictvím těla? Či je tomu tak, že kdo z nás by se nejlépe a nejpřesněji připravil pojmuti myslí každou jednotlivou věc, kterou zkoumá, samu o sobě, ten že by přišel nejbliže k jejímu poznání?

Ovšemže.

Jistě tedy by to nejčistěji udělal ten, kdo by šel na každý předmět co nejvíce samotným myšlením, nepřibíraje při přemýšlení ani žádný zrakový vjem ani nevláčeje s rozumovou činností žádný jiný smyslový počitek, nýbrž kdo by se snažil čistým myšlením samým o sobě lovit každé jednotlivé ze jsoucen čisté a samo o sobě, jsa co nejvíce odloučen od očí i uší, a abych tak řekl, od veškerého těla, protože tělo vyrušuje a nenechává duši nabýti pravdy a moudrosti, kdykoli je s ním duše ve spolku. Zdalipak tohle není ten, Simmio, kdo dosáhne jsoucna,²⁹ ač jestliže ho vůbec kdo dosáhne?

Nadmíru pravdivě mluvíš, Sókrate, řekl Simmias.

b Ze všeho toho tedy nutně vzniká u pravých filosofů asi také mínění, že si mezi sebou říkají asi toto: „Podobá se, že nás při zkoumání za účasti rozumu vede k cíli jakoby nějaká úzká stezka,³⁰ protože pokud máme tělo a naše duše je smíšena s tímhle zlem, nikdy nedosáhneme náležitě toho, po čem toužíme; a ten předmět naší touhy jest, jak tvrdíme, pravda. Neboť tisícere starosti nám způsobuje tělo pro nutnou výživu; k tomu pak, padnou-li na nás nějaké nemoci, překážejí nám v naší c honbě za jsoucnem. A naplňuje nás láskami a žádostmi a stra-

chy a všelijakými preludy a mnohými malichernostmi, takže nám pro ně doopravdy a vskutku nikdy není možno, jak se říká, mít ani jednu rozumnou myšlenku. Vždyť i války a rozbroje a bitvy nezpůsobuje nic jiného než tělo a jeho žádosti. Neboť všechny války vznikají pro hmotné statky a statky jsme nuceni získávat pro tělo, sloužíce jeho potřebám; a tím se nám pro tohle všechno nedostává času na filosofii. A nejhorší ze všeho je to, že i když máme od těla na chvíli volno a dáme se do zkoumání něčeho, tu nám zase při samém hledání všude vpadá do cesty, způsobuje pobouření a zmatek a rozrušuje nás, takže pro ně nemůžeme vidět pravdu. Vskutku se nám ukázalo, že chceme-li někdy něco čistě poznati, musíme se od něho odloučiti a dívat se samou duší na samy věci; a tehdy, jak se e podobá, dostane se nám toho, po čem toužíme a čeho jsme podle svých slov milovníci, moudrosti, totiž až zemřeme – jak ukazuje ta úvaha –, zaživa však ne. Jestliže totiž nelze ve spojení s tělem nic čistě poznati, je možné jedno z dvojího, buď že vůbec nijak není možno získati si vědění, anebo až po smrti; neboť tehdy bude duše sama o sobě bez těla, dříve však ne.

67 A pokud budeme žít, budeme, jak se podobá, nejbližší vědění tak, jestliže se nejraději nebudeme vůbec nic stýkati s tělem a mítí s ním společenství, leda pokud to je naprosto nutné, a nebudeme se nakažovati jeho přirozeností, nýbrž zůstaneme čisti od styku s ním, dokud nás bůh sám od něho neodpoutá. Jsouce pak takovýmto způsobem při svém odloučení čisti od nesmyslnosti těla, budeme, jak lze čekati, mezi stejně čistými b a budeme poznávati sami skrze sebe všechno ryzí, a ryzí je bezpochyby pravda; neboť nečistému čistého se dotýkati myslím, že asi není dovoleno.“ Takto, Simmio, musí, tuším, vespolek rozmlouvati a projevovati svá mínění všichni ti, kdo jsou praví milovníci vědění. Či se ti tak nezdá?

Zcela jistě, Sókrate.

Nuže tedy, řekl Sókratés, je-li to pravda, příteli, je velká naděje, že až přijdu, kam se ubírám, že právě tam, ač jestliže

vůbec kde, náležitě získám to, oč jsem se po celý život tolik napracoval. Proto se ten odchod nyní mi uložený děje s dobrou c nadějí a stejně je tomu tak i u každého jiného muže, který má za to, že jeho duch jest jakoby očištěn a tak připraven.

Ovšemže, pravil Simmias.

Tou očistou je jistě to, co se odedávna hlásá,³¹ totiž odlučovati co nejvíce duši od těla a zvyknouti ji, aby se sama o sobě odevšad z těla sbírala a shromažďovala a přebývala co možná d i v nynějším životě i v budoucím samotna o sobě, vyprošťující se z těla jako z vězení.

Ovšemže.

A to se nazývá smrt, to vyproštění a odloučení duše od těla? Dozajista.

Vyprošťovati pak ji, jak tvrdíme, se snaží stále nejvíce a jediné ti, kdo správně filosofují, a právě to je předmět přípravy filosofů, vyproštění a odloučení duše od těla; či ne?

To je jasné.

Tedy, jak jsem řekl na začátku, jistě by bylo směšné, kdyby se muž po celý život připravoval, aby žil co nejbližší smrti, a pak, když mu tato přijde, se mrzel.

Bylo by to směšné, jak by ne?

Vskutku tedy, Simmio, opravdoví filosofové se připravují k umírání a smrt je ze všech lidí jim nejméně strašná. Pozoruj to z tohoto. Jestliže totiž jsou veskrze rozdvojeni s tělem a touží mítí duši samu o sobě, ale při uskutečňování toho by se báli a mrzeli, byla by to věru velká nedůslednost, kdyby nešli rádi tam, kde je naděje, že dosáhnou, po čem po celý život toužili – toužili pak po moudrosti –, a že se zbaví styku s tím, s čím byli rozdvojeni. Po smrti lidských miláček a žen a synů mnozí se dobrovolně odhodlali jíti za nimi do říše Hádovy, puzeni jsouce tou nadějí, že tam uvidí ty, po kterých toužili, a budou s nimi; jestliže však někdo vskutku touží po moudrosti a silně pojme touž nadějí, že jí nikde jinde náležitě nezastihne než v Hádu, bude se při umírání b

mrzeti a nepůjde tam rád? Musíme si mysliti, že půjde, ač je-li to, příteli, vskutku filosof; neboť bude mít silné mínění, že nezastihne moudrost čistě nikde jinde nežli tam. Jestliže pak tomu tak jest, jak jsem právě řekl, nebyla by to velká nedůslednost, kdyby se takový muž bál smrti?

Jistě, při Diovi, velká.

Kdykoli tedy uvidíš některého muže, že se mrzí, maje zemřít, je ti tato věc dostatečným svědectvím o něm, že to nebyl filosof, milovník moudrosti, nýbrž nějaký milovník těla; zároveň pak je týž člověk i milovný peněz i milovný vynikání, buď jednoho nebo druhého anebo obojího.

Zcela tak tomu jest, jak pravíš.

Nuže, Simmio, zdalipak také i tak řečená statečnost nenáleží nejvíce těm, kteří jsou takto založeni?

Ovšemže ano.

Zdalipak i uměřenost, to, co i lidé jmenují uměřeností, totiž aby se člověk nedával uchvacovat žádostmi, nýbrž aby byl po této stránce povýšený a mírný, zdalipak ta nenáleží jedině těm, kteří jsou nejvíce povýšeni nad tělo a žijí ve filosofii?

d Nutně.

Ano, neboť jestliže máš chuť obrátiti mysl na statečnost a uměřenost těch ostatních, bude se ti zdát podivnou.

Jak to, Sókrate?

Víš, že všichni ostatní pokládají smrt za jedno z velikých zel?

Ba věru.

Nuže, kdykoli ti z nich, kteří jsou stateční, podstupují smrt, zdalipak to nedělají ze strachu před většími zly?

Tak jest.

Tedy z bázně a ze strachu jsou stateční všichni mimo filosofy; a přece je nesmyslné, aby někdo byl statečný ze strachu a z bázlivosti.

e Ovšemže.

A co ti z nich, kteří jsou mírní? Těm se nestává totéž a ne-

jsou snad uměření pro nějakou nevázanost? Ovšem to je, řekli bychom, nemožné, ale přece se jim přihází něco tomu podobného, stav těhle prostoduché uměřenosti; bojíce se totiž, aby nebyli zbaveni jiných libostí, a toužíce po nich, zdržují se jedněch, protože jsou ovládáni od jiných. Ovšem nevázaností se nazývá býti pod vládou libostí, ale těm se přece přihází, že jsouce ovládáni libostmi ovládají jiné libosti. To pak jest podobné tomu, co bylo řečeno nahoře, že jsou jakýmsi způsobem nevázaností uměření.

Podobá se.

Milý Simmio, tohle snad není ze stanoviska ctnosti dobrá výměna, vyměňovati si jako peníze libosti za libosti a bolesti za bolesti a strach za strach, větší za menší, nýbrž jistě jedině ona mince je dobrá a za ni je třeba všechno tohle vyměňovati, rozumnost; jen když se za tu a s ní, s rozumností, všecko kupuje a prodává,³² je to vskutku statečnost a uměřenost i spravedlnost a vůbec pravá ctnost, ať už libosti a strachy i všechny ostatní takové věci přicházejí nebo odcházejí. Když jsou však ty věci odloučeny od rozumnosti a zaměňovány jedna za druhou, není taková ctnost nic než klamavá malba a věc vskutku otrocká a nemá v sobě nic zdravého ani pravdivého, kdežto ve skutečné pravdě je i uměřenost i spravedlnost i statečnost jakýmsi očištěním ode všeho takového a i sama rozumnost jest jakási očista. A skoro se tak zdá, že i ti, kdo nám zařídili různá zasvěcení, nejsou jen tak bez významu, nýbrž že vskutku již odedávna naznačují, že kdo přijde do Hádu neuveden do zření a nezasvěcen, bude ležeti v bahně, kdežto očištěný a zasvěcený, až tam přijde, bude bydleti s bohy. Jest pak jistě, jak říkají zasvěcovatelé, *mnoho těch, kteří nosí narthex, ale pravých bakchů málo*;³³ a to nejsou podle mého mínění jiní než ti, kteří byli pravými filosofy. A také já jsem ve svém životě podle možnosti ničeho nezanedbal, abych se stal jedním z nich, nýbrž vším způsobem jsem se o to vynasnažil; avšak zdali jsem se správně vynasnažil a zdali se to podařilo, to, jak se mi zdá,

zvíme zanedlouho, bude-li bůh chtít, až přijdeme na onen svět. To tedy jest, Simmio a Kebéte, má obrana, již chci dokázat, že právem nenesu těžce a nemrzím se, když opouštím i vás i ty, kteří zde byli mými pány, protože se domnívám, že i tam naleznu dobré pány i přátele, o nic méně nežli zde; lidem to ovšem vzbuzuje pochybnost.³⁴ Jestliže tedy na vás působím svou obranou poněkud přesvědčivěji než na athénské soudce, bylo by to dobře.

Po této Sókratově řeči ujal se slova Kebés a pravil: Sókrate, ostatní věci jsou podle mého zdání dobře řečeny, ale to, co se týče duše, vzbuzuje v lidech velkou pochybnost, že snad, když se odloučí od těla, již vůbec není, nýbrž hyne a zaniká onoho dne, kterého člověk umírá; tu že hned, odlučujíc se od těla a vycházejíc z něho jako dech nebo dým, se rozptýlí, rozletí a zmizí, a již není nikde nic. Ovšem, kdyby někde byla sama o sobě shromážděna a odloučena od těchto zel, která jsi právě probral, byla by velká a krásná naděje, Sókrate, že jest pravda, co ty říkáš; ale tohle vyžaduje ještě asi nemalého přesvědčování a dokazování, že duše po smrti člověka jest a že má nějakou sílu a rozum.

Pravdu máš, Kebéte, řekl Sókratés; ale co tedy máme dělati? Chceš snad, abychom si pohovořili právě o těchhle věcech, zdali je podobno pravdě, že to s nimi tak je, či není?

Já aspoň, řekl Kebés, bych rád vyslechl, jaké máš o tom mínění.

To by myslím – pravil Sókratés – jistě nikdo, kdo by tu nyní poslouchal, neřekl, ani kdyby to byl skladatel komedií,³⁵ že tlachám a mluvím o věcech, o kterých mi mluvit nenáleží. Jestliže tedy myslíš, mělo by se to prozkoumati.

Zkoumejme to tedy asi takto, zdali jsou duše zemřelých v Hádu, či ne. Nuže jest jisté staré vypravování,³⁶ na něž se pamatujeme, že tam duše žijí, když odsud přijdou, a zase sem opět přicházejí a opět vznikají z těch, kteří zemřeli.³⁷ Jestliže je tomu tak, že živí opět vznikají ze zemřelých, zdalipak nezbyvá

než uznati, že naše duše tam jsou? Neboť jistě by opět nevznikaly, kdyby nebyly, a že tomu tak jest, dostatečně svědectví toho by bylo, kdyby se vskutku jasně dokázalo, že živí odnikud odjinud nevznikají nežli z mrtvých; pakli však to tak není, bylo by potřeba nějakého jiného důkazu.

Ovšemže, pravil Kebés.

Nezkoumej to tedy jedině o lidech, chceš-li to snáze pochopiti, nýbrž i o všech živočiších a rostlinách; zkrátka podívejme se na všechno, cokoli vzniká, zdali všechno vzniká takto, totiž odnikud odjinud nežli opačné z opačného, pokud nějaký takový opak k čemu náleží, jako jest asi například krásné opak k ošklivému a spravedlivé k nespravedlivému a tak i u nescíslně jiných věcí. Nuže zkoumejme to, zdali všechno, cokoli má nějaký opak, nutně nevzniká z ničeho jiného než z toho svého opaku. Tak například když se něco zvětšuje, není-li nutno, že se to stává větším z toho, co dříve bylo menší?

Ano.

Jistě pak také když se zmenšuje, stane se menším z toho, co dříve bylo větší?

Tak jest.

A věru také ze silnějšího slabší a z pomalejšího rychlejší?

Ovšemže.

A co když se něco stává horším, nestává se tím z lepšího, a když spravedlivějším, z nespravedlivějšího?

Jak by ne?

Tedy máme dostatečně dokázáno, že všechny věci vznikají tímto způsobem, opačné z opačných.

Ovšemže.

A jistě je při nich i něco takového, jako je mezi všemi dvojicemi opaků, protože to jsou dvě věci, dvojí vznikání, od jedné ke druhé a zase od druhé nazpět k první. Mezi větší věcí a menší je přibývání a ubývání a tak říkáme, že jedné věci přibývá a druhé ubývá.

Ano.

Zajisté je tomu nutně tak i s rozlučováním a slučováním a s ochlazováním a zahříváním i se vším, aspoň ve skutečnosti, i když někdy neužíváme pro to zvláštních jmen; jedno vzniká z druhého a v každé dvojici je vzájemný poměr vznikání.

Ovšemže, řekl.

c A což, jest něco opakem žití, jako jest spánek opakem bdění?

Ovšemže.

Co?

Býti mrtev.

Tedy patrně tyto stavy vznikají ze sebe navzájem, jestliže jsou opačné, a protože jsou dva, je mezi nimi dvojí vznikání.

Jak by ne?

Nuže tu první dvojici z těch, o kterých jsem právě mluvil, ti povím já, řekl Sókratés, i ji samu i ta vznikání; ty pak mně tu druhou. Pravím tedy, že na jedné straně je spánek, na druhé bdění, a ze spánku že vzniká bdění a z bdění spánek, a vznikání d těch stavů že jest na jedné straně usínání, na druhé probouzení se. Stačí ti to, či ne?

Ovšemže.

Tedy mi pověz i ty takovýmto způsobem o životě a smrti. Nesoudíš, že býti mrtev jest opakem žití?

Zajisté.

A že jedno vzniká z druhého?

Ano.

Nuže, co je to, co vzniká z živého?

Mrtvé.

A co z mrtvého?

Je nutno uznati, že živé.

Z mrtvého tedy, Kebéte, vznikají živé věci i živí tvorové?

e To je jasné.

Jsou tedy naše duše v Hádu.

Podobá se.

Z obojího vznikání, které jest mezi těmito stavy, jeden jest jistě zřejmý; neboť umírání je přece věc zřejmá, či ne?

Ovšemže.

Jak to tedy uděláme? Nedáme na druhou stranu jako protiváhu vznikání opačné, a zůstane tak příroda kulhavá? Či je nutno postaviti proti umírání nějaké jiné vznikání?

Vším způsobem ano.

Jaké to?

Oživování.

Tedy, jestliže je oživování, bylo by toto oživování vznikání živých z mrtvých?

72

Ovšemže.

Uznáváme tedy souhlasně i takto, že živí mají vznik z mrtvých zrovna tak jako mrtví z živých, a když tomu tak jest, je to, jak se nám zdálo, dostatečným svědectvím, že duše zemřelých nutně někde jsou a odtamtud že opět vznikají.

Zdá se mi, Sókrate, že to nutně vyplývá z toho, co jsme souhlasně uznali.

Podívej se tedy takhle, Kebéte, že jsme to ani neuznali neprávem, jak se mi zdá. Kdyby totiž jedny věci stále nevyvažovaly druhé při svém vznikání a nechodily jako kruhem,³⁸ nýbrž kdyby se vznikání dělo jaksi v přímce z jednoho toliko do protilehlého a nezahýbalo se nazpět k tomu prvnímu a nedělalo zatáčku, víš, že by všechno nakonec nabylo téhož tvaru a dostalo by se do téhož stavu a ustalo by ve svém vznikání?

b

Jak to myslíš?

Nijak není těžko pochopiti, co říkám. Tak například kdyby bylo usínání, ale kdyby jeho protiváhou nebylo probouzení vznikající ze stavu spícího, uznáš, že by nakonec byl Endymión³⁹ všední povídačka proti všemu na světě a neměl by významu, protože by i všechno ostatní bylo v témž stavu jako on, že by spalo. A kdyby se všechno slučovalo a nerozlučovalo se, brzy by se vyplnila slova Anaxagorova, *všechny věci pohromadě*.⁴⁰ Zrovna tak, milý Kebéte, i kdyby všechno umíralo, čemu by se dostalo života, ale když by zemřelo, kdyby už trvalo mrtvo v tomto stavu a opět neoživovalo, zdalipak není doce-

c

la nutno soudit, že by bylo nakonec všechno mrtvo a nic by nežilo? Kdyby totiž živé vznikalo z jiných věcí než z mrtvých a živé by umíralo, jak by bylo možno, aby se všechno nespotřebovalo pro stav smrti?

Podle mého zdání nijak, Sókrate, řekl Kebés, nýbrž zdá se mi, že máš docela pravdu.

Ano, Kebéte, jest tomu podle mého zdání zcela jistě takto a my se neklameme, když to uznáváme, nýbrž skutečně jest jak oživování a vznikání živých z mrtvých, tak i to, že duše zemřelých žijí a dobrým že jest lépe a zlým hůře.⁴¹

A vidíš, vpadl Kebés do řeči, i podle oné myšlenky, Sókrate, ač je-li pravdivá, kterou ty podle svého zvyku často vyslovuješ, že naše učení není nic jiného než vzpomínání, i podle té je asi nutno, že jsme se v nějakém dřívějším čase naučili, nač se nyní rozpomínáme. To by však bylo nemožné, kdyby naše duše někde nebyla, dříve než se ocitla v této lidské podobě; proto i takto se podobá, že duše je něco nesmrtelného.

Ale, Kebéte, vpadl do řeči Simmias, jaképak jsou pro to důkazy? Připomeň mi je, neboť se na ně v tu chvíli dobře nepamatuji.

Pro to je jeden důkaz, řekl Kebés, velmi dobrý, že lidé, když jsou tázáni – jestliže se někdo táže dobře –, sami říkají všechno, jak co je; a přece kdyby v nich nebylo vědění a správný pojem, nebyli by schopni to dokázat. Potom jestliže je někdo vede k obrazcům⁴² nebo k něčemu jinému takovému, pak se zcela zřejmě dokazuje, že tomu tak jest.

Jestliže pak tě, Simmio, řekl Sókratés, nepřesvědčuje tento způsob, podívej se, zdali se přidáš k tomu mínění, když budeš uvažovati asi takto. Ty tedy nevěříš, jak může být tak řečené učení vzpomínání?

Že bych nevěřil, pravil Simmias, to ne, ale potřebuji, aby se se mnou stalo právě tohle, o čem se tu mluví, totiž aby byla ve mně vzbuzena vzpomínka. A výkladem, o který se pokusil Kebés, jsem již skoro upamatován a přesvědčen; ale nicméně

rád bych nyní poslouchal, jakým způsobem ses ty pokusil to vykládati.

Já tímhle. Jistě přece souhlasně uznáváme, že jestliže je někdo na něco upamatován, musil to kdysi dříve vědět.

Ovšemže.

Zdalipak tedy uznáváme souhlasně i to, že kdykoli přichází vědění jistým způsobem, že to je vzpomínání? Mám na mysli asi tento způsob.⁴³ Kdykoli někdo něco buď uvidí nebo uslyší nebo nějakým jiným smyslem pojme a přitom pozná nejen onu věc, nýbrž mu vstoupí na mysl i něco různého, co není předmětem téhož poznatku, nýbrž jiného, zdalipak tomu právem neříkáme, že si na to, co pojal do mysli, vzpomněl?

Jak to myslíš?

Jako v těchto příkladech: jiná je tuším znalost člověka než lyry.

Jakpak by ne?

A tu jistě víš, že kdykoli milenci uvidí lyru nebo roucho nebo něco jiného z těch věcí, kterých jejich milovaný hoch obyčejně užívá, že se jim děje toto: poznají tu lyru a zároveň v mysli pojmu představu toho chlapce, kterého ta lyra je. A to je vzpomínka; tak také když někdo uvidí Simmiu, často si vzpomene na Kebéta. A jiných takových příkladů je asi nesčíslně.

Ba jistě nesčíslně, při Diovi, řekl Simmias.

Nuže tedy, není-li takováto věc jakási vzpomínka? A zajisté zvláště tehdy, kdykoli se to někomu stane s tím, co pro dlouhý čas a nevíšání již docela zapomněl.

Ovšemže ano.

A což, stává se, že si někdo při pohledu na namalovaného koně a na namalovanou lyru vzpomene na člověka a při pohledu na namalovaného Simmiu si vzpomene na Kebéta?

Ovšem.

Tedy jistě také, že si při pohledu na namalovaného Simmiu vzpomene na skutečného Simmiu?

74 Věru, stává se to.

Zdalipak se tedy nestává ve všech těchto případech, že vzpomínka vychází jednak od věcí podobných, jednak také od nepodobných?

Ano, stává se.

Ale kdykoli si někdo na něco vzpomíná dostáváje podnět od věcí podobných, zdalipak se mu neděje nutně ještě k tomu i to, že si uvědomuje, zda-li této věci něco chybí do podobnosti s předmětem jeho vzpomínky, či ne?

Nutně se to děje.

Nuže pozoruj, má-li se to takto. Rozumíme tuším něco slovem „stejný“; nemyslím dřevo stejné s jiným dřevem ani kámen s kamenem ani nic jiného z takových věcí, nýbrž vedle všech těchto věcí něco různého, stejnost samu o sobě; máme říci, že něco takového jest, či že není?

b Věru, při Diovi, musíme říci, že ano, řekl Simmias, kupodivu!

Zdalipak také víme, co to samo jest?

Ovšemže.

A odkud jsme nabyli vědění o tom? Zajisté že z těch věcí, které jsme právě jmenovali, a to tak, že uviděvše buď stejná dřeva nebo kameny nebo některé jiné věci stejné, z těch jsme pojali na mysl onu věc, od těchto různou. Či se ti nejeví různou? Pozoruj i takto: zdalipak se nestává, že stejné kameny a dřeva se druhdy jeví, ač jsou tytéž, jednomu stejnými, druhému nestejnými?

Ovšemže ano.

c A což, objevilo se ti někdy stejné samo o sobě nestejným nebo stejnost nestejností?

Ještě nikdy ne, Sókrate.

Tedy to není totéž, ty stejné věci a stejné samo o sobě.

Je vidět, že nikoli, Sókrate.

Avšak z těch stejných věcí, jež jsou různé od onoho stejného, přece sis uvědomil a pojál poznatek o něm?

To mluvíš zcela pravdu.

Zajisté buď že jim je podobno, nebo nepodobno?

Ovšemže.

Na tom nezáleží nic; pokud spatře jednu věc pojmeš na mysl od tohoto zrakového vjemu jinou věc, ať podobnou ať nepodobnou, nutně je to, co tu vznikne, vzpomínka.

Ovšemže ano.

A což, děje se nám něco takového s tím, co se jeví na dřevěch a na těch stejných věcech, které jsme právě jmenovali? Zdalipak se nám jeví, že jsou právě tak stejné jako samo jsoucno stejností, či jim něco z onoho chybí, aby byly takové, jako je to stějně, nebo nechybí?

Ba mnoho jim chybí.

Jistě tedy souhlasně uznáváme toto. Kdykoli někdo něco uvidě si pomyslí: tohle, co já nyní vidím, chce býti takové, jako je některé jiné jsoucno, ale něco mu chybí a nemůže být takové, jako jest ono, nýbrž jest horší – tu jest patrně nutně souditi, že komu tohle přichází na mysl, jistě napřed viděl to, čemu se podle jeho řeči ta věc sice podobá, ale přitom má jistý nedostatek.

Nutně.

Nuže, děje se i nám něco takového se stejnými věcmi a se samou stejností, či ne?

Ovšemže ano.

Z toho tedy nutně vyplývá, že jsme znali stejnost napřed ještě před oním časem, než jsme si při prvním spatření stejných věcí pomyslili, že všechny tyto věci se sice snaží být takové, jako je stejnost, ale že přitom mají jistý nedostatek.

Tak tomu jest.

Avšak dále souhlasně uznáváme i to, že to pomyšlení nám nepřišlo odnikud odjinud, ani že není možno si to jinak pomyslit nežli buď z uvidění nebo z dotknutí nebo z některého jiného smyslového vjemu; neboť o všech těchto případech soudím totéž.

Ano, jest to totéž Sókrate, hledíc k tomu, co chce důkaz objasnit.

A tedy právě z vjemů nutně vychází pomyslení, že všechny věci, které se jeví smyslům jako stejné, mají snahu dosáhnout toho, co je stejné samo o sobě, a že jsou proti tomu nedosta-
b tečnější; či jak to myslíme?

Takto.

Tedy nežli jsme počali viděti a slyšeti a vnímati ostatními smysly, musili jsme někde nabyti vědomosti o samém jsoucnu stejnosti, jestliže jsme měli stejné věci ze smyslových vjemů uváděti s ním ve vztah a souditi, že sice všechny usilují být takové, jako jest ono, ale že jsou proti němu méně dokonalé.

To nutně vyplývá z toho, co bylo řečeno napřed, Sókrate.

Nuže, není-li pravda, že jsme viděli a slyšeli a vnímali i ostatními smysly hned po narození?

Ovšemže.

Musili jsme však, jak jsme řekli, již před těmito vjemy nabyti vědění o stejném?
c

Ano.

Z toho nám tedy, jak se podobá, vyplývá nutnost, že jsme toho vědění nabyli před narozením.

Podobá se.

Jestliže jsme ho tedy nabyli před narozením a s ním jsme se narodili, jistě jsme znali i před narozením i hned po narození nejenom stejné a větší a menší, nýbrž i všechny takové věci. Neboť předmětem naší nynější úvahy není stejné o nic více nežli samo krásné i samo dobré i spravedlivé i zbožné i, jak
d pravím, všechny ty věci, které označujeme výrazem „samo jsoucno“,⁴⁴ jak v otázkách, když se tážeme, tak v odpovědích, když odpovídáme. Proto musíme soudit, že jsme nabyli vědění o všech těchto věcech před narozením.

Tak tomu jest.

A jestliže ho po tom nabytí pokaždé nezapomeneme, musíme soudit, že se vždy rodíme vědoucí a že máme to vědění

stále, po celý život; neboť to právě znamená věděti, že člověk, nabyv o něčem vědění, má je a neztratí; není to, co nazýváme zapomenutím, Simmio, ztráta vědění?

Ovšemže ano, Sókrate.

Nuže, jestliže jsme ho před narozením nabyli a při narození jsme je ztratili, ale později při vnímání počitků o těch věcech znova nabýváme oněch vědomostí, které jsme měli kdysi již dříve, zdalipak neznamená to, čemu říkáme učení, znova nabývati vlastního vědění? A kdybychom tomu říkali „vzpomínati si“, snad bychom to nazývali správně?

Ovšemže.

Ano, tedy se ukázalo možným to, že když člověk nabude nějakého vjemu buď zrakem nebo sluchem nebo některým jiným smyslem, uvědomí si z tohoto popudu něco druhého, co byl zapomněl a čemu se tato věc blížila, buď že tomu byla nepodobna nebo podobna. A tak, jak pravím, jde tu o jedno z dvojího: buď jsme se narodili s věděním o těch jsoucnech a to vědění máme všichni po celý život, nebo později ti, o kterých říkáme, že se učí, nedělají nic jiného, než že si vzpomínají, a učení je patrně vzpomínání.

Ba jistě je tomu tak, Sókrate.

Co z obého si tedy vybereš, Simmio? Že jsme se narodili s věděním, či že se později rozpomínáme na to, o čem jsme dříve měli nabyté vědění?

Nedovedu si, Sókrate, pro tu chvíli vybrat.

A což, snad si dovedeš vybrat tohle a pověděti o tom své zdání: muž, který ví, dovedl by, či nedovedl podati výměr o těch věcech, které ví?⁴⁵

Zcela nutně ano, Sókrate.

A zdá se ti snad, že všichni dovedou podati výměr o těchto věcech, o kterých jsme právě teď mluvili?

Věru bych si to přál, řekl Simmias; ale mnohem více se bojím, že zítra v tuhle dobu již nebude ani jediného člověka, který by byl schopen to náležitě udělat.

c Tedy se ti nezdá, Simmio, že by všichni měli o těch věcech vědění?

Nikterak.

Tedy se lidé rozpomínají na to, co kdysi poznali?

Nutně.

A kdy nabyly naše duše vědění o těch věcech? Přece jistě ne někdy po té době, co jsme se narodili jako lidé.

To jistě ne.

Tedy dříve.

Ano.

Byly tedy, Simmio, duše již dříve, nežli byly v podobě člověka, bez těla, a měly schopnost mysliti.

Jestliže snad nenabýváme, Sókrate, těchto vědomostí při samém narození; neboť ještě nám zbývá tahle doba.

d Dobře, příteli; avšak v které jiné době je ztrácíme – vždyť zajisté se s nimi nerodíme, jak jsme právě souhlasně uznali –, či je ztrácíme právě v té době, v které jich také nabýváme? Nebo můžeš říci některou jinou dobu?

Nikoli, Sókrate; ani jsem si neuvědomil, že jsem řekl nesmysl.

Snad tomu je tedy takto, Simmio: jestliže vskutku jest, jak stále povídáme, krásno a dobro a všeliká taková jsoucnost⁴⁶ a jestliže k této vztahujeme všechno, co vnímáme smysly, protože nalézáme, že byla dříve a byla naše, a jestliže to k ní přirovnáváme, tu z toho nutně vyplývá, že tak, jako jsou tato jsoucna, že tak jest i naše duše už před naším narozením; pakli však tato jsoucna nejsou, že by byl asi tento soud prázdné mluvení. Zdalipak je tomu tak a zdalipak je stejnou nutností vyžadováno i bytí těchto jsoucna i bytí naší duše před naším narozením? A nejsou-li tato, nemyslíš, že to neplatí ani o duši?

77 Rozhodně se mi zdá, Sókrate, řekl Simmias, že tu je tatáž nutnost, a ke krásnému výsledku se to dostává úvaha, k tomu, že naše duše jest před naším narozením podobně jako ta jsoucnost, o které ty nyní mluvíš. Jistě, já nevím nic, co by mi

bylo tak zřejmé jako toto, že všechna takováto jsoucna mají býti v nejvyšší míře, i krásno i dobro i všechno ostatní, o čem jsi právě mluvil; a pro mne, myslím, je to dostatečně dokázáno.

Ale což pro Kebéta? řekl Sókratés; je totiž třeba přesvědčovati i Kebéta.

Také dostatečně, pravil Simmias, aspoň jak si myslím; a přece je to nejurputnější pochybovač na světě. Ale, myslím, o tom je úplně přesvědčen, že naše duše byla dříve, než jsme se narodili; zdali však také ještě bude, až zemřeme, to se nezdá, Sókrate, ani mně samému dokázáno, nýbrž ještě proti nám stojí, jak právě Kebés říkal, mínění lidí, že snad při smrti člověka zároveň se rozptyluje duše a že to je pro ni konec bytí. Neboť proč by to nemohlo být tak, že se odkudsi rodí a skládá a jest už dříve, než přijde do lidského těla, avšak když do něho přijde a pak se od něho odlučuje, že tehdy i sama končí své bytí a hyne?

Máš pravdu, Simmio, řekl Kebés. Je totiž zřejmě provedena jenom jakoby polovice potřebného důkazu, totiž že naše duše byla již před naším narozením; ale jest třeba ještě k tomu dokázat i to, že i když zemřeme, bude duše právě tak, jako než jsme se narodili, má-li se důkaz stát úplným.

Ten důkaz jest podán již nyní, Simmio a Kebéte, řekl Sókratés, jestliže chcete spojití v jeden celek tuto myšlenku a tu, kterou jsme souhlasně uznali předtím, že všechno živé vzniká z mrtvého. Jestliže totiž jest duše již dříve a musí nutně, když jde do žití a vzniká, nevznikat odnikud odjinud než ze smrti a z mrtvého stavu, jak pak by nebylo nutné, že jest, i když zemře, když musí zase vznikat? Jest tedy již nyní dokázáno, o čem mluvíte. Přece však se mi zdá, že byste ty a Simmias rádi ještě více propracovali i tuto myšlenku a že se bojíte jako děti, aby duši vystupující z těla doopravdy nerozfokal vítr a neroznesl, zvláště když někdo umírá ne za bezvětrí, nýbrž za nějakého silného vichru.

A Kebés zasmáv se řekl: Mysli si, Sókrate, že se bojíme, a pokoušej se nás přesvědčovati; raději však si nemysli, že my se bo-

jíme, nýbrž snad je vskutku v nás jakési dítě,⁴⁷ které se takových věcí bojí. To dítě se tedy pokoušej přemlouvatí, aby se nebálo smrti jako bubáka.

78 Ale to mu to musíte, řekl Sókratés, každý den říkáním zažehnávat, dokud to z něho zažehnávaním nedostanete.

Ale kde vezmeme, Sókrate, dobrého zažehnávače takových věcí, když ty nás opouštíš?

Veliká jest Hellas, Kebéte, v níž jsou jistě schopní muži, a veliké je množství i barbarských národů; ty všechny musíte propátrat, hledající takového zažehnávače, a nešetřit přitom ani peněz ani námahy, neboť nic není, nač byste vynakládali peníze výhodněji. A musíte hledat i sami mezi sebou vespolek; b neboť snad byste ani tak lehce nenalezli někoho, kdo by byl schopnější to dělati nežli vy.

To se také stane, řekl Kebés; ale vraťme se tam, kde jsme zůstali, jestliže si přeješ.

Jistě si to přeji; jak by také ne?

To máš dobře.

Nuže tedy, pravil Sókratés, musíme si dáti sami sobě asi takovouto otázku, co a jaké jest to, čemu náleží dostávatí se do tohoto stavu, že se může rozrušiti, a oč je třeba se báti, aby se do toho stavu nedostalo, a oč se báti netřeba; a potom zase se musíme podívat, co z obého je duše, a podle výsledku toho buď nemít strachu nebo se báti o naši duši.

Máš pravdu.

c Tu jistě tomu, co bylo složeno a co je svou přirozeností složené, náleží dostávatí se do tohoto stavu, že může být rozloučeno takovým způsobem, jak bylo složeno; pakli však je něco nesložené, tomuto jedinému – ač jestliže vůbec něčemu – náleží do tohoto stavu se nedostávatí.

Zdá se mi, pravil Kebés, že je tomu tak.

Nuže, co je stále v témž stavu a stejně, o tom snad se nejvíce podobá pravdě, že to je nesložené, kdežto co je pokaždé jinak a nikdy v témž stavu, to že je složené.

Mně se tak zdá.

Jděme tedy, pravil, k témuž cíli jako v předcházející úvaze. Samo to jsoucno, o jehož bytí podáváme i otázkami i odpověďmi výměr, zdalipak je stále v témž stavu a stejné či, pokaždé v jiném? Sama stejnost, samo krásno a každé jednotlivé jsoucno samo o sobě, přijímá to snad někdy byť jakoukoli změnu? Či každé jednotlivé z těch jsoucen, protože je samo o sobě jednoduché, je stále stejné a v témž stavu, a nikdy po žádné stránce nijak nepřijímá žádnou změnu?

Je nutné souditi, Sókrate, řekl Kebés, že je v témž stavu a stejné.

A jak tomu jest, když jde o množství krásných věcí, jako jsou lidé nebo koně nebo roucha nebo kterékoli jiné takové věci, nebo o množství stejných věcí nebo všech jiných, majících s tamtěmi jsoucny stejná jména? Zdalipak jsou ty věci stále stejné, či v úplném opaku proti tamtěm jsoucnům nejsou zkrátka nikdy a nijak stejné, ani každá sama se sebou, ani mezi sebou navzájem?

S těmito, řekl Kebés, je to zase takto; nikdy nejsou v témž stavu.

Nuže těchto věcí se jistě můžeš i dotknouti i viděti je i ostatními smysly vnímati; ale těch jsoucen, která jsou stále stejná, ničím jiným bys nikdy nepojal nežli rozumovou činností mysli; takové věci jsou neviditelné a není je vidět.

Docela máš pravdu.

Mysleme si tedy dva druhy věcí, jeden viditelný, druhý neviditelný; chceš?

Ano, myslíme si.

A ten neviditelný, že je stále stejný, viditelný však není nikdy stejný.

I toto si myslíme.

Nuže, pravil, není-liž pravda, že my sami máme jednak tělo, b jednak duši?

Ano, pravda.

Nuže, kterému z těch dvou druhů bychom řekli, že je tělo podobnější a příbuznější?

To je každému zřejmé, že tomu viditelnému.

A co duše? Je to něco viditelného, či neviditelného?

Neviditelného, aspoň pro lidi, Sókrate.

Vždyť přece když jsme mluvili o věcech viditelných a neviditelných, mysleli jsme to se vztahem k lidské přirozenosti; či míníš, že k některé jiné?

Ano, k lidské.

Co tedy soudíme o duši? Že ji je vidět, či není vidět?

Není ji vidět.

Je to tedy něco neviditelného?

Ano.

Jest tedy duše neviditelnému druhu podobnější než tělo, toto však viditelnému.

c To je zcela nutné, Sókrate.

Nuže i tohle jsme před chvílí říkali, že duše, kdykoli užívá také těla, aby něco zkoumala buď zrakem nebo sluchem nebo některým jiným smyslem – neboť to znamená zkoumat něco tělem, zkoumat to smyslem –, tehdy jest působením těla zavlékána do těch věcí, které nejsou nikdy stejné, a tu sama bloudí a mate se a dostává závrať jako opilá, protože se stýká s věcmi, které jsou právě takové.

Ovšemže.

d Kdykoli však zkoumá sama o sobě, odchází tam k tomu, co je čisté a stále jsoucí a nesmrtelné a v témž stavu, a protože je s tím jsoucnem příbuzná, je vždy v jeho společnosti, kdykoli se octne sama o sobě a je jí to možno; tu ustane od toho bloudění a také i k oněm jsoucnům je stále stejná a v témž poměru, protože ona jsoucna, jichž se dotýká, jsou taková; a tento její stav se nazývá rozumné myšlení, že ano?

Docela dobře a pravdu mluvíš, Sókrate.

e Tedy ještě jednou: kterému druhu se ti zdá duše podobnější a příbuznější i podle dřívějšího výkladu i podle toho, co pravíme nyní?

Myslím, Sókrate, že by každý, i nejméně chápavý, po projití této cesty uznal, že veskrze a vším způsobem je duše podobnější tomu, co je stále v témž stavu, spíše nežli tomu, co takové není.

A což tělo?

Tomu druhému.

Nuže dívej se i takto, že když jsou duše a tělo pospolu, přirozenost ukládá tomuto, aby sloužilo a bylo pod vládou, oné, aby vládla a byla paní; a podle tohoto zase co z obého se ti zdá podobným jsoucnu božskému a co smrtelnému, či se ti nezdá, že božské jest od přirozené podstaty určeno k tomu, aby vládlo a řídilo, kdežto smrtelné aby bylo pod vládou a sloužilo?

Ano, zdá se mi.

Čemu z obého se tedy podobá duše?

Je zřejmé, Sókrate, že se duše podobá božskému, a tělo smrtelnému.

Nuže pozoruj, Kebéte, zdali nám ze všeho, co bylo řečeno, vychází tohle, že duše je nejpodobnější božskému, nesmrtelnému, rozumovému, jednoduchému a nerozbornému, tomu, co je stále v témž stavu a stejné samo se sebou, kdežto tělo zase že je nejpodobnější lidskému, smrtelnému, složitému, nerozumnému a rozbornému, tomu, co nikdy není stejné samo se sebou. Můžeme snad, milý Kebéte, říci něco jiného proti tomuto, že tomu v jistém smyslu tak není?

Nemůžeme.

Tedy když tomu tak jest, zdalipak nepřísluší tělu rychlý rozklad, duši však zase naprostá nerozlučitelnost nebo nějaký stav tomu blízký?

Jak by ne?

A tu ti přichází na mysl toto: když člověk zemře, viditelné jeho složce, tělu, ležící ve viditelném prostředí, složce, již nazýváme mrtvolou, náleží se rozkládati a rozpadati a rozplynouti; ale nic z toho se s ní nestane náhle, nýbrž vydrží dosti

d dlouhý čas, ba velmi dlouhý, když někdo zemře maje tělo v pěkném stavu a zemře také v takové době.⁴⁸ Když pak se tělo seschne a je nabalzamováno, jako jsou ty mumie v Egyptě, vydrží jistě bezmála celé po neuvěřitelně dlouhý čas; některé pak části těla, jako kosti a šlachy a všechno takové, i když tělo zpráchniví, jsou přece takřka nesmrtelné; či ne?

Ano.

A tu duše, to neviditelné, to, co odchází do prostoru také takovéhoho, vznešeného, čistého a neviditelného, do říše Hádovy v pravém smyslu jeho jména „Neviditelný“,⁴⁹ k dobrému a rozumnému bohu, kam, dá-li bůh, má i moje duše brzy jít – tato duše, taková a s takovou přirozeností, ta že se při svém odchodu z těla hned rozplyne a zanikne, jak tvrdí tak mnozí lidé? Do-
e cela ne, milý Kebéte a Simmio, nýbrž mnohem spíše je tomu takto: stává se, že odchází čista, nic s sebou nevtékouc z těla, protože s ním neměla v životě dobrovolně žádného společenství, nýbrž se mu vyhýbala a byla sebrána sama do sebe, protože se stále připravovala na toto – a to není nic jiného, než že se správně zabývala filosofií a vskutku se připravovala na snadné umírání; či není snad tato činnost příprava na smrt?

Ovšemže ano.

Jistě tedy, když se to s ní takto má, odchází k něčemu sobě podobnému, neviditelnému, božskému, nesmrtelnému a moudrému; a když tam přijde, dostává se jí, aby byla blažena, protože je zbavena bloudění a nerozumnosti a strachů a divých lásek i ostatních lidských zel, a jak se říká o zasvěcených, opravdu tráví ostatní svůj čas s bohy. Tak o tom máme soudit, Kebéte, či jinak?

Takto, při Diovi, pravil Kebés.

b Avšak může se státi, že odchází z těla poskvněna a nečista, protože byla s tělem stále ve styku a o ně se starala a je milovala a od něho i od žádostí a rozkoší byla tak mámena, že se jí nezdálo nic jiného pravdivým nežli to, co je tělesné, čeho se člověk může dotknout, co může vidět, co lze pít a jíst a čeho je

možno užítí k rozkoším lásky, kdežto to, co je pro tělesný zrak tmavé a neviditelné, ale přístupné rozumu a pochopitelné filosofii, k tomu si zvykla mítí odpor a báti se toho a před tím utíkat. Domníváš se, že duše, která je v takovém stavu, odejde sama o sobě a čista?

Ani dost málo.

Ale bude tuším prostoupena tělesností, která s ní srostla působením společenství a stýkání s tělem, tím, že s ním byla stále ve styku a mnoho ty styky pěstovala.

Ovšemže.

O tom však třeba mysliti, příteli, že to je jakási přítěž, něco těžkého, zemitého a viditelného; taková duše, tím, že to má, je zatěžována a stahována nazpět do místa viditelného strachem z neviditelného a z říše Hádovy, jak se říká; potlouká se mezi pomníky a hroby, v jejichž okolí prý také byly spatřeny jakési stínům podobné zjevy duší, přízraky, v jakých se ukazují takovéto duše, ty, které se čistě neodloučily od viditelného, nýbrž mají v něm účast, a proto je také možno je vidět.

Podobá se to pravdě, Sókrate.

Arci, podobá se pravdě, Kebéte; a také že to jistě nejsou duše lidí dobrých, nýbrž špatných, které jsou nuceny blouditi kolem takových věcí, jsouce tak trestány za svůj předešlý život, který byl zlý. A bloudí tak dlouho, až jsou žádostivostí toho, co je doprovází, toho tělesného, opět upoutány do těla; bývají pak upoutány, jak lze čekati, do tvorů takových vlastností, jakým právě hověly ve svém životě.

Jaké to myslíš, Sókrate?

Například ti, kteří hověli labužnictví a chlípnosti a pijáctví a nedovedli se toho vystříhat, ti na sebe berou pravděpodobně podobu oslů a takových zvířat. Či nemyslíš?

Ovšem, to je podobno pravdě, co říkáš.

A ti, kteří si nade všechno hleděli nespravedlnosti a tyranství a hrabivosti, podobu vlků a jestřábů a supů; či kam jinam by asi šly takové duše?

Jistěže, řekl Kebés, do takovýchto podob.

Nuže tedy je snad zřejmé i o duších ostatních druhů, kam by asi každá šla podle toho, čemu se podobal způsob jejich života?

Ano, je to zřejmé, jak by ne?

Jistě tedy jsou z těchto ostatních nejšťastnější a do nejlepších míst jdou ti, kteří se ve svém jednání řídili onou obecně lidovou a občanskou ctností, které říkají uměřenost a spravedlnost a která pochází ze zvyku a cviku bez filosofie a bez účasti rozumu.⁵⁰

A v jakém smyslu jsou tito nejšťastnější?

Protože ti přicházejí pravděpodobně zase do takových tvůrů pospolitých a krotkých, buďto snad do včel nebo vos nebo mravenců, nebo i⁵¹ zase do téhož rodu lidí, a rodí se z nich muži řádní.

To je podobno pravdě.

Ale do rodu bohů nesmí přijít ten, kdo nebyl filosofem a neodchází úplně čist, nýbrž jenom milovník vědění. Nuže pro tohle, příteli Simmio a Kebéte, se zdržují praví filosofové všech tělesných žádostí a jsou pevní a nevzdávají se jim, ne že by se snad báli promrhání jmění a chudoby jako obyčejní a peněz milovní lidé; ani se jich nezdržují zase proto, že by měli strach z necti a zlé pověsti, kterou by jim způsobil špatný život, jako to dělají lidé milovní moci a ctižádostiví.

Věru to by, Sókrate, nebylo vhodné, řekl Kebés.

Jistě ne, při Diovi! Proto tedy, Kebéte, ti, kterým něco záleží na jejich duši a nežijí jen tělům⁵² a jejich pěstování, nechávají všechny tyhle být a nejdou společnou cestou s nimi, jsouce o nich přesvědčeni, že nevědí, kam jdou. Naopak, protože sami mají za to, že se nesmí jednatí proti filosofii a proti jejímu osvobozujícímu a očistnému působení, jdou za ní a dávají se tou cestou, kudy ona vede.

Jak to, Sókrate?

Já ti to povím. Milovníci vědění totiž poznávají, že filosofie přijala jejich duši docela spoutanou v těle a tělo jakoby skrže

žalář, a ne sama skrže sebe, a válející se ve všeliké nevědomosti. A vyzozorovavši zvláštní sílu toho žaláře a že jest vytvořen žádostí, tak aby vězeň byl co nejvíce pomocníkem toho uvěznění -- tu, jak pravím, milovníci vědění poznávají, že filosofie, přijavši jejich duši v tomto stavu, klidně jí domlouvá a snaží se ji vyprostiti, dokazujíc jí, že plno klamu jest pozorování konané očima, plno klamu pozorování konané ušima i ostatními smysly; přemlouvá ji, aby vystoupila vzhůru z těchto smyslů, pokud není nutno jich užívat, a vybízí, aby se sama do sebe sbírala a shromažďovala a aby nedůvěřovala ničemu jinému než sama sobě, kdykoli sama o sobě pozná některou věc samu o sobě; kdykoli však pozoruje prostřednictvím něčeho jiného něco, co je podle podmínek pokaždé jiné, aby nic takového nepokládala za pravdivé; taková věc že je smyslová a viditelná, kdežto ta, kterou ona sama vidí, rozumová a neviditelná. Myslic tedy, že se nesmí protiviti tomuto vyprošťování, zdržuje se proto duše opravdového filosofa, pokud může, slasti i žádostí a strážní; přitom uvažuje, že kdykoli někdo pocítí silnou slast nebo strach nebo žádost, zakusí od toho ne nějaké takové zlo, na které by si někdo myslil, jako například, že by buď onemocněl nebo že by pro své žádosti utratil nějaké peníze, nýbrž že zakouší to zlo, které je ze všech zel největší a nejvyšší, a nemyslí na to.

Co je to, Sókrate? otázal se Kebés.

Že duše každého člověka při citu silné slasti nebo strážně něčím způsobeném zároveň je nucena souditi, že při čem nejvíce zakouší takové city, že to je nejskutečnější a nejpravdivější, ačkoli tomu tak není. Přitom jde nejvíce o věci viditelné; či ne?

Ovšemže.

Zdalipak není duše v tomto záchvatu citu nejvíce poutána od těla?

Jak to?

Že každá slast i strážně jako by měla hřeb a tím přibíjí duši k tělu a připíná a činí tělesnou, takže se domnívá, že

to je pravdivé, cokoli i tělo prohlašuje za pravdivé. Tím pak, že se shoduje s tělem v míněních a z týchž věcí se raduje, jest myslím nucena stávati se shodnou i v celkovém směru a vývoji a takovou, že nikdy nemůže přijíti do Hádu čistě, nýbrž vždy vychází naplněna tělem; proto brzy padá zpět do jiného těla a jakoby zaseta v něm zapouští kořeny, a tím jest neúčastna spolubytí s tím, co je božské a čisté a jednoduché.

Máš zcela pravdu, Sókrate, řekl Kebés.

Proto tedy, Kebéte, jsou ti, kteří se po právu jmenují milovníky vědění, uměření a stateční, ne proto, jak říkají lidé; či ty myslíš, že ano?

Já jistě ne.

84 Ne, ovšem; ale duše filosofova by uvažovala takto a nemyslila by, že filosofie ji má vyprošťovati, a zatímco by ji vyprošťovala, že ona sama se má vydávati slastem a strážním, aby ji zase svazovaly, a že má dělat neukončené dílo Pénélopy,⁵³ opačně pracující o jakési tkanině. Ne, nýbrž zjednává v těchto věcech klid, řídí se rozumovým myšlením a stále je v něm; dívá se na to, co je pravdivé a božské a nepřístupno mínění, tím se živí a myslí, že takto musí žít po celý svůj život, a až ten život dokoná, že má přijít k tomu, co je s oním sourodé a také takové a zbaviti se lidských zel. A při takovéto správě života není strach, Simmio a Kebéte, že by se bála, že při rozluce s tělem bude odtržena a od větrů rozváta, že se rozletí na všechny strany a promění se v nic.

c Po této Sókratově řeči nastalo na dlouhý čas mlčení. I sám Sókratés byl v myšlenkách u proneseného výkladu, jak bylo na pohled patrné, i většina z nás; Kebés však a Simmias spolu potichu rozmlouvali. A Sókratés, zahlédnuv je, se otázal: Cožpak, vám se asi nezdá tento výklad dostatečným? Jistě má v sobě ještě mnoho pochybností a slabých míst, jestliže jej někdo chce podrobně probírat. Nuže, jestliže uvažujete o něčem jiném, dobrá; pakli však si nevíte rady s něčím z těchto věcí, nic neváhejte jed-

nak sami to říci a probrati, zdá-li se vám, že by se to mohlo po některé stránce vyložití lépe, jednak i mne přibrati, myslíte-li, že se mnou lépe naleznete cestu.

A Simmias řekl: Nuže, Sókrate, povím ti pravdu. Už hodnou chvíli oba dva nevědouce si rady postrkujeme jeden druhého a pobízíme se zeptati, protože jednak dychtíme tě slyšeti, jednak zase váháme tě obtěžovat, aby ti to nebylo nepříjemné pro to neštěstí, v kterém nyní jsi.

A on uslyšev to lehce se zasmál a řekl: To je hrůza, Simmio; to bych asi těžko přesvědčil jiné lidi, že nepokládám nynější svůj osud za neštěstí, když ani vás nemohu přesvědčiti a bojíte se, že snad mám horší náladu než ve svém dřívějším životě; a jak se podobá, zdám se vám horším věštcem, nežli jsou labutě, které, když ucítí, že mají zemřít, zpívají – zpívají i v dřívějším čase, ale tehdy zpívají nejvíce a nejkrásněji, radující se, že mají odejít k tomu bohu, jehož jsou služebnicemi.⁵⁴ Avšak lidé pro svůj vlastní strach ze smrti pomlouvají i labutě a praví, že to naříkají nad svou smrtí a ze zármutku zpívají na rozloučenou; při tom neuvažují, že žádný pták nezpívá, když má hlad nebo mu je zima nebo cítí nějaký jiný nelibý pocit, ani sám slavík ani vlaštovka ani dudek, kteří prý ze zármutku naříkajíce zpívají.⁵⁵ Ale mně je jasné, že ani tito ptáci nezpívají v zármutku ani labutě, nýbrž protože to jsou ptáci Apollónovi, mají věstecký dar a tu, předvídajíce, co dobrého je v Hádu, zpívají a veselí se v onen den mnohem více než v dřívějším životě. Já pak i sám o sobě myslím, že jsem spoluslužebníkem labutí a zasvěcen témuž bohu, že mám od svého pána věstecký dar ne hůře nežli ony a že neodcházím ze života s větší nevolí než ony. Nuže, z tohoto důvodu byste měli mluvit a tázat se, cokoli chcete, dokud to dovoluje athénský úřad jedenácti mužů.

Dobře máš, řekl Simmias; i já ti řeknu, v čem si nevím rady, i tuhle Kebés, po které stránce nemůže přijmouti podaný výklad. Mně se zdá, Sókrate, snad stejně jako tobě, že určité vědění o takovýchto věcech je v nynějším životě buď nemožné

nebo velice těžké; ale ovšem nechtít výklady o nich vším způsobem zkoušet i ustávat dříve, než by se člověk všestranným zkoumáním unavil, to je podle mého zdání známka muže velmi pohodlného. Neboť co se týče těch věcí, je potřebí, jak se mi zdá, provést jednu z těchto možností: buďto se poučit od jiného, jak se mají, nebo to samostatně nalézt, nebo, je-li toto nemožné, vzít nejlepší z lidských myšlenek a nejméně vratkou, na té jeti jako na pramici a s nebezpečím proplout životem, jestliže bychom se nemohli přepravit jistěji a s menším nebezpečím na spolehlivějším plavidle, na nějaké myšlence božské.⁵⁶ A tak tedy i já se nyní budu bez ostychu tázat, když i ty k tomu vybízíš, ani si nebudu musit v budoucím čase vyčítat, že jsem nyní neřekl, co se mi zdá. Já totiž, Sókrate, když zkoumám podané výklady, i sám u sebe i tuhle s Kebétem, vidím, že nejsou tak zcela dostatečné.

e A Sókratés řekl: Snad je, příteli, pravda, co vidíš; nuže řekni, po které stránce nejsou dostatečné.

86 Je to po této stránce, pravil Simmias, že by bylo možno pronést touž myšlenku také o harmonii⁵⁷ i o lyře a strunách, že totiž harmonie u naladěné lyry je něco neviditelného, nehmotného, překrásného a božského, ale lyra sama a struny jsou tělesa a věci hmotné, složené, zemité a příbuzné s tím, co je smrtelné. Mysleme si tedy, že někdo buď rozbije lyru nebo přeráže a přetrhne struny, a že by tu někdo tvrdil podle téhož soudu jako ty, že ona harmonie nutně ještě trvá a nezanikla – vždyť by patrně nebylo nijak možno, aby lyra ještě trvala po strhání strun a aby trvaly struny, když jsou smrtelné přirozenosti, avšak harmonie aby zanikla, jež je stejně přirozenosti a sourodá s tím, co je božské a nesmrtelné, a aby byla zanikla dříve než věc smrtelná. Naopak, tvrdil by, ta harmonie sama nutně ještě někde jest, a že dříve zpráchnivěji ta dřeva a ty struny, nežli se něco stane s ní. Já se totiž, Sókrate, věru domnívám, že i tebe samého tohle napadlo, že pokládáme duši nejspíše za něco takového:⁵⁸ naše tělo jako by bylo potaženo

a drženo pohromadě teplem a studenem⁵⁹ a suchem i vlhkem a takovými nějakými stavy, a naše duše že je smíšením⁶⁰ a harmonie právě těchto stavů, když jsou vespolek dobře a přiměřeně smíšený. Jestliže tedy je duše nějaká harmonie, je zřejmé, že kdykoli je naše tělo nepřiměřeně povoleno nebo nataženo působením nemocí a jiných zel, nastává nutnost, aby duše ihned zanikla, ačkoli je nejbožštější, právě tak jako i jiné harmonie, jak v tónech, tak i ve všech jiných výtvorech umělců, avšak zbytky každého těla aby vydržely dlouhý čas, až by buď byly spáleny nebo ztrouchnivěly. Viz tedy, co řekneme na tento soud, jestliže někdo bude tvrdit, že duše, jsouc smíšenina stavů obsažených v těle, při tak řečené smrti první zaniká.

c Tu Sókratés vypouklil oči,⁶¹ jak měl často ve zvyku, a zasmáv se řekl: Jistě mluví Simmias správně. Jestliže tedy někdo z vás si s tím ví lépe rady nežli já, měl by mu hned odpovědět. Vždyť se nepodobá, že by bral špatně do rukou to dokazování. Jistě však musím, jak se mi zdá, ještě před odpovědí dříve vyslechnouti Kebéta, co zase on namítá proti tomu výkladu, abychom tak získali času a rozmyslili si, co řekneme. Až je vyslechneme,⁶² musíme buď s nimi souhlasit, bude-li se zdát, že to jsou čisté tóny, pakli však ne, tu teprve znova zkoumat tu myšlenku. Nuže, Kebéte, řekni, co zase tebe mátl.

87 Hned to řeknu, pravil Kebés. Mně se totiž zdá, že je ta myšlenka ještě stále na témž místě a že je možno proti ní uvést touž námitku, jakou jsme dříve uváděli. Že naše duše byla ještě, než přišla do této lidské podoby, o tom arci neměním svého úsudku, že to je dokázáno zcela hezky a – není-li to příliš velké slovo – zcela dokonale; ale že ještě někde bude také, až zemřeme, po této stránce se mi nezdá důkaz dostatečným. Ovšem že by duše nebyla něco silnějšího a trvalejšího než tělo, v tom se nepřidávám k Simmiově námitce, neboť se mi zdá, že po všech těchto stránkách velmi mnoho vyniká. Proč tedy ještě nevěříš – řekl by úsudek –, když vidíš, že po smrti člověka to, co je slabší, ještě jest, to pak, co je trvalejší, u toho nevidíš

nutnost, že se uchovává ještě po tuto dobu? Nuže podívej se k tomu ještě na tohle, zdali mluvím něco podstatného; také já, jako Simmias, pravděpodobně potřebuji nějakého obrazu. Mně se totiž zdá, že když se tak mluví, je to něco podobného, jako kdyby někdo vyřkl o zemřelém starém tkalci tu myšlenku, že ten člověk není mrtev, nýbrž jest někde živ a zdrav, a za důkaz uváděl, že to roucho, které nosil a které si sám utkal, je celé a není zničeno. A kdyby se mu nevěřilo, tázal by se, který druh je trvalejší, člověk či roucho, jež je v užívání a nošeno; když pak by dostal odpověď, že mnohem trvalejší je člověk, pokládal by za dokázáno, že tedy tím spíše člověk je živ a zdrav, když není zničeno to, co je méně trvalé. Ale tomu, Simmio, podle mého mínění tak není; vždyť i ty máš uvažovat, co pravím. Každý by odpověděl, že to je pošetilá řeč; neboť tenhle tkadlec, když byl obnosil mnoho takových rouch a utkal, skončil své bytí později než to jejich množství, ale dříve než to poslední; proto však nicméně přece člověk není něco horšího nebo slabšího než roucho. A téhož obrazu by bylo možno užítí, myslím, o poměru duše k tělu, a kdyby někdo o něm mluvil právě v tomto smyslu, bylo by pro mne zřejmé, že mluví náležitě, totiž kdyby řekl, že duše je něco trvalého, tělo však že je slabší a kratšího trvání; avšak – řekl by dále – každá z duší obnosí mnoho těl, zejména když žije mnoho let. Neboť jestliže prý je tělo v stálém toku a hyne,⁶³ dokud ještě člověk žije, kdežto duše stále znovu tká to, co je opotřebeno, bylo by přece nutné, že když by duše hynula, že by v té chvíli měla tu poslední utkanou látku a že by jediné před touto dříve hynula; po zániku duše že by pak hned potom tělo projevovalo svou přirozenou slabost a brzy zpráchnivělo a zashlo. Proto není ještě hodno uvěřiti tomu důkazu a býti jist, že když zemřeme, naše duše ještě někde jest. Neboť – vykládal by mi dále – je možné, že by někdo připustil zástupci toho důkazu ještě více, nežli co uvádíš ty,⁶⁴ a souhlasil by s tím, že netoliko v době před naším narozením naše duše byly, nýbrž že nic

nebrání si mysliti, že i když zemřeme, duše některých ještě jsou a budou a mnohokrát se narodí a zase zemřou – neboť že ta věc, duše, je svou přirozeností tak silná, že vydrží mnohokrát se rodit. V tomto by tedy souhlasil, ale další věc by možná už nechtěl připustit, že duše při tom mnohokrát opakovaném zrození netrpí a že konečně při některé ze smrtí docela nehyne, avšak tuto smrt – tvrdil by – a tento rozklad těla, který přináší duši záhubu, nikdo nezná, neboť nikomu z nás není možné to pojmuti smysly. Jestliže tedy se to má takto, nikdo, kdo se nebojí smrti, není jist, že ta jeho nebojácnost není nerozumná, pokud by nemohl dokázat, že duše je věc veskrze nesmrtelná a nezničitelná; pakli však nemůže, že se v každém případě člověk mající zemřítí nutně musí o svou duši bát, aby právě při tom rozpojení těla nadobro nezahynula.

Když jsme uslyšeli jejich řeči,⁶⁵ měli jsme všichni nepříjemný dojem, jak jsme si později mezi sebou říkali, protože nás, silně přesvědčené dřívějším výkladem, jak se zdálo, opět zmátli a uvrhli v nedůvěru nejen k výkladům napřed proneseným, nýbrž i proti tomu, co mělo být později řečeno; báli jsme se, že jsme snad neschopní posuzovatelé nebo snad že i ty věci samy jsou pochybné.

Ech. Při bozích, Faidóne, to vám odpouštím. Vždyť mne samého, když jsem tě slyšel, napadá nyní, abych si řekl sám u sebe něco takového: „Které tedy myšlence teď ještě uvěřím? Jak silně přesvědčivá byla řeč, kterou mluvil Sókratés, a ta se nyní zhroutila v pochybnost!“ Neobyčejně totiž mě dovede zaujmout, nyní i kdykoli jindy, takhle myšlenka, že naše duše je jakási harmonie, a když byla vyřčena, jaksi mě upamatovala, že i já sám jsem dříve měl toto mínění. A tu zase velice potřebuji jakoby ze začátku nějakého jiného důkazu, který by mě přesvědčil, že při smrti člověka neumírá spolu i jeho duše. Nuže řekni, probůh, jak šel Sókratés na tu myšlenku? A zdalipak i na něm bylo vidět nějakou rozmrzlost, jako podle tvých

slov na vás, či se nemrzela a klidně hájil svůj výklad? A obhájí jej náležitě, či nedostatečně, všechno to nám vylož, jak můžeš nejpodrobněji.

89 *Faid.* Opravdu, Echekrate, často jsem se obdivoval Sókratovi, ale nikdy na mne neudělal radostnější dojem, nežli když jsem byl tehdy v jeho společnosti. Že měl pohotově, co by řekl, to snad není nic divného; ale já jsem se při něm nejvíce obdivoval za prvé tomu, jak rád a laskavě a s milým překvapením přijal řeč těch mladých mužů, potom jak bystře postřehl náš dojem z těch řečí, potom jak dobře nás vyléčil a jakoby uteklé a poražené bojovníky svým zavoláním vzmužil a obrátil kupředu, abychom ho následovali a s ním zkoumali tu otázku.

Ech. Jak to?

b *Faid.* Já ti to povím. Seděl jsem právě po jeho pravici vedle lehátka na jakési stoličce, on pak na sedadle mnohem vyšším nežli já. Tu mi pohladil hlavu a nabral vlasy splyvající na šíji – měl totiž zvyk tu a tam si hrát s mými vlasy – a řekl: Tedy zítra snad, Faidóne, si dáš tyto krásné vlasy ostříhat.⁶⁶

Podobá se, řekl jsem, Sókrate.

Však nedáš, ač jestliže mne poslechněš.

Jak to? otázal jsem se.

c Ještě dnes si dám ostříhat i já své vlasy i ty zde tyto, jestliže nám ten úsudek skoná⁶⁷ a nebudeme moci jej oživit. Já aspoň, být tebou a kdyby mi sledovaný úsudek unikl, učinil bych přisahu jako občané Argu,⁶⁸ že si dříve nenechám narůst vlasy, dokud v novém boji nezvítězím nad úsudkem Simmiovým a Kebétovým.

Ale říká se, že proti dvěma ani Héraklés neobstojí.⁶⁹

Nuže povolěj na pomoc i mne, Iolea, dokud je ještě světlo.

Volám tě tedy na pomoc, ale ne jako Héraklés, nýbrž jako Ioleós Héraklea.

Na tom nebude záležet. Ale nejprve se střežme, aby se nám cosi nestalo.

Co to? řekl jsem já.

d Abychom nezanevřeli na rozumové úvahy⁷⁰ a nestali se „misology“, tak jako bývají „misanthropové“; neboť není většího zla, které by se mohlo někomu stát nežli toto, že by zanevřel na rozumové úvahy. Vzniká pak i misologie i misanthropie z téhož způsobu myšlení. Misanthropie totiž vniká do člověka z toho, že k někomu pojme silnou důvěru bez náležité znalosti a domnívá se, že ten člověk je veskrze pravdivý a poctivý i věrný, ale potom o málo později nalezne, že to je člověk špatný a nevěrný, a pak zase pozná totéž o jiném; a když se toto někomu stane mnohokrát, a to nejvíce od těch, které pokládal za nejbližší a nejdůvěrnější přátele, nakonec po částých takových nárazech zanevře na všechny a domnívá se, že e na nikom není naprosto nic dobrého. Či ty jsi ještě nepozoroval, že se to tak stává?

Ovšemže, řekl jsem.

Nuže to je jistě nepěkné a je zřejmo, že se takový člověk pokoušel zacházet s lidmi bez náležité umělosti v obořu toho, co je lidské. Neboť patrně kdyby s nimi zacházel znalecky, smýšlel by tak, jak se věc vskutku má, že příliš dobrých a na druhé straně příliš špatných jest jen málo, nejvíce pak že je těch uprostřed.

Jak to myslíš? řekl jsem.

90 Právě tak, odpověděl, jako o příliš malých a příliš velikých; nemyslíš, že nic není tak řídké jako buď příliš veliký nebo příliš malý člověk nebo pes nebo cokoli jiného? Nebo zase rychlý nebo pomalý nebo ošklivý nebo krásný nebo bílý nebo černý? Či jsi nepozoroval, že u všech takových vlastností jsou krajnosti zastoupeny řídké a málo, kdežto prostřední stupně hojně a mnoho?

Ovšemže.

b Nuže nemyslíš, že kdyby byl uspořádán závod v špatnosti, že i tu by se objevilo jen velmi málo prvních?

Podobá se, řekl jsem.

Ano, podobá se. Avšak rozumové úvahy nejsou podobny

lidem po této stránce – to jsem se jenom právě teď dal sebou zavést –, nýbrž po jiné. Někdo totiž uvěří v pravdivost některé úvahy bez náležitě umělosti v oboru usuzování, a potom o něco málo později se mu ta úvaha zdá nepravdivou – přičemž někdy taková je, jindy zase není –, a tak opět jiná a jiná. To se stává nejvíce těm, kteří se zabývají protikladným usuzováním;⁷¹ ti se, jak víš, nakonec domnívají, že dosáhli nejvyšší moudrosti a že jedině oni vyzorovali, že ani při věcech ani při úsudcích není při ničem nic zdravého ani pevného, nýbrž že všechno, co jest, zrovna tak jako v Euripu⁷² se točí sem a tam a ani chvíli není na žádném místě v klidu.

To máš zcela pravdu.

Nuže tedy, Faidóne, to by byl jistě žalostný stav, jestliže by člověk, při možnosti nějakého úsudku pravdivého a pevného a rozumu přístupného, pro styk s nějakými takovými úsudky, které se jednou zdají pravdivé a jindy zase ne, nedával vinu sobě ani své neumělosti, nýbrž jestliže by nakonec pro trapný dojem rád svalil vinu ze sebe na úsudky a pak již zbytek života strávil v nenávistném odporu k rozumovým úvahám vůbec a v jejich hanění a byl by zbaven pravdy a poznání toho, co jest.

Při Diovi, řekl jsem, to by byl ovšem žalostný stav.

Především se tedy, řekl, střežme tohoto a nepouštějme do duše mínění, že snad v rozumových úvahách není nic zdravého, nýbrž mnohem spíše si myslíme, že my sami ještě nejsme ve zdravém stavu, avšak že se musíme vzmužit a vynasazít se o dosažení zdravého stavu – ty a ti druzí ještě pro všechn další život, já však už jen pro samu smrt. Je totiž obava, že se já v přítomné chvíli právě k ní nechovám jako milovník moudrosti, nýbrž po způsobu tuze nevzdělaných lidí jako milovník vítězení. Ti totiž, kdykoli o něčem sporném hovoří, nestarají se o to, jak se má ta věc, která je předmětem rozpravy, nýbrž o to se snaží, aby se to, co oni sami pronesli jako svůj názor, stalo míněním přítomných. A já, jak se mi zdá, se budu v nynější

chvíli od nich lišiti jen v téhle jedné věci: nebudu se totiž snažit, leda mimochodem, aby se má řeč zdála pravdou přítomným, nýbrž aby se mně samému co nejvíce zdálo, že tomu tak jest. Uvažuji totiž, milý příteli – podívej se, jak zjiště –, takto: jestliže je pravda, co mluvím, je dobře dát se o tom přesvědčit; pakli však po smrti člověka již není nic, tu aspoň tuto samou chvíli před smrtí nebudu svým společníkům tak nepříjemný svými nářky a tato má nerozumnost se mnou nepotrvá – to by bylo věru zlé –, nýbrž zakrátko zahyne. Jsem tedy připraven, Simmio a Kebéte, a takto přistupuji k rozpravě. Vy pak, jestliže mne poslechnete, budete se málo starat o Sókratata, a mnohem více o pravdu; jestliže se vám bude zdát, že mluvím něco pravdivého, projevte se mnou souhlas, pakli ne, všemi důvody mi odpírejte, abych snad já z horlivosti sám sebe a zároveň i vás neoklamal a pak neodešel, zanechaje ve vás jako včela žihadlo.

Nuže pojďme, řekl. Nejprve mi připomeňte, co jste říkali, jestliže se ukáže, že si to nepamatuji. Simmias, jak myslím, nedůvěřuje a bojí se, aby duše, třeba byla něco božštějšího a krásnějšího než tělo, přece dříve nezanikla, jsouc něco na způsob harmonie; Kebés pak, zdálo se mi, se mnou sice souhlasí, že je duše něco trvalejšího než tělo, ale tohle prý je každému nejasné, zdali duše, když opotřebuje mnoho těl a mnohokrát, po opuštění posledního těla nyní sama nehyne a není-li právě toto smrt, zahynutí duše, protože tělo hyne stále bez přestání. Zdali pak je, Simmio a Kebéte, toto, co máme zkoumati, či něco jiného?

Oba souhlasili, že to je to.

Zdali pak tedy předcházející myšlenky odmítáte všechny, či jedny ano, druhé ne?

Jedny ano, druhé ne.

Co tedy, otázal se, říkáte oné myšlence, že učení je vzpomínání, a když tomu tak jest, že nutně naše duše byla dříve někde jinde, nežli byla upoutána v těle?

Já, řekl Kebés, i tehdy jsem jí byl neobyčejně přesvědčen a také nyní při ní trvám jako při žádné jiné myšlence.

A já, řekl Simmias, jsem sám na tom také tak a velmi bych se divil, kdybych měl někdy o této věci nějaké jiné mínění.

A Sókratés pravil: Však musíš, příteli z Théb, pojmuti jiné mínění, ač jestliže zůstane v platnosti tahle domněnka, že harmonie je věc složená, duše pak že je jakási harmonie skládající se ze stavů napjatých po těle; vždyť asi nepřipustíš svou vlastní myšlenku, že harmonie, věc složená, byla dříve, nežli byly ony věci, z kterých měla být složena. Či připustíš?

Nikterak, Sókrate.

Nuže, zdalipak pozoruješ, řekl Sókratés, že docházíš k tomuto důsledku, kdykoli říkáš, že duše byla dříve, než vstoupila do lidské podoby a lidského těla, ale že byla složena z věcí, které ještě nebyly? Neboť harmonie ti není nic takového, k čemu ji přirovnáváš, nýbrž dříve vzniká i lrya i struny i tóny, a to ještě nesladěné, ze všeho pak naposled se tvoří harmonie a první zaniká. Tedy jak ti bude tahle myšlenka v souladu s onou?

Nijak, řekl Simmias.

A přece, pravil Sókratés, právě myšlence o harmonii, ač jestliže které jiné, by slušelo, aby byla souladná.

Ano, slušelo by, řekl Simmias.

Tato myšlenka tedy ti není v souladu; nuže hled', kterou z obou myšlenek si vybereš, že učení je vzpomínání, či že duše je harmonie?

Mnohem raději onu, Sókrate. Tato totiž mě napadla bez důkazu, s jakousi pravděpodobností a líbivostí, odkud také obyčejně lidem vzniká mínění; já však jsem si vědom, že úsudky provádějící důkazy z pravděpodobnosti bývají chvástavé, a jestliže se člověk před nimi nemá na pozoru, velmi rády klamou, jak v geometrii, tak i ve všech ostatních oborech. Ale myšlenka o vzpomínání a učení byla odvozena z předpokladu, který je hoden přijetí. Bylo totiž asi řečeno, že naše duše jest

i před vstupem do těla právě tak, jako jí náleží jsoucnost mající jméno „to, co jest“.⁷³ Já pak jsem přijal tento předpoklad, jak jsem přesvědčen, náležitě a právem. Z toho tedy pro mne nutně vyplývá, jak se podobá, že nesmím připouštět ani u sebe ani u jiného myšlenku, že duše je harmonie.

A což, Simmio, řekl Sókratés, tato otázka: zdá se ti, že harmonii nebo některé jiné složenině náleží míti se nějak jinak, než jak se mají ony věci, z kterých je složena?

Nikterak.

A také, jak já se domnívám, ani že nic jiného nečiní, ani nic jiného netrpí kromě toho, co buď činí nebo trpí ony složky?

Souhlasil.

Tedy nenáleží harmonii, aby vedla ty věci, z kterých je složena, nýbrž aby jich následovala.

Zdalo se mu tak.

Je tedy vyloučeno, že by v harmonii nastal opačný pohyb nebo zvuk nebo nějaký jiný opak proti jejím částem.

Ovšem, to je vyloučeno.

A což, není-li každá harmonie přirozeně takovou harmonií, jak je naladěna?

Nerozumím.

Bezpochyby, řekl Sókratés, že jestliže se více naladí a ve větším rozsahu, ač je-li to možné, byla by více harmonií a rozsáhlejší, pakli však méně a v menším rozsahu, menší a méně rozsáhlou.

Ovšemže.

Je tedy snad tohle u duše, že by třeba v nejmenším byla jedna duše proti druhé duši právě tímto, totiž duši ve větším rozsahu a více nebo v menším rozsahu a méně?

Ani dost málo.

Nuže dále, při Diovi: říká se o duši, že jedna má rozum i ctnost a že je dobrá, druhá pak že má nerozumnost a nectnosti a že je špatná? A říká se to pravdivě?

Ovšemže pravdivě.

Jak to tedy vysvětlí někdo z těch, kdo tvrdili, že duše je harmonie? Co řekne, že jsou tyto věci, které jsou v duších, i ctnost i špatnost? Snad že to je zase nějaká jiná harmonie a neharmoničnost? A jedna, dobrá, že je naladěna harmonicky a že má v sobě, sama jsouc harmonií, jinou harmonii, druhá pak že je i sama neharmonická a nemá v sobě jiné harmonie?

To já nemohu říci, odpověděl Simmias; ale je jasno, že by něco takového mluvil ten, kdo pronesl ono tvrzení.

d Avšak již napřed je souhlasně uznáno, že jedna duše není o nic více ani méně duší nežli druhá duše; tento pak souhlas praví, že jedna harmonie není o nic více ani ve větším rozsahu harmonií než druhá harmonie, ani méně ani v menším rozsahu. Pravda?

Ovšemže.

A že harmonie, když není o nic více ani méně harmonií, není ani více ani méně sladěna; je tomu tak?

Jest.

Když pak není ani více ani méně sladěna, je snad o něco více nebo méně účastna harmonie, či stejně?

Stejně.

e Tedy zajisté duše, když jedna není právě tímto, totiž duší, o nic více ani méně než druhá, není také ani více nebo méně sladěna?

Tak jest.

Když se to s ní takto má, nebyla by o nic více účastna neharmoničností ani harmonie?

To tedy jistě ne.

A když se to s ní takto má, mohla by snad jedna více než druhá být účastna špatnosti nebo ctnosti, ač jestliže špatnost je neharmoničnost a ctnost harmonie?

O nic více.

94 Ba spíše snad, Simmio, podle správného úsudku žádná duše nebude účastna špatnosti, ač jestliže jest harmonií; vždyť přece harmonie, když je dokonale právě tímto, harmonií, nikdy by nemohla být účastna neharmoničností.

Jistě ne.

Tedy ani duše ne špatnosti, když je dokonale duší.

Jak by také mohla, aspoň podle toho, co bylo napřed řečeno?

Tedy podle výsledku této úvahy všechny duše všech živých tvorů budou nám stejně dobré, ač jestliže jsou duše svou přirozeností stejně tím, co jsou, totiž dušemi.

Mně se tak zdá, Sókrate.

Zdalipak se ti také zdá, řekl Sókratés, že to je tak v pořádku a že by úsudek musil snášet tyto věci, kdyby byl správný onen předpoklad, že duše je harmonie?

Ani dost málo.

A dále, otázal se, nemá snad ze všeho, co jest v člověku, podle tvého mínění vládu právě duše, zvláště rozumná?

Zajisté.

Zdalipak přitom ustupuje stavům tělesným, či se jim také staví na odpor? Myslím například něco takového, jako když je člověku horko a má žízeň a tu ho vleče na opačnou stranu, aby nepil, a když má hlad, aby nejedl – a tak asi vidíme i v jiných nesčíslných věcech, jak se duše staví na odpor tělesným stavům; či ne?

Ovšemže ano.

c Nuže, zdalipak jsme zase v dřívější úvaze souhlasně neuznali, že by duše jakožto harmonie nikdy nezněla protivně proti tomu, jak by se napínaly a povolovaly a rozechvívaly a do kteréhokoli jiného stavu se dostávaly ty věci, z kterých by právě harmonie vznikala, nýbrž že jich následuje a nikdy by jich sama neřídila?

Ano, uznali jsme, jak by ne?

d A hle, nyní se nám jeví, že dělá něco zcela opačného, že totiž řídí ony všechny činitele, z kterých prý jest, a bezmála ve všem po celý život se jim staví na odpor a všemi způsoby jim vládne jako paní: jedny krotí přísněji a s bolestmi, což se děje v gymnastice a v lékařství, jiné mírněji, a tu vyhrožuje, tu napomíná, rozmlouvajíc s žádostmi a hněvy a strachy, jako by

ona byla něco jiného a ony také něco jiného. Něco takového má asi také Homér v *Odysseii*,⁷⁴ kde praví o Odysseovi:

*potom se udeřil v prsa a takto domluvil srdci:
jenom to, srdce, snes; vždyť sneslo jsi horší už věci.*

- e Domníváš se, že měl při skládání těchto veršů na mysli, jako by duše byla harmonie a dávala se vésti od tělesných stavů? Ne snad spíše, že je sama vede a nad nimi vládne a že je sama cosi mnohem božštějšího, než aby byla srovnávána s harmonií?

Při Diovi, Sókrate, mně se tak zdá.

Tedy to není, můj milý, nijak v pořádku, abychom říkali, že duše je nějaká harmonie; vždyť bychom se neshodovali, jak se podobá, ani s Homérem, božským básníkem, ani sami se sebou.

- 95 Je tomu tak.

Nuže dobře, řekl Sókratés; s Thébankou Harmonií nám to dopadlo, jak se podobá, hezky smířlivě; ale jak to bude s Kadmem,⁷⁵ Kebéte? Jak si toho usmíříme a jakou řečí?

Zdá se mi, řekl Kebés, že ty to vynalezneš; aspoň tenhle důkaz proti harmonii jsi pronesl proti mému nadání tak zvláštním způsobem! Když byla tvá myšlenka za řeči Simmiovy v úzkých, velice jsem se divil, bude-li si kdo moci něco počítí s jeho výkladem; tu se mi zdálo velmi divným, že nevydržel hned prvního útoku tvé řeči. Proto bych se nedivil, kdyby se totéž stalo i řeči Kadmově.

- b Můj milý, řekl Sókratés, jen ne tak veliká slova, aby snad nám něco neurčilo a neobrátilo na útěk úvahu, která má přijít. Než o to se postará bůh, my pak jako u Homéra jdouce blízko proti sobě zkoušejme, zdali snad je v tvé řeči něco podstatného. Jest pak jádro toho, co hledáš, tohle: žádáš, aby bylo dokázáno, že naše duše je nezničitelná a nesmrtelná, sice že bude nerozumná a pošetilá ta nebojácnost muže filosofa, který máje zemřítí se nebojí a soudí, že se bude mít na onom světě mnohem lépe, než kdyby zemřel proživ život jiným způsobem. Ale
- c

ukazovati, že duše je něco silného a podobného bohu a že byla ještě dříve, nežli jsme se my stali lidmi – to všechno, jak pravíš, může bez překážky znamenat ne nesmrtelnost, ale že duše je něco věkovitého a že dříve kdesi byla nevýslovně dlouhý čas a že znala i dělala velmi mnoho věcí; avšak jistě že přes to všechno nebyla nic nesmrtelného, nýbrž právě to, že přišla do lidského těla, bylo jí počátkem zkázy, jakoby nemoc; a v útrapách prý žije tento život a končíc jej v takzvané smrti že hyne. A nic na tom podle tvé řeči nezáleží, zdali vchází do těla jednou či mnohokrát, aspoň pokud jde o strach jednoho každého z nás; neboť ten strach je oprávněný, není-li člověk nerozumný, pokud nevíme ani nemůžeme odůvodnit, že duše je něco nesmrtelného. Takové asi jsou, myslím, věci, Kebéte, co říkáš; a úmyslně to znova opakuji, aby nám nic neuniklo a abys mohl, chceš-li, něco přidati nebo ubrati.

A Kebés pravil: Ne, nic nepotřebuji v tu chvíli ani ubrat ani přidat; jest to opravdu tohle, co říkám.

A tu Sókratés udělal dlouhou přestávku a něco sám u sebe promyslel; potom pravil: To není maličkost, Kebéte, co hledáš; neboť je třeba úplně probrati příčinu vznikání a zániku. Já ti tedy vyložím, budeš-li chtít, své zkušenosti o těch věcech; potom, bude-li se ti jevit něco z toho, co řeknu, užitečným, užiješ toho k přesvědčení ve věcech, o kterých mluvíš.

Ale ovšemže chci, řekl Kebés.

Poslouchej tedy, já ti to povím. Já, Kebéte, když jsem byl mlád, neobyčejně jsem zatoužil po tom vědění, které nazývají vědou⁷⁶ o přírodě; zdálo se mi totiž něčím znamenitým znáti příčiny každé věci, čím každá věc vzniká a čím zaniká a čím jest. A mnohokrát jsem přemítal sem a tam, uvažuje nejprve o takovýchto věcech: když se teplo a studeno dostane do jakéhosi kvašení, zdalipak se tehdy, jak někteří tvrdili,⁷⁷ vsutku z toho líhnou živočichové? A zdalipak to, čím myslíme, je krev, či vzduch, či oheň?⁷⁸ Nebo žádná z těchto látek, nýbrž je

to tak, že mozek⁷⁹ poskytuje sluchové, zrakové i čichové počítky a z těch vzniká paměť a mínění, a z paměti a mínění, když se ustálí, že takto vzniká vědění? A zase naopak jsem zkoumal zániky těchto věcí a různé stavy věcí nebeských i pozemských, konečně však jsem se sám sobě uzdál tak neschopným k tomuto zkoumání jako nic jiného na světě. A povím ti něco, co o tom dostatečně svědčí: dříve jsem měl totiž o některých věcech určité vědomosti, jak se zdálo mně i ostatním, tehdy však jsem tímto zkoumáním pro ně tak silně oslepl, že jsem ztratil z vědomí i to, o čem jsem se předtím domníval, že to vím; to se týkalo mimo mnoho jiných věcí i otázky, čím člověk roste. O tom jsem se totiž předtím domníval, že to je každému jasné, totiž že roste pitím a jídlem; když totiž z pokrmů přibude k masu maso a ke kostem kosti a když takto obdobně i k ostatním částem přibude to, co je každé z nich příbuzné, tehdy že se původně malé množství hmoty později rozmnoží, a tak že se malý člověk stává velkým. Takto jsem se tehdy domníval; nezdá se ti, že dobře?

Ó ano, řekl Kebés.

Nuže podívej se ještě na tohle. Domníval jsem se, že stačí pro mé mínění, kdykoli znamenám, že veliký člověk přistoupiv k malému je větší samou hlavou,⁸⁰ a tak i kůň v poměru ke koni; a ještě zřejmější příklady než tohle: deset se mi zdálo více než osm proto, že to je osm a ještě dvě, a dvouloketní míra že je větší než jeden loket, protože jej svou polovicí přečnává.

Nuže, řekl Kebés, a co se ti zdá nyní o těch věcech?

To, že jsem, ví bůh, daleko od domněnky, jako bych znal příčinu některé z těchto věcí; vždyť si ani nevěřím, že když někdo k jednotce přidá jednotku, že se buďto ta jednotka, ke které bylo přidáno, nebo ta, která byla přidána, stala dvojkou, nebo že ta, která byla přidána, a ta, ke které byla přidána, se staly dvojkou přidáním jedné ke druhé; je mi totiž divné, že když jedna i druhá jednotka byly od sebe zvlášť, byla každá z nich jednotkou a nebyly tehdy dvě, ale když se k sobě vespo-

lek přiblížily, tu se jim tohle stalo příčinou, aby se z nich stala dvojka, totiž to sejití, že byly položeny blízko vedle sebe. Ani když někdo rozdělí něco, co je jedno, nemohu již míti přesvědčení, že zase to je příčinou, to rozdělení, že vznikla dvojice; neboť tu se vyskytuje opačná příčina vzniku dvojice než tehdy. Tehdy totiž byla v tom, že se jedno s druhým vespolek sbližovalo a skládalo, nyní že se jedno od druhého oddaluje a odlučuje. Ani si už nemohu zjednatí přesvědčení, že vím, čím vzniká jedno, a jedním slovem ani o ničem jiném, čím vzniká nebo zaniká nebo jest při tomto způsobu postupu, nýbrž sám nazdařbůh míchám jakýsi jiný způsob, a tento nijak nepripouštím.

Ale jednou jsem slyšel kohosi čísti z knihy, jak pravil, Anaxagorovy,⁸¹ že prý rozum jest to, co působí řád a co je všeho příčinou; tu jsem měl radost z této příčiny a zdálo se mi, že je jaksi v pořádku, že rozum jest příčinou všech věcí, a pomyslně jsem si, že je-li tomu tak, že tedy rozum, působící řád, všechno pořádá a každou jednotlivou věc klade tam, kde by byla v nejlepším stavu; jestliže by tedy někdo chtěl nalézt u každé věci příčinu, jak vzniká nebo zaniká nebo jest, že musí u ní nalézt to, jaké je pro ni nejlepší buď bytí nebo kterýkoli jiný stav nebo činnost; z tohoto tedy důvodu že nenáleží člověku nic jiného zkoumat, jak o té samé věci, tak o ostatních nežli stav nejlepší a nejdokonalejší. Ten člověk pak že zároveň nutně zná i horší stav, neboť vědění o tom obojím je totéž. Toto pak uvažuje, ke své radosti jsem myslel, že jsem našel učitele příčiny toho, co jest, odpovídajícího mému přání, Anaxagoru, a ten že mi nejprve poví, zdali je země plochá, či kulatá,⁸³ a až mi to poví, že mi k tomu vyloží i příčinu a nutnost, a to tak, že řekne, co je lepší, a že bylo lépe, aby byla taková; a jestliže řekne, že jest země uprostřed,⁸⁴ že k tomu vyloží, že bylo lépe, aby byla ve středu; a jestliže mi toto objeví, byl jsem připraven, že už nikdy nezatoužím po jiném druhu příčiny. Ovšem také o Slunci jsem byl připraven zrovna tak se dovědět, i o Mě-

98 síci a o ostatních hvězdách, o jejich poměrné rychlosti a obra-
tech a ostatních stavech, jak asi jest pro každou lépe vykonáva-
ti ty činnosti a snášeti stavy, které snáší. Neboť nikdy bych si
byl o něm nemyslil, že by při svém tvrzení, že jsou ty věci
spořádány od rozumu, uvedl pro ně nějakou jinou příčinu,
nežli že je nejlepší, aby byly tak, jak právě jsou. Myslil jsem
tedy, že dáváje každé jednotlivé z nich i všem společně nále-
žitou příčinu, vyloží to, co je pro každou zvlášť nejlepší a co
b je společné dobré pro všechny. A nebyl bych dal ani za ne-
vímco ty naděje, nýbrž chopil jsem se velmi horlivě těch
knih a četl jsem je, co nejrychleji jsem mohl, abych co
nejdříve znal to nejlepší i horší.

Tu však jsem se, příteli, rázem rozloučil s tou neobyčejnou
nadějí, když pokračuje v čtení vidím, že ten muž k ničemu neu-
žívá rozumu, ani mu nepřičítá žádné příčiny směřující k pořá-
dání věcí, nýbrž že za příčiny uvádí vzduchy a aithéry a vody
c a mnoho jiných divných věcí. A zdálo se mi, že se to má s ním
zcela podobně, jako kdyby někdo napřed říkal, že cokoli
Sókratés koná, koná všechno z rozumu, a potom, když by se
pokusil jmenovati příčiny jednotlivých mých úkonů, by řekl,
nejprve že já zde nyní sedím z té příčiny, že se mé tělo skládá
z kostí a svalů a kosti že jsou pevné a jsou od sebe odděleny
d mezerami, kdežto svaly se mohou napínati a povolovati, objí-
majíce kosti s masem i kůží, která to drží pohromadě; když se
tedy kosti ve svých spojeních pohybují sem a tam, svaly svým
povolováním a napínáním patrně způsobují, že já jsem schopen
ohýbati nyní své údy, a pro tuto příčinu tady skrčen sedím.
A pro to, že s vámi rozmlouvám, by pak zase jmenoval jiné ta-
kové příčiny, zvuky a vzduch i sluch a nesčíslně mnoho jiných
takových věcí, ale zapomněl by jmenovati ty opravdové příči-
ny, že když Athéňané uznali za dobré mě odsouditi, z té příčiny
e také zase já uznávám za dobré zde seděti a za spravedlivé
zůstat a podstoupit trest, který poručí; neboť, u psa,⁸⁵ tyhle
99 svaly a ty kosti by byly, myslím, už dávno buď v Megaře nebo

v Boiótii, kam by byly zaneseny míněním o tom, co je nejlepší,
kdybych si nebyl myslil, že spravedlivější a krásnější než utí-
kání a prchání je učinit obci zadost a podstoupiti trest, který-
koli ona stanoví. Ale nazývati takovéto věci příčinami je
příliš nevhodné; jestliže by však někdo říkal, že kdybych
neměl takové věci jako kosti a svaly a co všecko jiného
mám, nebyl bych s to, abych dělal, co se mi uzdá, mluvil by
pravdu; avšak říkat, že ty věci jsou příčinou, že dělám to, co
dělám, a že to znamená jednati podle rozumu, a ne volba
toho, co je nejlepší, v takové řeči by bylo mnoho a veliké
lehkomyšlnosti. Jak je možno nerozeznati, že něco jiného je
to, co je vskutku příčinou, a něco jiného je to, bez čeho by pří-
čina nikdy nebyla příčinou! A tu, jak vidím, lidé právě to jako-
by ve tmě nahmatávají a mluví o tom jako o příčině, užívajíce
tu názvu nenáležitěho. Proto tedy také jeden obklopuje zemí
vírem a dělá, že je země udržována na svém místě nebem,⁸⁶
druhý jako širokým neckám jí podkládá za podstavec vzduch.⁸⁷
Ale tu moc, která působí, že ty věci jsou nyní v takové poloze,
jaká je pro ně nejlepší, tu ani nehledají, ani netuší, že má jakou-
si daimonskou sílu, nýbrž si myslí, že by dovedli jednou nalézt
nového Atlanta,⁸⁸ silnějšího, než jest ten náš, nesmrtejnějšího
a lépe všechno udržujícího, a nic netuší, že to je v pravém
smyslu slova dobro a potřebno, co svazuje⁸⁹ a drží pohroma-
dě. Kdybych se mohl poučit o takovéto příčině, jak to s ní
asi je, s největší radostí bych vstoupil ke komukoli do učení;
když však jsem byl zde o ni připraven a nebyl jsem schopen
ani sám ji nalézt, ani se o ní poučiti od jiného, užil jsem
druhého způsobu plavby k hledání příčiny.⁹⁰ Přeješ si, Kebé-
te, abych ti o něm učinil výklad, s jakou námahou jsem jej
provedl?

Ano, neobyčejně si to přeji.

Nuže tedy, pokračoval Sókratés, když už jsem měl dost toho
zkoumání věcí, potom se mi zdálo, že si musím dát pozor, aby
se mi nestalo totéž, co se stává těm, kdo se dívají na zatmění

c slunce a konají pozorování: někteří si totiž kazí oči, jestliže nepozorují obraz slunce na vodě nebo na něčem takovém. Takového něco jsem si pomyslel i já a dostal jsem strach, abych nadobro neoslepl na duši, kdybych hleděl očima na věci a snažil se jich každým smyslem dosáhnouti. Tu se mi tedy zdálo, že se musím utéci k myšlenkám a na nich pozorovati pravdu věcí. Ovšem snad mé přirovnání jistým způsobem není případné; neboť nepřipouštím tak docela, že ten, kdo pozoruje 100 jsoucna na myšlenkách, pozoruje je více na obrazech než ten, kdo je pozoruje na věcech samých. Než tedy dal jsem se tímto směrem: pokaždé si učiním základem myšlenku, o které usoudím, že je nejpevnější, a cokoli se podle mého zdání s ní shoduje, to pokládám za pravdivé, ať jde o příčinu nebo o všechny ostatní věci, cokoli pak se o ní neshoduje, za nepravdivé. Chci ti ještě zřetelněji pověděti, co myslím, neboť se domnívám, že tomu nyní nerozumíš.

Bůh ví, řekl Kebés, ne příliš.

b Nuže myslím to takto – není to nic nového, nýbrž jen to, co jsem stále mluvil i jindy a také v přítomné rozmluvě bez přestání mluvím. Hodlám se tedy pokusit ti ukázati ten druh příčiny, který jsem si pracně sestrojil, a vracím se k oněm mnoho přetřásaným myšlenkám a od nich začínám, předpokládaje totiž, že jest jakési krásno samo o sobě a tak i dobro, velikost a všechno ostatní; jestliže mi ty věci připouštíš a uznáváš, že jsou, doufám, že ti z toho naleznu příčinu a dokážu, že je duše nesmrtná.

c Ale ano, řekl Kebés, věz, že ti to připouštím, a hled' co nejrychleji provéstí svůj důkaz.

Pozoruj tedy důsledky oněch věcí, zdali budeš mít o nich stejné mínění se mnou. Zdá se mi totiž, že jestliže jest něco jiného krásného mimo samo krásno, není krásné pro nic jiného než proto, že má účast v onom krásnu; a tak soudím o všech věcech. Připouštíš takovouto příčinu?

Připouštím.

Proto tedy již nechápu, řekl Sókratés, ostatních příčin, těch učenců, ani jim nemohu rozumět; ale jestliže mi někdo říká, proč je něco krásné, totiž že má buď skvoucí barvu nebo krásný tvar nebo některou jinou z takových vlastností, tu nechávám to ostatní být – neboť při všem ostatním jsem jen uváděn ve zmatek –, avšak držím se prostě a neučeně a snad i bláhově toho, že nic jiného to nečiní krásným nežli buď přítomnost nebo účast onoho krásna, nebo ať už to krásno sem přistoupilo kudykoli a jakkoli;⁹¹ o této věci se totiž ještě nemohu určitě vyslovit, ale o tom ano, že všechny krásné věci jsou krásné krásnem. Neboť toto se mi zdá nejbezpečnější odpovědí i mně samému i jinému; když bych se držel této myšlenky, myslím, že bych nikdy nepadl, a naopak pokládám za bezpečné odpovědět i sám sobě i komukoli jinému, že krásné věci jsou krásné krásnem. Či nezdá se tak i tobě?

Ano, zdá se.

A tedy velikostí že jsou veliké věci veliké a větší větší a malostí menší věci menší?

Ano.

Tedy ani ty bys nepřisvědčil, kdyby někdo o někom řekl, že je proti druhému větší hlavou,⁹² a ten menší že je právě tímtež menší. Proti tomu bys důrazně prohlašoval, že ty nesoudíš nic jiného, nežli že všechno, cokoli je proti druhému větší, není větší ničím jiným než velikostí, a pro to, pro velikost, že je větší, a co je menší, že ničím jiným není menší než malostí, a pro to, pro malost, že je menší. Obával by ses, myslím, aby proti tobě nevystoupila nějaká námitka, kdybys řekl, že je někdo větší a menší hlavou; mohlo by se ti namítnout, předně, že podle tebe to větší je větší a to menší je menší touž věcí, potom, že ten větší je větší hlavou, malou věcí, a to že je tedy 101 div, být veliký něčím malým; či by ses toho nebál?

A Kebés zasmáv se řekl: Arciže.

Jistě tedy, pravil Sókratés, by ses bál říci, že deset je dvěma více než osm a působením této příčiny nad ono číslo vyniká,

a ne že to je množstvím a skrze množství; a dvouloketní míra že jest polovicí větší než loket, a ne velikostí – to je jistě asi tatáž obava.

Ovšemže.

c A jistě by ses měl na pozoru, abys neřekl, že když se k jedné přidá jedna, že příčina vzniku dvou je to přidání, nebo když se jedna rozpůlí, to rozpůlení? A hlasitě bys volal, že nevíš, že by každá jednotlivá věc vznikala nějak jinak než tím, že nabude účasti ve vlastní jsoucnosti každého jednotlivého jsoucná, v kterém právě má účast, a tak i v těchto případech že nemůžeš uvést žádnou jinou příčinu vzniku dvou nežli nabytí účasti v dvojce; té že se musí stát účastny ty věci, které mají být dvě, a jednotky to, cokoli má být jedno; ale tohle rozpůlování a přidávání a ostatní takovéto chytrosti bys nechal být a ponechal bys takové odpovědi těm, kteří jsou tebe moudřejší. Ty sám obávaje se, jak se říká, svého vlastního stínu a své nezkušenosti, držel by ses té bezpečné opory, která je v onom předpokladu, a odpověděl bys takto. Kdyby pak někdo sahal na sám předpoklad, nechal bys ho být a neodpověděl bys, dokud bys neprozkoumal, zdali ti důsledky z něho vzešlé vespołek souhlasí či nesouhlasí; a kdybys měl podati výklad o něm samém, podával bys jej zrovna tím způsobem, že bys položil za základ zase jiný předpoklad, který by se ti z vyšších předpokladů jevil nejlepším, až bys přišel k něčemu vyhovujícímu. Přitom by ses však nepletl jako milovníci sporných řečí, tak abys rozmouval o počátku⁹³ i o těch věcech, které z něho pocházejí, jestliže bys chtěl vskutku nalézt některé ze jsoucn. Neboť o tom u nich snad není ani řeči a nevěnují tomu žádnou péči; pro svou moudrost jsou totiž schopni všechno dohromady míchat a při tom přece dovedou být sami sebou spokojeni; ty však, ač jsi-li z milovníků moudrosti, myslím, že bys dělal tak, jak já pravím.

102 Máš zcela pravdu, řekl Simmias a zároveň i Kebés.

Ech. U Dia, Faidóně, to se rozumí; neboť podle mého zdání to pověděl neobyčejně jasně i pro toho, kdo má jen trochu málo rozumu.

Faid. Ovšemže, Echekrate, a také všem přítomným se tak zdálo.

Ech. A jistě i nám, kteří jsme tehdy nebyli přítomni a nyní to posloucháme. Než jaképak řeči se mluvily potom?

Faid. Jak se já domnívám, když mu bylo tohle připuštěno a souhlasilo se, že každý jednotlivý z těch pojmových druhů⁹⁴ něco jest a že ostatní věci nabývajíce v nich účasti dostávají právě podle nich jméno, potom se tázal: Jestliže tedy o tom takto soudíš, zдалipak, kdykoli řekneš, že Simmias je větší než Sókratés, ale menší než Faidón, tehdy neříkáš, že v Simmiiovi jest obojí, i velikost i malost?

Arciže.

Ale jistě uznáváš, že věta „Simmias převyšuje Sókrata“ není tak doslova pravda. Neboť jistě Simmias ho nepřevyšuje už od přirozenosti tím, že jest Simmias, nýbrž velikostí, kterou právě má; a také nepřevyšuje Sókrata, protože Sókratés je Sókratés, nýbrž protože Sókratés má malost proti jeho velikosti, pravda?

Pravda.

A také není od Faidóna převyšován tím, že Faidón je Faidón, nýbrž protože má Faidón velikost proti Simmiiově malosti.

Tak jest.

Takto tedy má Simmias přívlastek i že je malý i že je velký, protože je uprostřed mezi oběma: u jednoho poddává svou malost jeho velikosti, aby nad něj vynikala, kdežto proti druhému staví svou velikost, vynikající nad jeho malost. A přitom se zasmál a řekl: Podobá se, že se začínám vyjadřovat dokonce až příliš důkladně,⁹⁵ ale vskutku tomu asi tak je, jak pravím.

Souhlasil.

Říkám to pak proto, že chci, abys nabyl téhož mínění jako já. Mně je totiž zřejmé, nejenom že velikost sama nikdy nechce být zároveň velká i malá, nýbrž i ta velikost, která je v nás, že nikdy k sobě nepřijímá malost a nechce být převyšována.

c Avšak nastává jedno z dvojího, buďto že prochá a ustupuje, když k ní přichází opak, totiž malost, nebo když ten opak přijde, že zanikne; nechce však vyčkávatí a přijmouti malost a býti něčím jiným, než byla. Tak například já mohu přijmout a vyčkatí malost a ještě jsem ten, kdo právě jsem, tedy já, právě ten, jsem malý; avšak ona, jsouc veliká, se neosmělí být malá. Zrovna tak i malost, která jest v nás, nikdy nechce ani se stávat ani být veliká, a tak ani žádná jiná z opačných věcí, 103 pokud ještě jest, co byla, nechce zároveň se stávati a býti opakem, nýbrž při styku s opakem buď odchází, nebo hyne.

Docela tak se mi to zdá, řekl Kebés.

A tu pravil kdosi z přítomných, uslyšev to – kdo však to byl, dobře se nepamatují: Pro bohy, což jsme neuznávali ve své dřívější úvaze pravý opak toho, co se říká nyní? Že z menšího vzniká větší a z většího menší? A že vůbec v tom mají vznik věci opačné, ve věcech opačných? Avšak nyní se patrně tvrdí, že se to nikdy nemůže stát.

b A Sókratés obrátiv hlavu a uslyšev ta slova pravil: Tvá připomínka byla chrabrá, ale neuvědomuješ si rozdíl mezi tím, co se tvrdí nyní, a tím, co se tvrdilo tehdy. Tehdy se totiž tvrdilo, že z opačné věci vzniká opačná věc, kdežto nyní, že opačná věc sama se nikdy nemůže stát opačnou sama sobě, ani ta, která je v nás, ani která je v přírodě.⁹⁶ Ano, můj milý, tehdy jsme mluvili o věcech, které mají opaky a které jsme nazývali jejich názvy, kdežto nyní mluvíme o pojmech samých, které jsou ve věcech a jejichž názvy věci mají; a právě o těch pojmech tvrdíme, že by nikdy nechtěly přijmouti vznik jedny z druhých. A zároveň c pohlédnuv na Kebéta řekl: Snad nezpůsobilo, Kebéte, i v tobě nějaký zmatek něco z toho, co tento zde řekl?

Ted' to se mnou není takové, řekl Kebés; tím ovšem neříkám, že mi mnoho věcí nepůsobí zmatek.

Shodli jsme se tedy, pravil Sókratés, naprosto v tom, že opak nikdy nebude opakem sám sobě.

Docela tak.

Ještě považ i tohle, řekl, zdali se tedy se mnou shodneš. Nazýváš něco teplým a něco studeným?

Zajisté.

Zdalipak totéž, čemu říkáš sníh a oheň?

Ví bůh, to jistě ne.

Tedy teplé je něco různého od ohně a studené něco různého od sněhu?

Ano.

Tedy tohle je, myslím, tvé mínění, že to, co je sníh, přijme-li do sebe teplo, jak jsme pravili dříve, již nikdy nebude to, co bylo, totiž sníh a teplo, nýbrž že po příchodu tepla buď mu ustoupí, nebo zanikne.

Ovšemže.

A tak také i oheň, přijde-li k němu studeno, že buď ustoupí, nebo zanikne, že se však nikdy neosmělí po přijetí studenosti být ještě to, co byl, oheň a studeno.

Máš pravdu.

Je to tedy, pravil Sókratés, u některých z takových věcí tak, že se netoliko pojmový druh sám domáhá svého jména na všechny časy, nýbrž i něco jiného, co sice není onen pojmový druh, ale má, pokud jest, povždy jeho způsobu.⁹⁷ Snad bude ještě jasnější, co myslím, na tomto příkladě. Liché musí patrně stále dostávat toto jméno, které nyní vyslovujeme, či ne?

Ovšemže.

Zdalipak jen ono samo jediné ze všeho, co jest – na to se totiž táži –, či také něco jiného, co sice není totožné s lichým, přece však se musí spolu se svým vlastním jménem stále nazývat i takto, lichým, protože má takovou přirozenou povahu, že se nikdy od lichého neodlučuje? Myslím pak, že to je něco, jako je s trojkou i s mnoha jinými pojmy. Pozoruj to u trojky. Nezdá se ti snad, že má být stále nazývána i svým vlastním jménem i jménem lichého, ačkoli liché není totéž co trojka? Ale přece takovou má přirozenou povahu i trojka i pětka, i celá polovice všech čísel, že sice nejsou totéž, co liché, ale každé 104

- b z nich je vždy liché; a zase číslo dvě a čtyři a celá druhá řada čísel, ačkoli nejsou totožná se sudými, přece každé z nich je vždy sudé. Připouštíš to, či ne?

Jak by ne?

Dívej se tedy, co chci ukázat. Jde o tohle: vychází najevo, že netoliko ony opaky se vespolek nepřijímají, nýbrž i všechny ty věci, které sice samy nejsou mezi sebou opačné, ale opaky mají stále v sobě, i ty, jak se podobá, nepřijímají onoho pojmového druhu, který je opačný tomu, který jest v nich, nýbrž při jeho příchodu buď zanikají, nebo ustupují. Či neřekneme o čísle tři, že dříve buď zanikne nebo se s ním stane cokoli jiného, nežli by vydrželo, aby jsouc číslem tři stalo se sudým?

Ovšemže ano, řekl Kebés.

A přece není dvojka opakem trojky.

Jistě ne.

Nejsou to tedy jen opačné pojmy, které nesnášejí příchod jeden druhého, nýbrž také některé jiné věci nesnášejí příchod opaků.

Máš zcela pravdu.

Chceš tedy, abychom určili, budeme-li s to, které to jsou?

Ovšemže.

- d Zdalipak by to byly, Kebéte, ty, které přinucují to, cokoli zaujmou,⁹⁸ aby podržovalo nejenom svou vlastní ideu, nýbrž vždycky také ještě ideu něčeho, co je něčemu opakem?⁹⁹

Jak to myslíš?

Jak jsme právě mluvili. Víš přece, že cokoli zaujme idea čísla tři, musí být netoliko tři, nýbrž i liché.

Ovšemže.

K něčemu takovému tedy, tvrdíme, nikdy by nepřistoupila idea opačná oné způsobě, která by to vytvářela.

Jistě ne.

A vytvářela to lichost?

Ano.

A té je opakem způsobu sudého?

Ano.

Tedy k číslu tři nikdy nepřijde idea sudého.

To ne.

A tak je číslo tři neúčastno sudého.

Neúčastno.

Trojka je tedy nesudá.

Ano.

Co se tedy týče mých slov, že musíme určití, které pojmy, ač nejsou něčemu opačné, přece to nepřijímají – jako například nyní trojka, ač není opakem sudého, nicméně ho nepřijímá, neboť stále s sebou přináší jeho opak, a tak i dvojka proti lichému a oheň proti studenému a přemnoho jiných věcí –, nuže viz tedy, zdali to určuješ takto: není to jenom opak, který nepřijímá opaku, nýbrž i ta věc, která přináší něco opačného proti tomu, k čemu sama jde,¹⁰⁰ ta sama přinášející věc, nikdy by nepřijala opak pojmu přinášeného. A opakuj si znova v mysli, neboť není špatné slyšet jednu věc mnohokrát. Číslo pět nepřijme ideje sudosti, ani číslo deset, jeho dvojnásobek, ideje lichosti. Ovšem dvojnásobek je také sám opakem něčeho jiného,¹⁰¹ ale přece nepřijme ideje lichosti; a jistě ani pojem půldruhého ani ostatní takové zlomky obsahující polovinu nepřijmou ideje celku, a podobně zase třetina a všechny takové zlomky. Snad totiž sleduješ a máš o tom stejně mínění.

Zcela rozhodně mám stejně mínění a sleduji.

Tak tedy mluv zase ze začátku. Ale neodpovídej mi slovy mých otázek, nýbrž ber si příklad ze mne. Říkám to proto, že vedle odpovědi, o které jsem mluvil na první místě, té jisté odpovědi, vidím po nynějším výkladu jinou jistotu. Kdyby ses mne totiž ptal, co svým vniknutím do těla způsobí, že tělo bude teplé, nedám ti tu jistotu odpověď, tu nevzdělanou,¹⁰² že teplost, nýbrž tu vtipnější, vyplývající z nynějšího výkladu,¹⁰³ že oheň. Ani jestliže se otážeš, co svým vniknutím do těla způsobí, že tělo onemocní, neřeknu, že nemoc, nýbrž že horečka; ani na otázku, co svým vniknutím do čísla způsobí, že číslo bude liché, neřeknu že lichost, nýbrž že jednotka. A tak dále. Nuže viz, zdali už dostatečně víš, co chci.

Ano, úplně dostatečně.

Odповěz tedy, řekl Sókratés, co svým vniknutím do těla způsobí, že tělo bude živé?

Duše, odpověděl.

A je tomu vždycky tak?

Jak by ne? řekl Kebés.

d Cokoli tedy zaujme sama duše, vždy k tomu přichází přinášejíc život?

Ovšemže přichází.

Zdalipak je něco opakem života, či nic?

Jest.

Co?

Smrt.

Jistě tedy duše nikdy nepřijme opak toho, co sama vždy přináší, jak vyplývá z toho, o čem jsme se dříve shodli?

Zcela rozhodně, pravil Kebés.

Nuže, jak jsme právě před chvílí nazývali to, co nepřijímá ideje sudosti?

Nesudým.

A co nepřijímá spravedlivého a cokoli nepřijímá músického?

Nemúsickým a tamto nespravedlivým.

e Dobře; a jak nazveme to, co nepřijímá smrti?

Nesmrtelným.

Duše nepřijímá smrti, pravda?

Nepřijímá.

Tedy duše je věc nesmrtelná.

Nesmrtelná.

Dobře; to tedy máme pokládat za dokázáno, či jak se ti zdá?

Zcela dostatečně to je dokázáno, Sókrate.

A co dále, Kebéte? řekl Sókratés. Kdyby nesudé nutně musilo být nezničitelné, zdalipak by nebylo nezničitelné i číslo tři?

106 Jak by ne?

Tedy zajisté i kdyby neteplé bylo nutně nezničitelné, tu kdykoli by někdo přiblížil ke sněhu teplo, sníh by unikal, zůstáváje

neporušen a neroztavený. Vždyť by nemohl zaniknouti, ani zase by nemohl zůstat a přijmout teplost.

Máš pravdu.

Právě tak také, myslím, kdyby nestudené bylo nezničitelné, kdykoli by přicházelo na oheň nějaké studeno, oheň by nikdy nehasl ani by nezanikal, nýbrž neporušen by odešel pryč.

Nutně.

Není-li pak tedy nutno souditi takto i o nesmrtelném, jestliže je nesmrtelné i nezničitelné, je pro duši nemožno, aby hynula, když by na ni šla smrt; neboť podle toho, co bylo dříve řečeno, nepřijme smrti ani nebude mrtva, právě tak jako číslo tři nebude, jak jsme řekli, sudé, a tak ani sama lichost, ani oheň nebude studený, a tak ani teplost v ohni obsažená. Tu by někdo řekl: „Ale co brání, aby tomu nebylo tak, že se liché sice nestává sudým, když k němu přichází sudé, jak bylo uznáno, avšak že zanikne a místo něho vznikne sudé?“ Tomu, kdo by tak mluvil, bychom nemohli dokázat, že nezaniká; vždyť nesudé není nezničitelné; ovšem kdybychom to byli spolu uznali, snadno bychom dokazovali, že po příchodu sudého liché i číslo tři odchází pryč. Také o ohni i teplém i o ostatních věcech bychom mohli takto dokazovat. Či ne?

Ovšemže ano.

Tak je tomu tedy i nyní s nesmrtelnem: jestliže uznáváme, že je také nezničitelné, byla by duše kromě toho, že je nesmrtelná, i nezničitelná; pakli však neuznáváme, bylo by potřebí jiné úvahy.

Ne, nic není potřebí, aspoň ne k tomuto účelu; neboť sotva by něčemu jinému bylo možno nepřijímat zkázu, jestliže přijme zkázu nesmrtelné, jež jest věčné.

Bůh, pravil Sókratés, sám pojem života i je-li co jiného nesmrtelného – o tom by, myslím, všichni uznali, že nikdy nezaniká.

Jistě, u Dia, všichni lidé, a jak myslím, ještě více všichni bohové.

Když tedy to, co je nesmrtelné, je také nezničitelné, nemusí-
e me snad soudit, že duše, je-li nesmrtelná, je také nezhubitelná?
Zcela nutně.

Když tedy přichází na člověka smrt, tehdy smrtelná jeho
složka, jak se podobá, umírá, ale nesmrtelná odchází pryč ne-
porušena a nezničena, ustoupivši smrti.

To je patrné.

107 Tedy nade všechnu pochybnost, Kebéte, je duše nesmrtelná
a nezničitelná a vskutku budou naše duše v Hádu.

Jistě nemám, Sókrate, k tomuto co jiného říci, ani nemohu
po žádné stránce nevěřit těm úvahám. Ale jestliže má tuhle
Simmias nebo někdo jiný co říci, bylo by dobře, aby to ne-
zamlčel; neboť nevím, na kterou jinou vhodnější dobu by to
mohl odkládat, nežli je nyní přítomná, chce-li o takových vě-
cech buď něco promluvit nebo uslyšet.

b Věru ani já sám, pravil Simmias, již nevím, jak bych tomu
po těchto výkladech nevěřil. Avšak velikost předmětu, o kte-
rém se mluví, a to, že mám malé mínění o lidské slabosti, mě
nutí, abych ještě měl sám u sebe pochybnosti o tom, co bylo ře-
čeno.

Nejenom to, Simmio, řekl Sókratés, ale máš i v tom dobře
a také ty první předpoklady, i když jsou pro vás hodnověrné,
přece by měly být ještě zevrubněji prohlédnuty; a jestliže je ná-
ležitě rozeberete, budete, jak myslím, sledovat cestu rozumné
úvahy, jak nejvíce je člověku možno takové sledování; a jestli-
že se stane toto samé jasným, nic už nebudete hledat dále.

Máš pravdu.

c Ale toto zasluhuje úvahy, mužové, řekl Sókratés, že je-li
vskutku duše nesmrtelná, vyžaduje péče, a to netoliko pro tento
čas, po který trvá takřečené žití, nýbrž pro všechny, a bylo by
to tedy takto, jak se zdá, hrozné nebezpečí, jestliže ji člověk za-
nedbá. Neboť kdyby byla smrt odloučením ode všeho, byla by
to výhoda pro lidi zlé, že by se smrtí zbavili zároveň i těla
i spolu s duší své špatnosti; takto však, když je zřejmo, že je

nesmrtelná, není pro ni asi žádného jiného uniknutí ani záchra-
ny od zlého nežli to, aby se stala co nejlepší a nejrozumnější. d
Vždyť když jde duše do Hádu, nebere s sebou nic jiného kromě
svého vzdělání a své výchovy, kteréž věci podle vypravování
zemřelému také nejvíce prospívají nebo škodí hned na začátku
cesty na onen svět. Vypravuje se tak, že každého, když zemře,
jeho vlastní daimón, kterému byl přidělen zaživa, se snaží vésti
na to jisté místo, na kterém se musí shromáždění podrobit
soudu a pak se ubírat do Hádu s oním vůdcem, kterému je ulo-
ženo dovésti zemřelé odsud na onen svět. Když pak se jim tam e
dostane, „čeho se jim má¹⁰⁴ dostat, a když tam pobudou tak
dlouho, jak je třeba, jiný vůdce je dopravuje zase sem, a to
v mnohých a dlouhých obdobích času. Jest pak tedy ta cesta
jiná, než jak praví Aischylův Télefos;¹⁰⁵ onen totiž tvrdí, že do 108
Hádu vede jednoduchá cesta, ale ta, jak vidím, není ani jedno-
duchá ani jedna. Neboť pak by ani nebylo potřebí vůdců; vždyť
by nikdo nikam nemohl zabloudit, kdyby byla jedna cesta.
Takto však se podobá pravdě, že má mnoho odboček a křižo-
vatek; svědectvím pro to mi jsou oběti a obřady u nás obvyklé.
Tu pak duše spořádaná a rozumná následuje svého vůdce
a není neznalá toho, co se děje; která se však chtivě drží svého
těla, ta, jak jsem řekl výše, dlouhý čas kolem něho roztoužena b
těká i kolem viditelného místa, mnoho se vzpírá a mnoho
vytrpí, až konečně násilím a stěží je od ustanoveného daimona
odváděna pryč. Když pak přijde, kam přicházejí i ostatní, jest-
liže to je duše neочиštěná a udělala něco nečistého – buď že se
dopustila nespravedlivých vražd nebo spáchala nějaké jiné ta-
kové věci, které jsou těmto příbuzné a jsou činy příbuzných
duší –, té se každý vyhýbá a straní se jí a nikdo jí nechce být
ani společníkem cesty ani vůdcem, nýbrž sama bloudí, stíhána c
všemi nesnáze, až se naplní jisté časy, po jejichž příchodu je
nutností zanášena do příbytku pro ni vhodného. Avšak duše,
která prošla životem čistě a spořádaně a které se dostalo bohů
za společníky a vůdce, každá se usadí na místě jí příslušném.

Jsou pak mnohá podivuhodná místa na zemi, a země sama není ani taková ani tak veliká, jak míní ti, kteří mají zvyk o ní vykládati; takového přesvědčení jsem já od kohosi nabyt.¹⁰⁶

d Tu řekl Simmias: Jak to myslíš, Sókrate? O zemi jsem totiž i já sám už mnoho slyšel, avšak ne tohle, na čem se zakládá tvé přesvědčení; proto bych to rád slyšel.

Však k tomu není, Simmio, jak se mi zdá, potřebí Glaukova umění,¹⁰⁷ abych ti vyložil, co to je; ale že to je pravda, to je zřejmě těžší a přesahuje Glaukovo umění. Jednak bych snad já ani nebyl s to, jednak, i kdybych to dovedl, zdá se mi, Simmio, že můj život už nestačí na délku toho výkladu. Avšak nic mi nebrání, abych pověděl, jaká je podle mého přesvědčení podoba země a jaká jsou na ní místa.

e Však i to stačí, řekl Simmias.

Jsem tedy přesvědčen, pravil Sókratés, že za prvé, je-li země uprostřed nebe a je-li kulatá, nic nepotřebuje ani vzduchu, aby nespada, ani žádné jiné takové přírodní síly, nýbrž všestranná podobnost nebe sobě samému a rovnovážnost samé země stačí ji držet; neboť rovnovážná věc položená ve středu něčeho stejnorodého nemá ani dost málo se kam naklonit, nýbrž je v stejné poloze a trvá bez úchylky. To je tedy, řekl, první věc, o které jsem přesvědčen.

A správně, řekl Simmias.

Dále pak, že to je cosi prevelikého a že my všichni, od řeky Fasidu až po Hérakleovy sloupy,¹⁰⁸ obýváme jen zcela malou část, bydlíce kolem moře¹⁰⁹ jako mravenci nebo žáby kolem močálu, a jinde že obývá mnoho jiných lidí mnoho takových míst. Neboť všude po celé zemi je mnoho dutin, rozmanité podoby i velikosti, do kterých se stekla voda, mlha i vzduch; ale země sama leží čistá v čistém nebi, v kterém jsou také hvězdy, a které nazývají mnozí z těch, kteří mají zvyk mluvit o takových věcech, aithérem; jeho sedlinou jsou tyto látky a stále se stékají do dutin země. A tu my nepozorujeme, že bydlíme v jejich dutinách, a domníváme se, že bydlíme nahoře na zemi,

jako kdyby někdo bydlil uprostřed hlubiny moře a domníval se, že bydlí na jeho povrchu, a vida skrze vodu slunce i jiné hvězdy pokládal by moře za nebe; neboť pro svou nehybnost a slabost by se nikdy nedostal na povrch moře a nikdy by neviděl, vynořiv se a zdvihnuv hlavu z moře na tato zdejší místa, oč jsou čistší a krásnější nežli ta místa u nich, ani by to neuslyšel od někoho jiného, kdo to sám spatřil. Totéž se děje i s námi; bydlíce totiž v jakési dutině země domníváme se, že bydlíme na jejím povrchu, a nazýváme vzduch nebem, myslíce, že tímto zdánlivým nebem chodí hvězdy. Avšak příčina je tu tatáž, že totiž pro svou slabost a nehybnost nejsme s to, abychoň pronikli až na konec ovzduší. Neboť kdyby někdo došel na jeho vrchol nebo kdyby dostal křídla a doletěl tam, spatřil by zdvihnuv hlavu – jako zde ryby zdvihající hlavy z moře vidí, co je zde, tak by i on spatřil, co je tam; a kdyby jeho přirozenost byla schopna snést to dívání, poznal by, že tam je to pravé nebe i opravdové světlo i pravá země. Neboť tato země i tyto kameny a veškeren zdejší prostor, všechno to je zkaženo a vyžráno, jako bývají věci v moři vyžrány od mořské vody; a v moři se ani nerodí nic, co by stálo za řeč, ani tam není zkrátka nic dokonalého, nýbrž jen výmoly, písek, nesmírná bláta i močály, kdekoli je také země, věci, které ani dost málo nejsou hodny, aby byly srovnávány s krásami u nás. Avšak ony věci nahoře zase ještě mnohem více vynikají, jak by se ukázalo, nad věci u nás. Jestliže pak je vskutku vhodné vypravovat mýtus, stojí za to poslechnouti, Simmio, jaké jsou ty pozemské věci pod nebem.

b Věru, Sókrate, řekl Simmias, my bychom rádi poslechli to vypravování.

Vykládá se tedy, příteli, nejprve že země sama, kdyby se na ni někdo díval shora, je napohled taková, jako jsou míče z dvanácti kůží,¹¹⁰ pestrá, rozrůzněná barvami; zdejší barvy, jichž užívají malíři, jsou jakoby jejich vzorky. Avšak tam je celá země z takových barev, a ještě z mnohem jasnějších a čistších,

než jsou tyto. Jedna část je totiž nachová a podivuhodné krásy,¹¹¹ druhá zlatistá, jiná, která je bílá, bělejší nad křídou nebo sněh; a stejně tak se skládá i z ostatních barev, a ještě z více a krásnějších, než které jsme my kdy viděli. Neboť i samy tyto její dutiny, jsouce naplněny vodou a vzduchem, dávají jakýsi vzhled barvy, lesknouce se v rozmanitosti ostatních barev, takže se zraku jeví jakási jednotná její podoba se souvislou pestrostí. Taková je ta země a na ní rostou obdobné rostliny, stromy, květy i plodiny; a stejně tak mají také i hory a kameny v témž poměru krásnější hladkost i průzračnost i barvy; také zdejší kameny, ceněné jako drahokamy, jsou jejich částicemi, karneol, jaspis, smaragd a všechny takové, avšak tam je všechno bez výjimky takové a ještě krásnější. Příčina toho je to, že tamty kameny jsou čisté a ne vyhlodané ani zkažené puchřením a slaností jako ty zdejší, od látek, které se sem stékají, jež i kamenům i zemi a také živokům i rostlinám způsobují ošklivosti a nemoci. Tím vším je ta skutečná země vyzdobena a ještě zlatem i stříbrem a také jinými takovými věcmi. Neboť všechno to je v přírodě vidět, protože toho je mnoho, ve velkých kusech a všude na zemi, takže je země se svým vzhledem podívanou šťastných diváků. Dále jsou na ní četní jiní živokové a také lidé; jedni bydlí ve vnitrozemí, jiní kolem vzduchu jako my kolem moře, jiní pak na ostrovech, které jsou u pevniny a které obtéká vzduch. Jedním slovem, co je nám pro naše potřeby voda a moře, to je tam vzduch, a co nám je vzduch, to je pro tamty aithér. Podnebí má u nich takovou povahu, že jsou bez nemocí a mají mnohem delší život nežli ti zde; také zrakem, sluchem, rozumností a všemi takovými schopnostmi se od nás liší stejnou měrou, jako se liší co do čistoty vzduch od vody a aithér od vzduchu. Také mají ovšem háje a svatyně bohů, v nichž jsou bozi vskutku obyvateli, a dostává se jim i hlasů a věštek a smyslového vnímání bohů a těmito způsoby se mohou s bohy stýkat;¹¹² Slunce, Měsíc i hvězdy jsou od nich viděny takové, jaké skutečně jsou, a k tomu se přidružuje i jiná blaženost.

A takováto prý je přirozenost země jako celku i věci kolem ní. Na ní pak jsou vytvořena jednotlivými jejími dutinami kruhem po celém jejím rozsahu četná místa, některá hlubší a otevřenější, nežli je místo, na kterém my obýváme, jiná pak jsou sice hlubší, ale mají menší otvor nežli naše bydliště, některá pak mají menší hloubku, nežli je zde, a jsou širší. Všechna tato místa jsou pod zemí mezi sebou spojena průkopy na mnoha stranách, užšími i širšími, a mají průchody, kudy teče hojně vody z jedněch do druhých jako do měsídel;¹¹³ i stále tekoucí řeky, nesmírně veliké, podzemní, s vodami teplými i studenými, také mnoho ohně a veliké ohnivé řeky, i mnohů řek s tekutým blátem, i čistším i bahnitějším, jako na Sicílii tekou před lávou blátivé řeky a pak láva sama. Těmito pak se zaplňují jednotlivá místa, podle toho, jak se kdy v každém vyskytne to proudění. A tímto vším pohybuje nahoru a dolů jakoby nějaká podzemní houpačka; že pak tato houpačka jest, má asi takovouto přirozenou příčinu. Jedním z těch otvorů země, který je i jinak největší, je provrtána celá země naveskrz, tím, o kterém mluví Homér,¹¹⁴ když praví

v nesmírnou hloub, kde propasti tůň je nejhlubší ze všech,

ježž jinde on sám i mnozí jiní básníci nazývají Tartarem. Do této propasti se všechny řeky stékají a z ní zase vytékají; každá pak nabývá takových vlastností, jako má země, kterou protéká. A příčina toho, že všechny tekuté vody odsud vytékají a sem vtékají, je ta, že tento vlhký živel nemá ani dna ani základu. Houpe se tedy a vlní nahoru a dolů, a totéž dělá i vzduch i povětří vůkol ní; neboť ji následuje, i když se vrhne na onu stranu země i když se vrátí na tuto,¹¹⁵ a jako se při dýchání plynoucí dech pokaždé vydechuje a vdechuje, tak i tam vzduch houpající se spolu s vodou způsobuje při vcházení i při vycházení hrozná a nesmírná větry. Kdykoli tedy ustoupí voda do místa, kterému se říká dolní,¹¹⁶ vtéká zemí do oblasti tamtěch proudů a naplňuje ji,¹¹⁷ jako se děje při vážení vody; kdykoli pak zase

odtamtud ustoupí a přizene se sem, naplňuje opět zdejší oblast. Naplněné proudy tekou koryty i zemí, a jak tak každý přichází na místa, na která si prorazil cestu, vytvářejí moře, jezera, řeky a zřídla. Odtud se pak zase ponořují nazpět pod zemi, a když d projdou různými místy, jedny delšími a četnějšími, druhé méně četnými a kratšími, opět vpadají do Tartaru, a to jedny o mnoho níže, nežli kde byly váženy, druhé o málo; ale všechny vtékají dole pod místem výtoku, a to některé na protější straně, nežli kde vyrazily, některé pak na téže. Jsou pak i takové, které obejdou úplně kolem dokola, a když se ovinou jednou nebo i vícekrát kolem země jako hadi, spustí se co možná hluboko e a tam se opět vlévají. Jest pak možné se spouštět z obou stran až ke středu, a dále ne, neboť pro obojí proudy jsou obě strany od středu stoupáním.

Jest pak tu mnoho velikých a rozmanitých tekoucích vod; avšak v tom množství jsou mezi jinými jisté čtyři toky, z nichž největší a tekoucí kolem dokola na samém obvodu je takřčený Ókeanos, naproti němu a v opačném směru tekoucí Acherón; tento protéká rozličnými pustými místy a teče zvláště i pod 113 zemí a přichází do jezera Acherontského, kam přicházejí duše většiny zemřelých lidí, a když tam pobudou jistou usouzenou dobu, jedny delší, jiné kratší, opět jsou vysílány k rození živých tvorů. Třetí řeka vyvěrá uprostřed mezi těmito a blízko svého počátku padá do rozsáhlého místa hořícího velikým ohněm a tvoří jezero větší našeho moře, v němž se vaří voda a bláto; odtamtud jde kolem, kalná a blátivá, a zatáčejíc se b kolem země přichází na různá místa a také k okraji Acherontského jezera, aniž se směšuje s jeho vodou; po mnohých zatáčkách pod zemí vpadá do dolejší části Tartaru. To je řeka, kterou nazývají Pyriflegethón;¹¹⁸ kdekoli se na zemi vychrlují proudy lávy, jsou to její odtržky. A naproti této zase vpadá c čtvrtá řeka nejprve do místa hrozného a divokého, jak se vypravuje, které má celé barvu jako lazur; říkají mu Styžské a jezeru, které tvoří ta řeka, jež do něho vtéká, Styx.¹¹⁹ Když

pak tam vpadne a nabude v jeho vodě hrozných sil, vnoří se pod zemi a oklikami teče proti Pyriflegethontu a setkává se s ním v jezeře Acherontském z opačné strany. Ani její voda se nesměšuje s žádnou jinou, nýbrž i ona, když obejde kolem dokola, vpadá do Tartaru naproti Pyriflegethontu; jméno této řeky jest, jak praví básníci, Kókytos.

Takové je přírodní ustrojení těch věcí. Když přijdou zemřelí d na místo, kam každého přivádí jeho daimón, nejprve se podrobí soudu, a to i ti, kteří prožili život krásně a zbožně, i ti, kteří ne. A o kterých se uzná, že žili prostředně, odeberou se k Acherontu, vsednou na lodi pro ně určené a na těch přicházejí k jezeru. Tam přebývají, a jestliže se někdo něčím provinil, očisťující se e snášením trestů za svá provinění zbavují se svých vin, za dobré pak činy dostávají odměny, každý podle své zásluhy. O kterých se však uzná, že jsou pro velikost svých hříchů nevyčlelitelní, buď že spáchali mnoho velikých svatokrádeží nebo mnoho nespravedlivých a nezákonných vražd nebo jiné takové věci, ty vrhá sudba jim příslušná do Tartaru, odkud již nikdy nevycházejí. O kterých pak se uzná, že se dopustili sice velikých, ale vyléčitelných hříchů, jako že v návalu hněvu spáchali nějaké násilí na otcí nebo na matce, a ostatní život prožijí v lítosti, nebo kteří nějakým jiným takovým způsobem zabijí člověka, pro ty je sice 114 nutno, aby byli svrženi do Tartaru, ale když tam jsou svrženi a rok tam pobudou, vlna je vyvrhne, a to vrahy dolů do Kókytu, násilníky proti otcí a proti matce do Pyriflegethontu. Když se pak jsoucne unášeni dostanou k jezeru Acherontskému, tu křičí a volají, jedni ty, které zabili, druzí ty, kterým učinili násilí, a potom je prosí a žádají, aby je nechali vystoupit na jezero a aby je přijali. Jestliže je uprosí, vystupují a přestává jim jejich utrpení; pakli ne, jsou unášeni znova do Tartaru a odtamtud zase do těch řek a to se s nimi děje bez přestání, dokud neuprosí těch, kterým ublížili; neboť tento trest jim byl uložen od soudců. O kterých se však uzná, že vedli život vynikajícím způsobem zbožný, to jsou ti, kteří jsou od těchto podzemních míst jakoby od žalářů osvobozováni b

c a zprošťování, kteří přicházejí vzhůru do čistého obydlí a usazují se na oné skutečné zemi. Z těchto pak samých ti, kteří se dokonale očistili filosofií, žijí pro všechen potomní čas naprosto bez těl a přicházejí do příbytků ještě krásnějších, než jsou tyto, jež vylíčití ani není snadné, ani k tomu není v přítomné době dostatečný čas.

Nuže, pro tyto věci, které jsme vyložili, Simmio, má člověk udělat všechno, aby se v tomto životě stal účasten ctnosti a moudrosti; krásná je zajisté cena a naděje veliká.

d Že se tyto věci mají zrovna tak, jak jsem já vyložil, to rozhodně tvrdit nesluší člověku majícímu rozum. Že však je buď toto nebo něco takového, pokud jde o naše duše a jejich příbytky, když je nesmrtnost duše patrná, to podle mého zdání sluší tvrdit a stojí za to, aby člověk mající takové mínění se odvážil nebezpečí – vždyť je krásné to nebezpečí –, a je třeba užívat takových myšlenek pro sebe jako zařikávání; proto také já již hodně dlouho prodlévám v tomto líčení. Nuže tedy z těchto důvodů má být bez obavy o svou duši ten člověk, který se v tomto svém životě odvrátil od jiných slastí, slastí těla e a jeho zdobení, jakožto věcí cizích, o nichž nabytí mínění, že působí spíše něco opačného, který však měl vážný zájem o slasti související s nabýváním vědění, který vyzdobil svou duši ne cizími, nýbrž jejími vlastními ozdobami, uměřeností, 115 spravedlností, statečností, svobodou a pravdou, a takto čeká na cestu do Hádu, aby se na ní vydal, až ho sudba bude volati.¹²⁰ Vy arcí, Simmio a Kebéte i vy ostatní, budete se tam ubírat jeden po druhém až někdy později; ale mne již nyní volá *neodvratná sudba*, jak by řekl tragik, a skoro již mám čas jít se vykoupat; myslím totiž, že je lépe, abych se vykoupal, nežli vypiji jed, a nedělal ženám práci s umýváním mé mrtvolky.

b Po těchto slovech řekl Kritón: Budiž, Sókrate; ale co ukládáš těmhle zde nebo mně buď stran svých dětí nebo stran něčeho jiného, abychom ti udělali, čím bychom ti nejlépe posloužili?

Co stále mluvím, Kritóne, nic nového: že když budete pečovatí sami o sebe, posloužíte svým jednáním i mně i mé rodině i sobě samým, i když to hned nyní neslíbíte; pakli však nebudete pečovatí sami o sebe a nebudete chtít následovat jakoby ve stopách to, co bylo nyní řečeno i co bylo řečeno dříve, a podle toho žít, nebude nic platno, ani jestliže hned teď mi dáte mnoho a silných slibů.

c O to se tedy vynasnažíme, řekl Kritón, abychom tak dělali; a jakým způsobem tě máme pohřbít?

d Jak budete chtít, jen jestli mě dostanete a neuteču vám. Tu se tiše zašmál a pohlédnuv na nás řekl: Nemohu, mužové, přesvědčit Kritóna, že já jsem tenhle Sókratés, který nyní rozmlouvá a pořádá každou jednotlivou myšlenku hovoru, nýbrž se domnívá, že jsem onen, kterého zakrátko uvidí mrtvého, a tu se ptá, jak mě má pohřbít. Co však já už dlouho 116 obšírně vykládám, že až vypiji jed, již u vás nezůstanu, nýbrž odejdu pryč tam do jakýchsi radostí blažených duší, to mu, myslím, mluvím nadarmo, jako bych chtěl jen těšit vás a zároveň i sebe. Zaručte se tedy za mne u Kritóna opačnou zárukou, než kterou se on zaručoval u soudců.¹²¹ On totiž ujišťoval, že zůstanu; ale vy se zaručte, že tu nezůstanu, až umřu, nýbrž že odejdu pryč, aby to Kritón snáze nesl, když by 117 viděl mé tělo buď spalovati nebo zakopávati, aby se nade mnou nerozčiloval, že hrozně trpím, a aby při pohřbu neříkal, že buď vystavuje Sókrata nebo vynáší nebo zakopává. Neboť dobře věz, Kritóne, že nesprávně mluvití není jen chyba proti řeči samé, nýbrž i způsobuje cosi zlého duším. Ne, je třeba se nebát a říkat, že se pohřbívá mé tělo, a pohřbít je tak, jak ti to bude milé a jak by se to podle tvého mínění nejvíce shodovalo s platným obyčejem.

118 Po této řeči Sókratés vstal a šel do jakési místnosti, aby se tam umyl, a Kritón šel s ním; nám pak řekl, abychom počkali. Čekali jsme tedy a rozmlouvali sami mezi sebou o tom, co se mluvilo, a zkoumali to; hned zase jsme rozjímali, jak veliké

b k němu přivedeny jeho děti – měl dva malé chlapce a jednoho velkého – a také přišly příbuzné ženy; promluvil s nimi před Kritónem a uložil jim, co chtěl, potom kázal ženám a dětem odejít a sám přišel k nám. A bylo již blízko západu slunce, neboť strávil dlouhý čas tam uvnitř. Když přišel, posadil se umyt a potom již mnoho s námi nemluvil. A přišel zřízenec jedenácti a stanuv vedle něho pravil: Sókrate, od tebe se mi nestane, co se mi stává od jiných, že se na mne zlobí a proklínají mě, když je na rozkaz úřadu vybidnu vypít jed. Ale tebe jsem já i jinak poznal v tomto čase jako nejhodnějšího a nejvládnějšího a nejlepšího muže ze všech, co sem kdy přišli, a také nyní dobře vím, že se nehněváš na mne, nýbrž na ty – vždyť znáš, kdo tím jsou vinni. Nyní tedy – vždyť víš, co jsem ti přišel říci – měj se dobře a pokoušej se co nejsnáze nésti, co je nutné. A přitom zaslzel a obrátiv se odcházel.

d A Sókratés pohleděv na něj řekl: I ty se měj dobře a já to udělám. A zároveň řekl nám: Jak slušný je ten člověk! Po celý ten čas ke mně přicházel a leckdy se mnou hovořil a byl velmi milý; a nyní jak ušlechtilé pro mne pláče! Nuže tedy, Kritóne, poslechněme ho a ať někdo přinese ten jed, je-li utřen; pakli ne, ať jej ten člověk utře.

e A Kritón řekl: Ale, Sókrate, já myslím, že na horách je ještě slunce a že ještě nezapadlo. A také vím, že i jiní pijí velmi pozdě potom, co dostanou rozkaz; napřed se ještě dobře najedí a napijí a někteří si i dopřejí styku s tím, po kom právě touží. Jen nic nespěchej, neboť ještě je čas!

117 A Sókratés řekl: Není divu, Kritóne, že dělají tyhle věci ti, o kterých mluvíš – myslí totiž, že z toho mají zisk, když to udělají –, a také není divu, že já to neudělám; neboť myslím, že když vypiji jed o něco později, nebudu z toho mít nic jiného, než že se stanu směšným sám u sebe, že lpím na životě a šetřím ho, když už žádný nezbyvá. Než jdi, poslechni, jak já pravím.

A Kritón po těch slovech pokynul sluhovi stojícímu nablízku. A sluha vyšel ven a dlouhý čas se tam zdržev přišel spolu s tím, který měl dáti jed, a ten jej nesl utřený v číši. Sókratés spatřiv toho člověka řekl: Nuže, příteli, ty jsi přece znalec těchtohle věcí, co se má dělat?

Nic jiného, odpověděl, než vypít to a pak se procházet, až se ti dostane do nohou těžkost, potom si lehnout; a tak to bude už samo působit. A zároveň podal číši Sókratovi.

A ten ji vzal a zcela klidně, Echekrate – nic se nezachvěl a nezměnil ani barvy ani rysů obličeje, nýbrž jak měl ve zvyku upřel své velké oči¹²² na toho člověka a pravil: Co říkáš, jak je to s tímhle nápojem, když se chce někomu ulít za obět? Smí se to, nebo ne?

Jen tolik, Sókrate, třeme, kolik si myslíme, že náleží vypít.

Rozumím, řekl Sókratés; ale pomodlit se k bohům, to smím i musím, aby to přestěhování odsud na onen svět bylo šťastné; za to se také modlím a nechť se tak stane! A zároveň s těmito slovy dal číši k ústům a zcela lehce i klidně ji vypil. A z nás mnozí až potud dosti dobře dovedli se zdržovati, aby neslzeli, ale jak jsme uviděli, že pije a vypil, již to nebylo možno; přemohlo mě to a mně samému proudem tekly slzy, takže zahaliv si obličej plakal jsem sám nad sebou – nad ním jistě ne, nýbrž nad svým vlastním osudem, jakého přítele to jsem zbaven. Kritón ještě přede mnou, když nemohl zadržeti slz, vstal a odešel. Apollodóros již dříve bez ustání slzel, tehdy však se dal do takového nářku, z hoře a rozčilení, že nebylo mezi přítomnými nikoho, komu by nebylo pukalo srdce, kromě samého Sókrata.

A ten řekl: Co to děláte, bláhoví! Vždyť jsem hlavně právě proto poslal ženy pryč, aby nedělaly takové zbytečné věci; vždyť jsem slýchal, že se má umírat v tichu. Nuže zachovejte klid a buďte silní!

A my jsme se po těch slovech zastyděli a zdrželi jsme se pláče. On pak se procházel, a když, jak řekl, cítil tíhu v nohou, lehl si naznak – tak totiž mu poručil ten člověk – a tento, který

mu podal jed, dotýká se ho po chvílích zkoušel mu nohy dole i nahoře a pak stisknuv mu silně chodidlo ptal se, zdali to cítí; 118 on řekl, že ne. A potom zase lýtka; a takto postupuje vzhůru ukazoval nám, že chladne a tuhne. A sám se ho dotýkal a řekl, že až se mu to dostane k srdci, tehdy že skoná.

Tu mu již chladlo tělo tak asi kolem života; on se odkryl – ležel totiž přikryt – a řekl – to byla jeho poslední slova: Kritóne, Asklépiovi jsme dlužni kohouta;¹²³ dejte mu ho a nezapomeňte!

Ano, stane se tak, řekl Kritón, ale hled', zdali chceš říci ještě něco jiného.

Na tuto Kritónovu otázku již nic neodpověděl, ale po krátké chvíli sebou škubl a ten člověk ho odkryl a on měl oči obráceny v sloup; spatřiv to Kritón zavřel mu ústa i oči.

Takto nám, Echekrate, skonala náš přítel, muž, mohli bychom říci, ze všech lidí své doby, které jsme poznali, nejlepší a vůbec nejrozumnější a nejspravedlivější.

Kratylos

Euthyfrón

- 1 Lykeion bylo jedno z athénských gymnasií. Sókratés tam často pobýval, maje tam příležitost rozmlouvat s jinými muži, kteří tam docházeli.
- 2 Tak se nazývala budova se sloupořadím, v níž úřadoval archón zvaný král; stála na agoře. U archonta krále se podávaly žaloby pro zločiny rušení náboženství, mezi něž náležel i zločin zabití člověka.
- 3 Démos je název pro nejmenší správní jednotku athénskému státu. Psaní Pithos dosvědčují nápisy; rukopisy a vydání píší Pitthos; následují opravy F. Groha.
- 4 Krb byl pokládán za středisko domu a také athénský stát měl takové středisko, krb v prytaneiu; „od krbu“ značí tedy asi „od základů“. Tímto přirovnáním je výrazně naznačen Sókratův význam pro obec.
- 5 Sókratés o sobě říkal, že se v něm druhdy ozývá „cosi daimonského“, co ho varuje, aby to nebo ono nekonal. Viz *Apol.* 31d.
- 6 Naxos je ostrov v jižní části Egejského moře; v polovině V. stol. př. Kr. usadili na něm Athéňané své osadníky.
- 7 Vykladači, exégéti, byli úřední znalci božského práva, ustanovení delfskou věštírou z občanů, které navrhla obec.
- 8 Athénský soudní řád připouštěl, aby jedna ze sporných stran vyzvala druhou k mimosoudnímu vyřízení sporné věci.
- 9 Slovem „vid“ překládám řecké slovo *ιδέα*, hledě k jeho etymologickému významu. Naše místo ukazuje souvislost ontologického pojmu „idea“ s obecným pojmem logickým.
- 10 Zeus spoutal svého otce Krona, Kronos vyklestil svého otce

- Úrana. O těchto theogonických bájích viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 9.
- 11 Mínen je Zeus Filios, Zeus, Ochránce přátelství. Sókratés se takto dovolává svého přátelství s Euthyfrónem.
- 12 Velké Panathénaje byly athénské svátky, slavené každý čtvrtý rok na počest bohyně Pallas Athény. V hlavní den těchto svátků byla bohyni darována nová říza, na níž byly vyšity různé mytologické výjevy. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 32 n.
- 13 Zvratného výrazu „nese se“ apod. je potřeba užívat v překladu, protože užitím pasiva „je nesen“ by vznikla tautologie; v řeckém originále je jednoduchý pasivní tvar φέρεται.
- 14 Daidala, známého héraa výtvarného umění, výrobce umělých křídel, nazývá Sókratés svým předkem proto, že sám byl synem sochařovým a v mládí se zabýval sochařstvím. Daidalos prý vytvářel pohyblivé sochy, které bylo třeba uvazovati, aby neutekly. Podle starého výkladu vznikla tato představa tím, že Daidalos první rozdělával svým sochám nohy a tím způsoboval zdání, jako by sochy kráčely. Přirovnání neupevněných soudů k Daidalovým utíkávkám sochám je obšírně provedeno v *Menónovi*, 97d nn.
- 15 Citované verše pocházejí ze ztracené epické básně zvané *Kypria*, v níž se vypravovaly události předcházející před dějem *Iliady*; byla to jedna z takřčených básní „kyklických“. V jaké souvislosti byly tyto verše, nevíme.
- 16 Číselné poměry, jež my vyznačujeme obecnými čísly, vyznačovali Řekové geometricky.
- 17 Euthyfrón byl blízek poznatku, že do definice zbožnosti náleží pojem dobra, ale zase se od něho vzdálil.
- 18 Svou touhu po poučení přirovnává Sókratés k touze milujícího po milovaném.
- 19 Viz pozn. 14.
- 20 Próteus byl podle báje mořský stařec, obdařený věšteckým uměním; kdo chtěl od něho dostat věštbu, musel ho násilím

- držeti a nepouštět, i když se proměňoval v různá zvířata; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 91.
- 21 Čtu rukopisné ὄτυ, jež Burnet z textu vylučuje.

Obrana Sókrata

- 1 Věrněji podle originálu „mužové athénští“. Sókratés úmyslně neuzívá obvyklého oslovení „(muži) soudcové“ z důvodu, na který naráží v místě 40, 41.
- 2 Vedle Meléta stál za žalobou, snad jako její hlavní původce, demokratický politik Anytos a byl pro ni získán i řečník Lykón.
- 3 Na Sókrata je tu obracena výtka, která byla činěna sofistům, že silou své rétoriky pomáhají k vítězství věcem právně i mravně slabším.
- 4 Narážka na Aristofana, který je níže (*Apol.* 19) výslovně jmenován.
- 5 Míneňa je komedie *Oblaka*, provozovaná r. 423 př. Kr. V ní je představen Sókratés jako výstřední zkoumatel přírody, převracující všechny dosavadní náboženské i mravní pojmy a zásady. Diváci tu viděli jeho „myslirnu“ a filosofa samého, jak sedí ve výši v jakémsi koši a prohlašuje, že pluje ve vzduchu a zpytuje slunce.
- 6 Vybírání honoráře za učení byl význačný způsob sofistů, cizí i Sókratovi i Platónovi.
- 7 Vedle Prótagory nejznamenitější sofisté Sókratovy doby.
- 8 Níže je uvedeno jeho jméno Euénos. Byl to sofista a skladatel elegií, z nichž se zachovalo několik zlomků obsahu mravoučného.
- 9 Kallias byl známý athénský boháč; v Platónově dialogu *Prótagoras* je líčen jako příznivec a hostitel sofistů.
- 10 Chairefón je líčen jako Sókratův přítel i v Xenofóntových *Vzpomínkách na Sókrata*. Platón ho připomíná i v dialogu

Charmidés a nazývá ho tam *μανικός*, „divoký“. V dialogu *Gorgias* vystupuje na začátku jako mluvčí.

- 11 Přivrženci demokratické strany museli za oligarchického převratu v Athénách r. 404–403 př. Kr. opustit Athény. Vláda oligarchické třicítky trvala osm měsíců; po jejím pádu byla obnovena demokracie.
- 12 Pověstné zařikávání Sókratovo místo „při Diovi“, „při Hěře“ apod. Podle tradice zavedl zařikávání při zvířatech mytický Rhadamanthys, aby se nebralo jméno bohů nadarmo.
- 13 Čtu podle konjektury F. A. Wolfa τοῦτ' οὐ λέγειν místo rukopisného a Burnetova τοῦτο λέγειν.
- 14 Překladem „věřiti v bohy“ nevystihujeme přesně řecký výraz νομίζειν θεούς, jenž znamená vůbec zachovávání tradičního poměru k bohům, tedy zvláště i kult.
- 15 V řeckém originále je slovo „daimonia“ střední rod přídavného jména utvořeného od substantiva „daimón“ a není jím určité vyjádřeno, zdali jde o daimonské síly či daimonské projevy či daimonské bytosti apod. Také pověstné Sókratovo „daimonion“ (viz *Apol.* 31c, pozn. 25) je nazýváno takovým neurčitým adjektivním výrazem.
- 16 To byli v Athénách, jako v jiných antických státech, všichni plnoprávní občané.
- 17 Čtu slova καὶ ἀκουσίωv, jež Burnet po příkladě Cobetově z textu vylučuje.
- 18 Platónův Meléτος užívá oslovení „soudcové“, jehož neuzívá Sókratés; viz pozn. 1.
- 19 Filozof Anaxagoras z Klazomen, vrstevník a přítel Perikleův, učil – proti obyčejnému mínění –, že Slunce je žhavá kamenná masa, větší než Peloponnésos, a na Měsíci že jsou obydlí, hory i úvaly.
- 20 Orchestrou je tu pravděpodobně míněno kruhové místo na náměstí, kde stály sochy „tyranobijců“ Harmodia a Aristogei-
tona, srv. F. Groh, *Topografie starých Athén*, str. 254 n.; tam se tedy patrně prodávaly i knihy a mezi nimi i spisy Anaxago-

rovy. Méně se podobá pravdě mínění, že se knihy prodávaly v orchestře divadla. Podle jiného výkladu tu nejde o kupování knih, nýbrž o to, že po zaplacení vstupného do divadla je možno z orchestry, to jest v divadelních kusech samých, slyšet filosofické nauky blízké naukám Anaxagorovým.

- 21 Čtu podle Krále *ὡς τοῦ αὐτοῦ ἐστίν*, kde Burnet vynechává z rukopisného čtení *ὡς οὐ τοῦ αὐτοῦ ἐστίν* slova *οὐ τοῦ αὐτοῦ*.
- 22 Platón tu připomíná rozmluvu Achilleovu s matkou Thetidou v *Iliadě*, XVIII, 70 nn., zvl. 94 nn. (překlad O. Vaňorného):

*Thetis pak roníc slzy mu dala zas odpověď tuto:
„Ó, pak podle těch slov bys nebyl naživě dlouho!
Hned totiž po Hektorovi jest určen ti života konec.“
Achilleus rychlý v běhu, pln nevole, odvětil takto:
„Na místě ať jsem mrtev, když neměl jsem příteli svém
přispět v hodině smrti! Tak daleko od vlasti vzdálen
zhynul – a já tam nebyl, bych odvrátil od něho zhoubu!
Teď, když není možná, bych do milé otčiny přišel,
když jsem už ochráncem nebyl ni Patroklu, ani svým druhům,
kterých veliký dav jest pobit Hektorem slavným,
nýbrž tu při lodích sedím, jsa marným břemenem země,
...“*

- 23 Poteidaia, město na Chalkidice, byla obléhána od Athéňanů v letech 432–429; v bitvě u Poteidaie zachránil prý Sókratés život Alkibiadovi. Bitva u Amfípole, athénské osady v *Thrákii*, byla r. 422, bitva u Délia, svatyně Apollónovy v Boiótii blízko Orópu, r. 424.
- 24 Řecké slovo *myópos* znamená „střeček“ i „ostruha“; další souvislost ukazuje, že tu Platón měl na mysli první z obou významů.
- 25 O různých výkladech tohoto Sókratova „daimonia“ viz mé pojednání „Sókratovo daimonion“ v *Sborníku filologickém*, VII, 1922. V něm jsem se snažil dokázat, že daimonion jest „název, kterým Sókratés v šťastné chvíli, plně zbožňující důvěry v jisté vedení, označil *hlas rozumu*, stavějící se při rozhod-

vání mezi bližším a vzdálenějším dobrem proti neuvědomělým hybným silám duše ve prospěch eupraxie“.

- 26 Rada 500 vylosovaných občanů se dělila podle fyl na deset oddělení, která se střídala v permanentním úřadování; členové úřadovacího oddělení se jmenovali prytaneis, prytanové. Jméno Ἄντιοχίς Burnet podle Hirschiga z textu vylučuje, snad neprávem.
- 27 Za peloponnéské války zvítězilo athénské loďstvo r. 406 u ostrovů Arginús; vítězni stratégové byli pak obžalováni, že se nepostarali, jak byli povinni, o sebrání mrtvých a zachránění tonoucích, a bez řádného soudu byli pobouřeným lidem hromádně odsouzeni k smrti.
- 28 Po nešťastném pro Athény konci peloponnéské války r. 404.
- 29 Tholos byla kruhovitá budova blízko radnice; prytanové v ní úřadovali a se stravovali; na jejím krbu, posvátném středisku celé obce, konali za obec oběti.
- 30 León byl athénský vojevůdce a přívrženec demokratické strany.
- 31 Týž, který vystupuje v dialogu po něm pojmenovaném.
- 32 Démos, okres, byla nejmenší správní jednotka v athénském státě. Sókratés byl z dému Alópké.
- 33 Aischinés z dému Sféttu byl jeden z nejvýznamnějších Sókratových žáků; napsal několik filosofických dialogů, jež se však nezachovaly.
- 34 Epigenés je jmenován též v Xenofontových *Vzpomínkách na Sókrata*.
- 35 Je jmenován také v *Ústavě*, 496b–c: „Theagés má věru všechny ostatní podmínky k odpadnutí od filosofie, ale udržuje ho při ní tělesná churavost, jež mu nedovoluje oddati se činnosti politické.“ Mezi Platónovými spisy je i dialog po něm pojmenovaný, v němž Theagés rozmlouvá se Sókratem.
- 36 Starší bratr Platónův, je jedním z rozmlouvajících v Platónově *Ústavě*.

- 37 Oddaný druh Sókratův, uvedený i v dialogu *Faidón* a *Symposium*.
- 38 Pénélopé praví k nepoznanému ještě Odysseovi v *Od.* XIX, 162 n. (překlad O. Vaňorného):
*Ale i tak svůj rod mi vyjmem, z kteréhoš pošel –
neboť z bájného dubu jsi nepošel, ani ne ze skal!*
39. Začátek druhé řeči Sókratovy, pronesené – podle Platónovy fikce – po hlasování soudců, jímž byl Sókratés uznán vinným. Po tomto prvním hlasování mělo totiž následovat hlasování druhé, o trestu. Žalobce Melétos navrhl Sókratovi trest smrti; podle obyčeje bylo na Sókratovi, aby si sám navrhl nějaký trest mírnější, a soudcové pak měli tím druhým hlasováním přijmout jeden z obou návrhů.
- 40 Podle toho bylo odsuzujících hlasů o 60 více než hlasů osvobozujících. Tuto zprávu lze spojit se zprávou u Diogena Laertia, *Vitae*, II, 41, že Sókratés byl odsouzen většinou 281 hlasů, jíž pak je rozumět tak, že 281 hlasů bylo pro odsouzení a tedy – podle *Obrany* – 221 pro osvobození; o jeden hlas tu je někde počítáno více, neboť oddělení soudního výboru mělo pravděpodobně 501 soudců.
- 41 Aby soukromí žalobci nezneužívali žalovacího práva, bylo stanoveno, že v případě, kdy nehlasuje ani pětina soudců pro vinu, která je předmětem žaloby, je žalobce povinen zaplatit pokutu 1000 drachem a pro budoucnost nemá práva podávat takovou žalobu.
- 42 Ponechávám slovo μάλλον, jež Burnet podle Mudgea z textu vylučuje. Prytaneion byla budova na severním úpatí Akropole, v níž byli hostěni mužové zasloužilí o obec a vyslanci cizích států; původně to asi byla úřadovna rady. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 89 a 275.
- 43 O provádění trestů soudem rozhodnutých se v Athénách staral úřad jedenácti občanů, každý rok nově losem obsazovaný.
- 44 Mina byla 1/60 talentu a měla asi 437 g stříbra. Proti jiným známým pokutám byla by tato pokuta velmi malá.

- 45 Začíná se Sókratův doslov po hlasování soudců, kterým byl Sókratovi stanoven trest smrti.
- 46 Zaměstnán je zejména předseda soudu a písař psaním rozsudku a sbor jedenácti mužů přípravami k jeho provedení.
- 47 Čtu slova ἡ τοῦ δαιμονίου, jež Burnet po příkladu Schleiermacherově z textu vylučuje.
- 48 Král perský, v příslovích pokládán za příklad šťastného člověka.
- 49 První tři z těchto héróů jsou i jinde jmenováni jako soudcové v podsvětí, srv. *Gorg.* 524a. Triptolemos je znám z eleusinského mýtu; na rozkaz Démétrin jezdil na dračím voze po zemi a učil lidi pěstování obilí, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 122. K podsvětním soudcům jej připočítává Platón s volností, s jakou i jinde obměňuje staré mýty.
- 50 Orfeus a Músaioi byli mytičtí héróové músického umění, stejně jako Thamyris, Linos, Eumolpos a Pamfos, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 194 n. Za doby Platónovy kolovaly pod jménem Orfeovým četné básně náboženského obsahu, mystického rázu.
- 51 Palamedés, vynikající účastník výpravy proti Tróji, pověstný svou moudrostí, byl podle pověsti zpracovaný u tragiků od Odyssea nespravedlivě obviněn ze zrady a od řeckého vojska ukamenován. Aias, syn Telamónův, byl dohnán k sebevraždě, když byly zbraně Achilleovy přisouzeny Odysseovi, a ne jemu.
- 52 Agamemnona.
- 53 Mytický zakladatel Korinthu, proslulý jednak svou úskočnou zchytralostí, jednak moudrostí a darem věšteckým. Pověstný je svým trestem v podsvětí: musí věčně vyvalovati ohromný kámen na vrchol hory. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 141.

Kritón

- 1 Na ostrově Délu byl kult boha Apollóna s prastarými výročními svátky, ke kterým Athéňané posílali loď se svátečním poselstvem. Podle zprávy obsažené ve *Faidónovi* (58a n.) to byla loď, na které kdysi plul Thésus na Krétu, provázeje sedm jinochů a sedm dívek, povinnou to daň krétskému králi Minóovi. Tehdy prý učinili Athéňané Apollónovi slib, že podaří-li se Théseovi oběti zachránit, budou každý rok vypravovat na Délos *theórii*, sváteční poselství; to se také stalo:

Tu mají zvláštní zákon, že obec musí být čista a nikdo nesmí být z moci obce usmrčen, dokud ta loď nepřijde na Délos a zase nazpět do Athén... Počátek té pouti jest, když kněz Apollónův ověncí zád' té lodi.

Toto ověnění se stalo v osudném pro Sókrata roce, právě den před jeho soudem; proto pobyl Sókratés v žaláři tak dlouhý čas mezi rozsudkem a smrtí.

- 2 Súnion je jižní mys Attiky.
- 3 Čtu podle vídeňského rukopisu W $\epsilon\kappa$ τούτων τῶν ἀγγελῶν; jiné rukopisy tu mají τῶν ἀγγέλων a Burnet tato slova z textu vylučuje.
- 4 Sókratés tu užívá rčení (doslova „s dobrým osudem“), kterým Řekové jak v soukromém životě, tak v úředním jednání přáli z daru tomu, co podnikali.
- 5 Jedenáctičlenný úřad, který měl na starosti provádění trestů rozhodnutých soudem; srv. *Apol.* 37c.
- 6 Verš z *Il.* IX, 363. Achilleus tu odmítá domluvu Odysseovu, aby se udobřil s Agamemnonem, a prohlašuje své rozhodnutí odplout od Tróje domů, do Fthie (překlad O. Vaňorného):

*Jestliže Zemětrás slavný mi šťastné dopřeje plavby,
do Fthie, hrudnaté země, již pozítří mohli bych připlout.*

Platónův Sókratés tu významně přenáší představu plavby domů, do vlasti, na svou nastávající cestu na onen svět.

- 7 Pověstní athénští sykofantové.
- 8 Podle literárního podání Thébané, žáci pythagorejce Filolaa; Platón je uvádí jako mluvčí v dialogu *Faidón*.
- 9 Čtu slovo λόγους, jež Burnet z textu vylučuje.
- 10 Slovo „duše“ tu není vysloveno.
- 11 Čtu slova ὄπερ καὶ ἄρτι ἐλέγετο, jež Burnet z textu vylučuje.
- 12 Rušení starého zákona a nahrazování jeho zákonem novým mělo v Athénách formu soudního řízení, při němž byl starý zákon hájen od ustanovených obhájců.
- 13 Začínají se vypočítávat jednotlivé druhy zákonů podle toho, jak upravují život občanův od samého jeho počátku, tedy na prvním místě zákony o manželských sňatcích, důležité pro občanskou plnoprávnost narozených dětí.
- 14 Z těchto dvou oborů se skládalo vzdělání athénské občana. Při tom se músikou myslí jednak vlastní hudba a s ní namnoze spojená znalost básní, jednak elementární vzdělání zejména ve čtení, psaní a počítání.
- 15 Poměr otroka k pánu je tu uveden arci jen pro zesílení obrazu.
- 16 V řeckém originále jednoduché slovo πείθειν, jehož pravého významu nevystihuje ani naše „přesvědčovat“ ani „přemlouvat“.
- 17 V řeckém originále ἐπειδὴν δοκιμασθῆν, to jest když je mladý Athéňan zkouškou (δοκίμασις) uznán za schopna, aby byl zapsán do seznamu občanů. Tou zkouškou se zjišťovalo, zdali mladý muž dokončil 17. rok svého věku, zdali je svobodného rodu a zrozen z řádného manželství. Po přijetí do seznamu občanů vstupoval mezi efebý, aby se cvičil pro svou brannou povinnost.
- 18 Metoikové jsou cizinci, trvale usazení v obci; k obci měli jisté

povinnosti a mohla jim být dávana i jistá práva, například právo nabývati pozemkového majetku.

- 19 Na Isthmu, Korinthské šíji, byl starobylý kult boha Poseidóna, v němž se vyvinuly všečekké Isthmické hry, konané každý druhý rok. Věta originálu ὅτι μὴ ἄπαξ εἰς Ἴσθμόν v některých rukopisech chybí a Burnet, po příkladu jiných vydavatelů, ji pokládá za nepůvodní přídavek.
- 20 Srv. *Apol.* 37c nn.
- 21 Státní zřízení těchto dórských států chválí často Sókratés ve spisech Platónových a také u Xenofóna.
- 22 V této větě i ve větě následující odchyľují se v interpunkci od Burneta a následují M. Croiseta.
- 23 Korybanti byli kněží maloasijské bohyně Kybely; hlavní složkou jejího orgiastického kultu byla pronikavá hudba. Srv. L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 98 n.

Faidón

- 1 Fliús (Fleius), rodiště Echekratovo, bylo samostatné město na Peloponnésu mezi Argolidou a Sikyónem, jihozápadně od Korinthu, nad řekou Asópem.
- 2 Také na začátku dialogu *Kritón* (43c n.) je řeč o tom, že se s popravou Sókratovou muselo čekat až do návratu té lodí.
- 3 O té báji viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 168. Způsob udání počtu „dvakrát sedm“ byl v té báji tradiční.
- 4 Druh Sókratův, jmenovaný u Platóna i u Xenofóna. V Platónově dialogu *Symposion* je hlavním vypravovatelem průběhu hostiny u Agathóna. Jeho druh tam líčí jeho oddanost Sókratovi slovy (173d): „Jsi stále stejný, Apollodóre; stále totiž káráš sebe i ostatní a patrně pokládáš docela všechny lidi mimo Sókrata za ubohé, počínajíc sám od sebe. A já nevím, odkud jsi asi vzal ten přívlastek, že ti říkají ‚měkký‘; vždyť ve svých řečech jsi stále takový, sápeš se sám na sebe i na ostatní mimo Sókrata.“ O pláči Apollodórově při smrti Sókratově, viz níže 117d.
- 5 Syn Kritónův, podle Xenofónova *Symposia* vynikající krásou. O Kritónovi, starém Sókratově příteli, čteme nejvíce v Platónově dialogu po něm pojmenovaném.
- 6 Zchudlý bratr bohatého Kallii; účastní se rozmluvy v dialogu *Kratylos*. Podle Xenofóna náležel k užšímu kruhu Sókratových přátel.
- 7 Podle *Apol.* 33e syn Antifonta z demu Kéfisie; připomenut je též v Xenofónových *Vzpomínkách na Sókrata*.
- 8 Syn Lysaniův z demu Sfétos, jeden z nejvýznamnějších Sókratových žáků; psal též filosofické dialogy, které se však nezachovaly. Připomenut je též v *Apol.* 33e.

- 9 Velmi významný žák Sókratův, zakladatel filosofické školy kynické.
- 10 Jmenován jen v Platónových dialozích, kromě tohoto místa též v dialogu *Euthydémos* a *Lysis*.
- 11 Podle něho je pojmenován jeden z Platónových dialogů. Značnou úlohu má jako mluvčí v dialogu *Lysis*.
- 12 Nejprůročnější výklad této věty je ten, že Platón byl v tu dobu opravdu nemocen a nebyl u Sókrata v den jeho smrti. Slovem „myslím“ je upozorněno na fikci dialogu. „Platón jistě dobře věděl, zdali byl nemocen, či ne. Tak jest; ale z toho neplyne, že Faidón byl stejně dobře informován, a on je mluvčím, ne Platón“ (Burnet).
- 13 Thébané Simmias a Kebés, podle literárního podání pythagoorejci, žáci Filolaovi. Platón se o obou zmiňuje v dialogu *Kritón*; Sókratés se tam dovídá, že Simmias přinesl značnou částku peněz na jeho vysvobození z vězení a že také Kebés je hotov přispět. S Kebétem byl Platón v přátelských stycích ještě v čtvrtém desetiletí od smrti Sókratovy: „je to muž s námi se všemi sprátený a nám příznivý,“ píše o něm r. 366 Dionysiovi do Syrakús.
- 14 Jmenován je také u Xenofóna jako přívrženec Sókratův.
- 15 Eukleidés z Megar je známý filosof z družiny Sókratovy, jenž po smrti Sókratově založil samostatnou filosofickou školu „megarskou“. Terpsión je osoba jinak neznámá. Oba jsou sdružení v úvodní rozmluvě dialogu *Theaitétos*.
- 16 Původem z Kyrény, významný posluchač Sókratův, zakladatel kyrénské školy hédoniků.
- 17 Muž jinak neznámý. Kallimachos v 23. epigramu uvádí Kleombrotu z Ambrakie, jenž se prý sám usmrtil, když přečetl „jeden Platónův spis o duši“. Není dostatečného důvodu soudit, že jde na obou místech o téhož muže.
- 18 Úřad jedenácti občanů, každý rok nově obsazovaný losováním, staral se o provádění trestů, o kterých rozhodl soud.
- 19 U Platóna není nikde narážka, že Xanthippé byla zlá žena.

- 20 Skladatel bajek v 4. stol. př. Kr., rodem ze Sard, podle pověsti otrok. Jeho bajky přímo zachovány nejsou; sbírka řeckých bajek zachovaná pod jeho jménem pochází z byzantské doby.
- 21 Sofista z ostrova Paru, skladatel elegií, z nichž se zachovalo několik zlomků mravoučného obsahu. Podle *Apol.* 20b učil moudrosti „za pět min“.
- 22 Svátky boha Apollóna na ostrově Délu.
- 23 Významný myslitel pythagorejské školy za doby Sókratovy. Nějakou dobu žil v Thébách, rodišti Simmiově a Kebétově.
- 24 Nářečím boiótským, v němž „věz“ znělo *ittó* proti attickému *istó*.
- 25 Narážka na mystéria tzv. orfiků, o nichž viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 6 n.
- 26 Slovem „vězení“ není vystiženo řecké slovo *φρουρά*, jež tu zní se svými oběma významy „vězení“ i „stráž“; snad by bylo možno přeložit „v jakési strážnici“.
- 27 Podle výkladu Olympiodóra má tu Platón na mysli Parmenida, Empedoklea a Epicharma, kteří praví, že smyslové vnímání nemá žádného přesného poznatku. Nejspíše tu jde o Epicharma, sicilského skladatele komedií, z něhož Olympiodóros cituje myšlenku: „Rozum vidí a rozum slyší; všechno ostatní je hluché a slepé.“
- 28 Doslova podle originálu „spravedливо samo“. Následují další příklady „krásno“, „dobro“, „velikost“, „zdraví“, „síla“, jimiž všemi chce Platón objasnit to, co vyjadřuje pojmem „jsoucnost“; význam tohoto pojmu pak vykládá větou „co každá jednotlivá věc jest“. Jde tu o pojem, který vyjadřujeme slovem „idea“, jehož však na tomto místě Platón neužívá.
- 29 Ponechávám v překladu metaforu u Platóna běžnou; bylo by možno ji vyložit rčením „poznati jsoucnost“ nebo nahradit metaforou, které se snad až příliš užívá v nové době, „zmocnit se jsoucnost“.
- 30 Ponechávám proti Burnetovi v textu slovo *τις* i slova *μετὰ τοῦ λόγου ἐν τῇ σκέψει*.

- 31 Zde i kdekoli jinde mluví Platónův Sókratés o „staré“ nauce; je to narážka na učení orfické (viz pozn. 25), jehož myšlenek a výrazů druhdy Platón užívá ve svých filosofických výkladech. Na našem místě to jsou pojmy „katharsis“ a „ekstasis“.
- 32 Čtu slova καὶ τούτου μὲν πάντα ἀνοούμενά τε καὶ πιπρασκόμενα, jež Burnet vylučuje.
- 33 Narthex je okoličnatá rostlina (*ferula communis*), z jejíchž prutů se dělaly thyrsy, hole nošené při bakchických orgiích. Slovem „bakchoi“, „bakchové“, plurálem jména Bakchos, byli označováni ctitelé Dionysovi, zasvěcení do jeho orgií.
- 34 Čtu slova τοῖς δὲ πολλοῖς ἀπιστίαν παρέχει, jež Burnet z textu vylučuje.
- 35 Nejznámější komedie, v které je Sókratés představen jako tlachal a pošetilý mudrlant, jsou Aristofanova *Oblaka*. Také z komického básníka Eupolida se citují verše o Sókratovi: „a co ten tlachal a žebrák, který se stará o ostatní věci, ale odkud by vzal, do čeho by kouzl, o to naprosto nedbá“.
- 36 Viz pozn. 31.
- 37 Děj, který tu Platón vyjadřuje slovesně, bývá u pozdějších spisovatelů označován substantivem „palingenesia“. Nepřesný termín „metempsychosis“ je v užívání teprve v době římské; křesťanští spisovatelé říkají věci, o kterou tu jde, „metensomatosis“ = „reincarnatio“.
- 38 I tu je orfická myšlenka o „kruhu rození“.
- 39 Podle řeckého mýtu krásný jinoch, kterého miluje bohyně luny Seléné. Jejím působením spí Endymión nepřetržitým spánkem v skalní sluji hory Latmu, zůstáváje stále mlád, a Seléné ho v noci líbá.
- 40 Citovaná slova byla na začátku Anaxagorovy knihy *O přírodě*, kde filosof líčil počáteční stav věcí před zasažením Rozumu takto: „Všechny věci byly pohromadě, neomezené co do množství i malosti.“
- 41 Čtu slova καὶ ταῖς μὲν γε ἀγαθαῖς ἀμεινον εἶναι, ταῖς δὲ κακαῖς κάκιον, jež Burnet vylučuje.

- 42 Ke geometrickým obrazcům, jakými byly u Řeků, neužívajících obecných čísel, znázorňovány matematické poučky. V Platónově dialogu *Menón* je vylíčen pokus s nevzdělaným člověkem, který je otázkami přiveden k tomu, že vysloví Pythagorovu větu.
- 43 Čtu podle Robina λέγω δὲ τινα τρόπον τόνδε.
- 44 Doslova: kterým vtiskujeme jako pečeť, „samo, co jest“. Ovšem „τὸ αὐτὸ ὃ ἔστι“ je na tomto místě konjektura Burnetova; rukopisy mají τούτο ὃ ἔστι = to, co jest.
- 45 „Podati výměr“ nevystihuje přesně rčení originálu δοῦναι λόγον, jež znamená jednak „dátí počet“, jednak „dátí důvod“, jednak „dátí výměr“. Slovo „logos“ tu znamená analytický racionální výklad předmětu poznání. Logos musí být tam, kde má být vědění; v tom smyslu má pravé vědění jen dialektik.
- 46 Slova „jsoucnost“ se tu užívá ve smyslu kolektivním pro souhrn těch jsoucen, jako je krásno, dobro, stejnost apod.
- 47 Slova ἐν ἡμῖν bývala překládána „mezi námi“ a vztahována zejména na Apollodóra. Jistě se však jimi míní jakási pudová bázeň, která se druhdy ozve v lidské duši při pomýšlení na smrt. Pojem „dítě v nás“ opakují novoplatonikové Porfyrios, Themistios a Simplikios.
- 48 Tj. v příznivé době roční; v zimě se mrtvola rozkládá pomaleji než v létě. Jiný výklad těchto slov je „v pěkné době svého života“, tj. v mládí.
- 49 Za doby Platónovy bylo rozšířeno odvozování jména Hádés od adjektiva *aídēs* = neviditelný.
- 50 Tato ctnost se má k ctnosti filosofické právě tak, jako se má správné mínění k opravdovému vědění (Burnet).
- 51 Čtu 82b rukopisnou variantu ἢ καὶ, Burnet καὶ.
- 52 Čtu 82d rukopisnou variantu σώματα, Burnet σώματι.
- 53 Pénélope oznámila ženichům, nutícím ji, aby si již co nejdříve některého z nich vybrala a za něho se vdala, že chce napřed utkat pohřební roucho pro Odysseova otce Laerta. Vskutku pak ve dne vždy tkala, ale v noci zase rozetkávala (ἀλλύεσκεν,

- Od. II, 105*) denní dílo; tím způsobem klamala ženichy celé tři roky; viz *Od. II, 93–109* (= XIX, 137–155). Opačná práce o tkanině je právě ono rozetkávání utkaného kusu.
- 54 Ten bůh je Apollón, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 39. Srv. Aristofanés, *Ptáci*, 769 nn. (v Stiebitzově překladu):
- Slyšte labutí zpěv,
jasavý pěvců hlas.*
- Bělostná perut' se rytmicky chví,
oslavná píseň co k Foibovi zní.*
- 55 Podle attické báje byli tito tři ptáci původně lidé. Athénský král Pandión měl totiž dvě dcery, Proknu a Filomélu. Proknu provdal za thráckého krále Térea; z toho sňatku se narodil chlapec Itys. Prokné zatoužila po své sestře, jež zůstala v Athénách, a na její prosbu měl Téreas Filomélu k ní přivést. Ale Téreas se do Filomély cestou zamiloval, lstí dosáhl, že se mu oddala, a pak, aby nemohla jeho zločin vyrazit, vyřízl jí jazyk. Filoméle se však přece podařilo obrazem vetkaným do roucha oznámit sestře Prokně, co se stalo, a ta, aby se Téreovi pomstila, probodla malého Itya. Král chtěl obě sestry usmrtit, ale zatímco je pronásledoval, byli všichni tři proměněni v ptáky: Prokné ve slavíka, Filoméla ve vlaštovku a Téreas v dudka. Slavíčí zpěv je nářek nad mrtvým Ityem.
- 56 Slovo „božský“ (θεῖος) má zde význam „nadpřirozený“, „inspirovaný“.
- 57 Slovo „harmonia“ znamená zde ladění; co my nazýváme harmonií, to byla Řekům „symfónia“.
- 58 Nauka, kterou tu Simmias pronáší, že totiž je duše jakási harmonie tělesných stavů, je podle pravděpodobného výkladu Burnetova nauka pythagorejce Filolaa; vznikla z pokusu přizpůsobiti učení pythagorejské názorům sicilské školy lékařské, jež se zakládaly na Empedokleově předpokladu čtyř živlů, které byly ztotožněny s protiklady teplo a studeno, sucho a vlhko.
- 59 Podle představy lyry, potažené strunami.

- 60 Slovo „smíšení“ nevystihuje úplně řeckého pojmu *krasis*, na němž byla založena lékařská nauka o „temperamentech“ (κρασις = temperamentum); *krasis* znamená totiž míšení v určitém poměru, např. míšení jisté míry vína s jistou mírou vody.
- 61 Vypoulenost očí a ploský nos jsou uvedeny jako zvláštní známky Sókratova obličejce také v *Theaitétovi* (143e). V Xenofóntově *Symposiu* (V, 5) Sókratés pokládá za přednost svých očí to, že nevidí pouze, co je přímo naproti, nýbrž i co je ze strany, a to proto, že jsou vysedlé (διὰ τὸ ἐπιπόλοιοι εἶναι).
- 62 Tj. Simmiu a Kebéta.
- 63 Také v *Timaiovi* (43a) se mluví o stálém přílivu a odlivu hmotných částic těla. Je to v podstatě Hérakleitova myšlenka o věčném toku všech věcí.
- 64 Mluví myšlený odpůrce ke Kebétovi.
- 65 Faidón tu přerušuje vypravování tehdejších hovorů. Platón chce tím přerušením naznačit, že proti vážným námitkám je potřebí důkladnějších důkazů.
- 66 Ostříhat si vlasy náleželo u Řeků k projevům smutku. Tak dělá již u Homéra Achilleus při smutku nad smrtí Patroklovou (*Il. XXIII, 141*, v překladu O. Vaňorného):
- opodál hranice stanul a rusé si ustříhnuv vlasy,
...
pravil...*
- O toto místo se opírá legenda o mladém Faidónovi, „milovaném učedníku“ Sókratově. Faidón je historická osoba, ale paměti věků jej představil právě jen tento Platónův dialog po něm pojmenovaný. Jinaž se o něm zachovalo málo zpráv. Náležel k věrným druhům Sókratovy osoby i filosofie; v Athénách byl cizincem, neboť jeho vlastí byla Élis na Peloponnésu. Po smrti Sókratově založil ve svém rodišti filosofickou školu. Je dosvědčeno, že psal filosofické dialogy, které však nejsou zachovány. Platónův dialog dal asi podnět k tomu, že nedostatek zpráv o Faidónově životě byl doplňován výmysly. Tak bylo vypravováno, že se při dobytí svého rodného města dostal

- do zajetí a musil v Athénách sloužit v nevěstinci, odkud ho později z návodu Sókratova vykoupil Alkibiadés nebo Kritón; jeden z jeho literárních odpůrců ho s pohanou nazývá otrokem. Legenda vzniklá z Platónova dialogu samého učinila Faidóna „milovaným učedníkem“ Sókratovým a stala se příčinou, že byl – bez jiného důkazu – postaven vedle starého filosofa jako mladý jinoch.
- 67 Sókratés staví smutek nad nezdarem důkazu o nesmrtnosti duše před smutek nad svou vlastní smrtí.
- 68 Podle vypravování Hérodota (*Hist.* I, 82) občané města Argu, byvše přemoženi v boji o Thyreu od Lakedaimoňanů, ostříhali si vlasy, jež dříve nosili dlouhé, a učinili slib, že si žádný občan Argu dříve nenechá růst vlasy ani jejich ženy že nebudou nosit zlatých ozdob, dokud nedobudou zpět Thyreu.
- 69 Přísloví vztahující se k zápasu Hérakleovu se saní lernejskou. Sani přišel na pomoc velký rak, a tu musil Héraklés, nemoha dvěma protivníkům odolat, volat na pomoc Iolaa. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 154 n.
- 70 Předtím přeloženo slovy „rozumová úvaha“ řecké slovo *logos*.
- 71 Narážka zejména na sofisty a jejich pochybnosti o jistotě poznání; jejich noetický skepticismus souvisel s Hérakleitovým učením, že není nic stálého; o tom vykládá Platón zvláště v dialogu *Theaitétos*. Sofista Prótagoras prý první učil, že o každé věci je možno vyslovit dva soudy mezi sebou protikladné, antiologie.
- 72 Euripos je mořská úžina mezi ostrovem Euboia a středním Řeckem; silný proud, který v ní je, mění velmi nepravidelně svůj směr.
- 73 Ona jsoucnost je „jsoucno samo“ (viz pozn. 44), absolutní realita, idea; ta náleží duši jako její majetek, neboť duše se jí poznáváním zmocňuje (srv. 75e), že učení znamená „znova nabývání vlastního vědění“. Tedy smysl celé věty uvedené v hesle je tento: preexistence duše je tak jistá jako to, že duši náleží absolutní realita jako její majetek.
- 74 V *Od.* XX, 17 n. Odysseus tiší své srdce, rozbouřené hněvem

- na drzé služky; tiší je vzpomínkou na strašné chvíle, kdy Kyklóps pojídal jeho druhy.
- 75 Podle thébské báje vzal si zakladatel Théb Kadmos za choť Harmonii, dceru Arcovu a Afrodítinu; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 171. Sókratés končí své důkazy proti Simmiovu mínění, že duše je harmonie, hravým spojením Simmiovy harmonie s Harmonií thébské báje a přechází k posouzení myšlenky druhého Thébana, Kebéta, jež podle oné báje nazývá Kadmem.
- 76 Slovem věda je přeloženo řecké slovo *ιστορία*, kterého bylo původně užíváno v jeho etymologickém významu „vědění“, kteřé však již ve starověku nabylo významu užšího, jaký má obvyčejně v latině (*historia*).
- 77 Mínění o vzniku života z jakéhosi kvašení tepla a studena pronesl Archelaos, žák Anaxagorův.
- 78 Že činitelem myšlení je krev, vyslovil Empedoklés; je zachován zlomek z jeho básně *O přírodě*: „(srdce) se živí v přívalech krve naproti skáčíci a v něm je právě to, co se u lidí nazývá myšlení; neboť krev kolem srdce je pro lidi myšlení“. Vzduch byl principem všeho u Anaximena; jeho nauku obnovil Diogenés z Apollónie; v Aristofanově komedii *Oblaka* je představen Sókratés, jak vykládá o souvislosti myšlení se vzduchem. Oheň je činitelem i duševního života v nauce Hérakleitově.
- 79 Mozek prohlásil za ústředí duševního života Alkmaión z Krotonu, lékař a filosof kolem r. 500 př. Kr.
- 80 Tato poněkud násilná vazba, instrumentál místo předložkového pádu „o samou hlavu“, musila být ponechána, aby bylo zachováno poněť příčinnosti, jež je vyloženo níže, viz *Phd.* 100 n. Dativ, jehož tu je užito v originálu, má v řečtině nenásilně obojí význam, „samou hlavou“ i „o samu hlavu“.
- 81 V zachovaném zlomku z Anaxagorovy knihy *O přírodě* jsou tyto věty: „Nade všemi věcmi, které mají duši, i větší i menší, vládne rozum. Také nad veškerým vířením uplatnil rozum svou vládu, takže na začátku vznikl vířivý pohyb. A ten pohyb se začal nejprve od malého počátku, avšak jeho rozsah se

- zvětšuje a bude se ještě více zvětšovat. A všechny věci, které se směšují a odlučují a rozlučují, poznal rozum. A jaké měly být a jaké byly ty, které nyní nejsou, a jaké jsou, ty všechny uspořádal rozum.“
- 82 Čtu v originále slovo ἐκείνου, jež Burnet v textovém vydání vylučuje (ale v komentovaném vydání z r. 1911 ponechává).
- 83 O tom nebylo ještě za doby Sókratovy ustáleného mínění. Pythagorejci učili, že Země má tvar koule, avšak Anaxagoras se vrátil k starší domněnce, že je plochá.
- 84 Anaxagoras učil názoru geocentrickému, jenž byl pokrokem např. proti domněnce Thalétově, že Země je kotouč plující na vodě.
- 85 Známé Sókratovo zařikávání, v němž je slova „pes“ užito, snad eufemisticky, místo jména boha.
- 86 Empedoklés učil, že se nebe velmi rychle otáčí kolem Země, a tím že se Země udržuje ve své poloze.
- 87 Původcem tohoto učení byl Anaximénés.
- 88 Báji o Titánu Atlantovi viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 88 n.
- 89 V originále je tato myšlenka zesílena tím, že slova „potřebno“ a „svazovati“ jsou homonyma (δέον – συνδεῖν).
- 90 Příslovecné rčení o těch, kteří dělají něco bezpečně, „jako ti, kterým se nepodařila první plavba, bezpečně se připravují na druhou“. Jde tu tedy o druhý, méně dobrodružný a jistější pokus. Jsou i jiné výklady tohoto rčení.
- 91 Čtu podle Wilamowitzovy opravy προσγένοιτο ἄν místo rukopisného a Burnetova προσγενομένη.
- 92 Viz pozn. 80.
- 93 Počátkem je zde míněn předpoklad jakožto východisko usuzování.
- 94 Výrazu „pojmový druh“ užívám zde za překlad řeckého εἶδος.
- 95 Slovo συγγραφικῶς bývá vykládáno různě, jednak „slohem zákonů“ nebo „slohem smluv“ nebo „slohem zatykače“, jed-

- nak (Burnet) „umělou prózou“ (jakou psal zejména Gorgias). Více se podobají pravdě výklady první, kde jde všude o důkladnost.
- 96 Přírodou, φύσις, je zde míněn prvotní svět, tj. svět idejí; tak např. v *Resp.* 597b je vyjádřen pojem ideje lehátka slovy ἡ ἐν τῇ φύσει οὖσα (κλίνη) = „lehátka, které je v přírodě“.
- 97 Např. oheň není sice totožný s pojmovým druhem tepla (= s ideou tepla), ale má způsobu (= ideu) tepla jako nerozlučnou složku. Slovem „způsobu“ překládám zde slovo μορφή, jež tu je synonymum se slovem εἶδος a níže se slovem ἰδέα.
- 98 Slovesa „zaujmouti“ je tu užito jako metafory z vojenství, např. „zaujmouti dobyté místo“.
- 99 Čtu podle konjektury Robinovy ἐναντίου τῷ ἀεί místo rukop. a Burnetova ἐναντίου αὐτῷ ἀεί.
- 100 Tj. s čím se setkává, jako se v příkladě nahoře uvedeném setkává oheň se studenem.
- 101 Nepřijímám do textu οὐκ, jako činí Burnet v textovém vydání (ve vyd. z r. 1911 vypuštěno).
- 102 „Nevzdělanou“ je řečeno arci ironicky.
- 103 Místo ideje samé je možno uvádět za příčinu věc, která ideu „s sebou přináší“. Tím je připravena odpověď, že život do těla přináší duše.
- 104 Čtu rukopisné δεῖ místo Burnetova (podle Stobaia) δή.
- 105 Tato Aischylova tragédie, nazvaná *Télefos* podle svého hrdiny, se nezachovala.
- 106 Onen „kdosi“ je, jak se zdá, Platónova fikce; ovšem jednotlivé složky výkladu, který následuje, lze doložit z kosmogonických mýtů filosofických i náboženských.
- 107 Příslovecné rčení, jehož původ je vykládán různě. Hérodotos (*Hist.* I, 25) se zmiňuje o Glaukovi ze Samu, který prý vynalezl umění spájeti železo: ale vypravuje se i o jiných jeho vynálezech a také o umění jiného Glauka.
- 108 Řeka Fasis byla udávána jako východní hranice obydlené

země; v jejím jméně se smísila skutečnost (řeka Fasis, nyní Rion, se vlévá jižně od Kavkazu do Černého moře) i bájná představa o „východní“ řece. „Hérakleovy sloupy“ jsou západní hranice Země; podle mýtu je postavil Héraklés po obou stranách úžiny Gibraltarské na své cestě za stády Géryonových; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 157 n.

- 109 Tj. kolem moře Středozemního.
- 110 Vlastně pravidelné dvanáctistěny; dvanáctistěn je ze všech pravidelných těles nejbližší kouli; ony kusy kůží jsou pravidelné pětiúhelníky.
- 111 Čtu podle rukop. varianty καί, jež Burnet vylučuje.
- 112 Tj. vidí a slyší bohy za bdělého stavu, ne ve snách nebo ve vytržení myslí, jako na naší „zemi“.
- 113 Měsidlo, krátér, byla velká nádoba, v které bylo mícháno víno s vodou, než se nalévalo do picích nádob.
- 114 V *Iliadě*, VIII, 14, kde Zeus vyhrožuje bohům (v překladu O. Vaňorného):
- Koho bych uviděl z vás, jak hledí ze sboru bohů
vyjít a pomocen být buď Danaů vojsku neb Tróů,
ten bude zasažen bleskem a s hanbou se na Olymp vrátí,
nebo jej chopím rukou a v chmurný Tartar ho svrhnou,
v nesmírnou hloub, kdež propasti tůň jest nejhlubší ze všech.
Tam jest bronzový práh, tam zavřená železná brána,
v také pod Hádem hloubi, jak vysoko nad zemí nebe –
pozná potom, oč já mám z bohů největší sílu.*
- 115 Tj. na opačnou stranu od zemského středu, k protinožcům.
- 116 Oblast protinožců se podle Sókratova mínění nazývá „dolní“ nepřesně, neboť na Zemi, mající tvar koule, není žádného „dole“ ani „nahore“.
- 117 Čtu rukop. διά, jež Burnet z textu vylučuje.
- 118 Významné jméno, česky „planoucí ohněm“.
- 119 Významné jméno, související se slovy znamenajícími nenávisť a hrůzu.

- 120 Čtu v originálu slova ὡς πορευόμενος ὅταν ἢ εἰμαρμένη καλῆ, jež Burnet z textu vylučuje.
- 121 O záruce Kritónově je řeč v *Apol.* 38b, ale ne o záruce, že Sókratés zůstane, nýbrž že bude zaplácena pokuta, kterou si navrhoval. Takové domnělé neshody věcných údajů nemají v Platónových dialozích váhy.
- 122 V originále ταυτηδὸν ὑποβλέψας, doslova „pohleděv býčím pohledem“.
- 123 Při čtení této věty, jež byla velmi často a velmi různými způsoby vykládána, je třeba mít na paměti, že poznámka o dlužích byla u Řeků jedním z odstavců poslední vůle. V závěti Platóna samého, kterou podává Diogenés Laertios, *Vitae*, III, 41–43, čteme ke konci: „Kameník Eukleidés mi je dlužen tři míny... Nejsem dlužen nikomu nic.“ K dluhům náležely i slíbené a nevykonané oběti bohům. Tak dává stařec Kefalos poučení v Platónově *Ústavě*, 331b: „Neboť aby mohl člověk odejít na onen svět beze strachu, že třeba proti své vůli někoho ošidil nebo přelhal nebo že zůstal dlužen bohu nějaké oběti nebo lidem peníze, k tomu přispívá velkou měrou jmění.“ Zdá se tedy, že tu jde o skutečný výrok Sókratův, takto odůvodněný, ne o fikci Platónovu. Přitom je možné, že Sókratés opravdu někdy dříve slíbil Asklépiovi z nějaké příčiny kohouta, ale nedostal se k tomu, aby ten slib splnil. Podobně umírající Spinoza upozornil lékaře, že je dlužen za rybu a má v zásuvce peníze, aby ji zaplatil. Ovšem jsou nasnadě symbolické výklady tohoto Sókratova výroku. „Sókratés cítí, že jeho duše je konečně uzdravena ze zla svého spojení s tělem; jeho vděčnost tedy platí bohu, který obnovuje zdraví, Asklépiovi.“ (Robin)